Erik Joelsson, Sirpa Bark & Emma Berge Kleber

ETT FENOMEN I RÖRELSE

En undersökning om uppsökande biblioteksverksamhet i kommunerna i Västra Götaland

VÄSTRA GÖTALANDSREGIONEN

Foto

Omslag: Jaredd Craig/Unsplash
Ann-Charlotte Rugfelt Ferm s.: 11, 38 & 52
s. 17 sidelnikov/123rf
s. 21 ruggieros/123rf
s. 24 & 110 dolgachov/123rf
s. 29 barabasa/123rf
s. 36 Teslariu Mihai/Unsplash
s. 42 Agustin Gunawan/Unsplash
s. 45 wavebreakmediamicro/123rf
s. 50 xalanx/123rf
s. 55 Laura Kapfer/Unsplash
s. 61 bboellinger/pixabay
s. 66 stockbroker/123rf
s. 67 fjzea/123rf
s. 72 John Schnobrich/Unsplash
s. 76 Jeanine McCool Sarasota/Unsplash
s. 81 Kyle Glenn/Unsplash
s. 86 gemenacom/123rf
s. 90 Markus Spiske/Unsplash
s. 93 ammentorp/123rf
s. 94 Olena Sergienko/Unsplash
s. 97 jelena990/123rf
s. 101 photodeti/123rf
s. 106 Jessica da Rosa/Unsplash
s. 113 alexkich/123rf
s. 117 goodluz/123r

Författarnas tack

Vi vill rikta ett stort tack till

Amira Sofie Sandin och Malin Ögland
som har gett oss värdefulla synpunkter.

Cecilia Gärdén
vid Förvaltningen för kulturutveckling
för stöd i arbetet.

Representanterna för folkbiblioteksverksamheterna
i Västra Götaland,
som avsatte tid och möda åt att
besvara, i många fall, kluriga frågor.

Erik Joelsson, Sirpa Bark och Emma Berge Kleber
Borås, juni 2021

Innehåll

Förkortningar och begreppsförklaringar 6
Inledning 7
En bakgrund till uppsökande biblioteksverksamhet 9
Begreppet ”uppsökande biblioteksverksamhet” 9
Bibliotekslag 10
Utvecklingen av uppsökande biblioteksverksamhet i Sverige . 12
Kunskapsöversikt 15
Utåtriktat biblioteksarbete för att göra biblioteket relevant för alla 15
Trender i mobil och utåtriktad bibliotheksservice 15
Social inkludering med hjälp av uppsökande, mobil biblioteksverksamhet 19
Fordon i mobilt biblioteksarbete 21
Bokstart och BVC-samverkan 22
Boken kommer 28
Yrkeskompetens 31
Perspektiv på uppsökande biblioteksverksamhet 34
Folkbibliotek, delaktighet och tillgänglighet 34
Läsfrämjande 38
Uppsökande verksamhet som välfärdspolitisk intervention ... 39
Metod, material och tillvägagångssätt 41
Kommunerna i Västra Götaland 43
Kartläggning, planering och uppföljning 44
Att greppa uppsökandebegreppet 44
Relaterade begrepp 47
Syftet med uppsökande verksamhet 49
Omfattning 53
Planering och dokumentation 54
Kommunala biblioteksplaner 54
Uppsökande och samverkan 56
Övriga planer 58
Uppföljning 60
Stärkta bibliotek 63
Sökta medel, men inte för uppsökande verksamhet 67
Satsningar med lång effekt 68
Arbetsmetoder 69
Metoder för inventering av målgruppers behov 69
Bibliotekets kompensatoriska funktion och strävan efter jämlikhet 71

Samarbeten ... 73
Marknadsföring ... 74
Muntlig kommunikation, ombud och nätverk ... 76
Mobil verksamhet – en del av bibliotekets marknadsföring ... 77
Fordon ... 78
Bokbuss ... 78
Pop up-verksamhet ... 80
Kompetens ... 83
Kännedom om bibliotekets verksamhet och tjänster ... 87
Kompetensutvecklingsbehov ... 88
Digital kompetens ... 90
Social kompetens och bemötande ... 92
Kunskap om litteratur och litteraturpedagogik ... 94
Hinder och utmaningar ... 95
Uppsökande verksamhet under coronapandemin ... 96
Omställningsarbete ... 100
Lärdomar inför ett "normalläge" ... 101
Utvecklat digital kompetens ... 102
Det fysiska mötet ... 103
Bibliotekens medskick ... 104
Våga testa, det behöver inte vara så svårt! ... 104
Personalresurser ... 105
Samarbete är A och O ... 106
Diskussion och slutsatser ... 109
Begreppet "uppsökande biblioteksverksamhet" ... 109
Omfattning och kostnader ... 111
Planering, utvärdering och uppföljning ... 111
Verksamhetens syfte ... 112
Arbetsmetoder ... 114
Marknadsföring ... 116
Kompetens och kompetensutvecklingsbehov ... 116
Lärdomar av arbetet under coronapandemin ... 118
Bibliotekens medskick ... 119
Slutsatser – ett fenomen i rörelse ... 119
Referenser ... 121
BILAGA 1 Aktiviteter för uppsökande biblioteksverksamhet i Västra Götalands kommuner ... 129
BILAGA 2 Missivbrev ... 137
BILAGA 3 Intervjufrågor ... 138
BILAGA 4 Studiens deltagare ... 140

Förkortningar och begreppsförklaringar

BHV	Barnhälsovård
Biblio	Applikation för läsning av bibliotekets digitala litteratur
Bibliotek i Väst	Bibliotekssamarbete mellan kommunerna Ale, Kungälv, Lilla Edet, Orust, Stenungsund, Tjörn och Öckerö
BVC	Barnavårdscentral
Daisy	Digitalt anpassat informationssystem. Internationell standard för talböcker
Digitalt först	Digitalt först med användaren i fokus. Nationell satsning för främjande av digital kompetens
Digiteket	Webbaserad lärresurs för digital kompetens
IFLA	International Federation of Library Associations and Institutions
KB	Kungliga biblioteket
Koha	Webbaserat bibliotekssystem med öppen källkod
Kultur i Väst	Numera Förvaltningen för kulturutveckling. Förvaltning inom VGR
Legimus	Myndigheten för tillgängliga mediers (MTM) bibliotek och dess applikation för talböcker
LSS	Lag (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade
NKI	Nöjd-kund-index. Nyckeltal för kundnöjdhet
SCB	Statistiska centralbyrån
sfi	Komvux svenska för invandrare
SFS	Svensk författningssamling
Shared reading	Metod för högläsning och samtal i grupp
SKR	Sveriges Kommuner och Regioner
UNESCO	Förenta nationernas organisation för utbildning, vetenskap och kultur
VGR	Västra Götalandsregionen

Inledning

Uppsökande biblioteksverksamhet är ett av flera namn på en företeelse, som fått allt större uppmärksamhet de senaste åren. Utåtriktat, mobilt eller utvidgat arbete är relaterade begrepp som kan ta sig konkreta uttryck i bokstartsprojekt, bokbussar, kapprumsbibliotek eller pop up-bibliotek. Tecken i tiden inkluderar projektansökningar till den nationella Stärkta bibliotek-satsningen för att initiera eller befästa det uppsökande arbetet. Det finns också indikationer på att uppsökande verksamhet har diskuterats livligt såväl vid fortbildningsprogram som vid chefsmöten.

Uppsökande biblioteksverksamhet har under lång tid förknippats med Boken kommer, en tjänst som förmedlar litteratur och läsning till dem som inte kan ta sig till folkbiblioteket och ta del av dess ordinarie utbud. Kulturrådet riktade tidigt intresset mot folkbibliotekens uppsökande verksamhet – dess samarbetsformer och arbetsmetoder – vilket resulterade i skriften *Ända hem till fru Nilsson* (Statens kulturråd, 1990). Mycket har hänt på de trettio år som gått sedan den gavs ut – ny teknik, förändrad demografi och nu senast en pandemi är alla förhållanden som aktualiserar behovet av en genomlysning av den uppsökande biblioteksverksamheten. Frågor som vilka syften den ska tjäna, vilka arbetsmetoder som ska användas och vilka målgrupper den ska riktas mot, är alltjämt brännande.

Den rådande situationen under coronapandemin har ytterligare inskärpt vikten av folkbibliotekens uppsökande verksamhet och behovet av att ta fram nya arbetsformer. Folkbiblioteken har även fått incitament att flytta fram positionerna på grund av verksamhetsutvecklingsskäl där bland annat den tekniska utvecklingen också är pådrivande. Särskilt identifierade riskgrupper såsom äldre och sjukliga har under pandemin i stort utsträckning avstått fysiska biblioteksbesök, vilket aktualiserar nya former och metoder för uppsökande verksamhet såväl under en pågående pandemi som för framtiden. Biblioteken strävar också efter nya och fördjupade samarbetsformer med befintliga och nya aktörer.

Bibliotekshögskolan i Borås fick i uppdrag av Förvaltningen för kulturutveckling vid Västra Götalandsregionen att genomföra en undersökning av

uppsökande biblioteksverksamhet vid folkbiblioteken i Västra Götaland. Uppdragsgivaren identifierar ett behov av ökad kunskapsdelning och stärkt förmåga att tillvarata egna och andras erfarenheter att bygga vidare verksamheten mot. Därigenom kan bibliotekens kompetens och service mot invånarna stärkas.

Den regionala biblioteksplanen uttrycker en strävan att "förmedla kunskap om metoder för bibliotekens uppsökande verksamhet och utåtriktade arbete för att vidga deltagandet och nå fler aktiva användare" (VGR, 2019, s. 9). Förvaltningen för kulturutveckling identifierar ett behov av kartläggning och genomlysning för att kunna fatta välgrundade beslut inför prioritering av sina aktiviteter. Följande aspekter av uppsökande biblioteksverksamhet ska beaktas i undersökningen (VGR, 2020-11-18): terminologi, verksamhetsplanering, omfattning, arbetsmetoder, resursanvändning, behov av kompetensutveckling, målgruppernas behov och delaktighet i arbetet, pandemianpassning samt fordonsanvändning. Studien ska därtill presentera det rådande kunskapsläget på området, inklusive aktuella teorier och metoder för uppsökande biblioteksverksamhet.

Undersökningen syftar således, i vid mening, till att nå kunskap om den uppsökande folkbiblioteksverksamheten i Västra Götaland. Studien har en kartläggande karaktär där kommunernas erfarenheter av och uppfattningar om verksamheten är centrala inslag. Undersökningen bygger på intervjuer med bibliotekspersonal i kommunerna samt analys av bibliotekslaner – 49 kommuner inalles. Följande frågor har väglett arbetet:

- Hur beskrivs och uppfattas uppsökande biblioteksverksamhet av representanter för den kommunala biblioteksverksamheten i Västra Götaland?
- Hur arbetar folkbiblioteken i Västra Götaland med uppsökande verksamhet och vilka är erfarenheterna av arbetet?

Föreliggande rapport redovisar undersökningens resultat och slutsatser. I det följande ges en bakgrund till uppsökande biblioteksverksamhet, varefter en litteraturöversikt ges med betoning på arbetsmetoder för denna verksamhet, liksom erfarenheter från biblioteksvärlden nationellt och internationellt. Därefter ges några teoretiska perspektiv på uppsökande verksamhet och hur den kan förstås i en vidare biblioteks- och informationsvetenskaplig kontext. Därpå följer redovisning och analys av undersökningens resultat. Slutligen diskuteras undersökningens resultat i ljuset av tidigare forskning och dokumenterade erfarenheter från biblioteksfältet.

En bakgrund till uppsökande biblioteksverksamhet

I kapitlet introduceras det något undflyende begreppet ”uppsökande biblioteksverksamhet” följt av en orientering om hur verksamheten kan förstås i förhållande till bibliotekslagen. Därefter ges en historisk översikt om uppsökande verksamhet i en nationell kontext, som ger en fastare grund att stå på när vi ska ta oss an undersökningen av den uppsökande verksamheten vid folkbiblioteken i Västra Götaland.

Begreppet ”uppsökande biblioteksverksamhet”

Så som historiken nedan visar och vad som framkommer i undersökningens intervjusvar är förståelsen för vad som ryms i företeelsen uppsökande biblioteksverksamhet – och dess syfte – långt ifrån enhetlig. En vanligt förekommande uppfattning är att den består av olika typer av tjänster, verksamheter och arbetssätt där biblioteket söker upp personer och potentiella användare utanför bibliotekslokalen i olika syften. Det kan handla om allt ifrån att främja läsning till att marknadsföra biblioteket och dess tjänster. Relaterade begrepp såsom utåtriktat och utvidgat arbete, mobil, social, rörlig, extern och social biblioteksverksamhet komplicerar bilden. Greta Renborg, tidigare lektor vid Bibliotekshögskolan i Borås konstaterade redan år 1963 att ”gränsen mellan uppsökande verksamhet, reklam, PR och kontaktarbete är omöjlig att draga, då dessa verksamheter är funktioner av en och samma strävan” – ”*bibliotekariens* aktiva sökande efter potentiella låntagare” (Renborg, 1963, s. 9). Renborgs skrift har många år på nacken, men verksamhetens gränsöverskridande natur är alltjämt aktuell.

Cecilia Brisander och Karin Sundström, verksamma vid Kulturrådet respektive Regionbibliotek Stockholm, delar in uppsökande biblioteksverksamhet i tre kategorier (Brisander et al., 2020). I den första utgörs uppsökande verksamhet av stationära samlingar utanför biblioteksbyggnaden, exempelvis kapprumsbibliotek, depositioner, arbetsplatsbibliotek, samt

bokhyllor hos vård- och omsorgsinstitutioner. Den mobila verksamheten, som till exempel bokbuss och bokbil, där rutter och tidtabeller är mer eller mindre fasta kan hänföras till en andra kategori. Till denna kan också läggas mobila insatser av mer tillfällig natur där exempelvis så kallade pop up-bibliotek anländer till olika typer av arrangemang och platser. Slutligen anger Brisander och Sundström konceptet Boken kommer som ett exempel på hemleveranser av medier till dem som av någon anledning är förhindrade att ta sig till biblioteket (s. 9). Denna grovindelning är avsedd som en grundplåt för en utvidgad förståelse för fenomenet uppsökande verksamhet. Som framgår av kunskapsöversikten och föreliggande studies resultat finns långt fler varianter av uppsökande verksamhet beroende på hur begreppet laddas med olika innebörder, där också bokbussverksamheten ibland betraktas som en mobil biblioteksfilial snarare än uppsökande verksamhet i strikt mening.

Bibliotekslag

Bibliotekslagen (SFS 2013:81), som är en ramlag och därmed inte i detalj förskriver biblioteksverksamhetens utformning och omfattning, trädde i kraft i januari 2014 och gäller för all offentlig biblioteksverksamhet i landet. Lagens statuter har tydlig relevans för den uppsökande biblioteksverksamheten. Ett av lagstiftaren identifierat prioritetsområde är bibliotekens arbete för särskilda målgrupper, där exempelvis tjänsten Boken kommer kan hänföras till detta område.

> **4 §** Biblioteken i det allmänna biblioteksväsendet ska ägna särskild uppmärksamhet åt personer med funktionsnedsättning, bland annat genom att utifrån deras olika behov och förutsättningar erbjuda litteratur och tekniska hjälpmedel för att kunna ta del av information.

Lagstiftaren identifierar också ett prioritetsområde för de nationella minoriteterna och personer som har annat modersmål än svenska:

> **5 §** Biblioteken i det allmänna biblioteksväsendet ska ägna särskild uppmärksamhet åt de nationella minoriteterna och personer som har annat modersmål än svenska, bland annat genom att erbjuda litteratur på
>
> 1. de nationella minoritetsspråken,
> 2. andra språk än de nationella minoritetsspråken och svenska,
> 3. och lättläst svenska.

I sammanhanget kan noteras att uppsökande verksamhet mot målgruppen nationella minoriteter verkar ha varit nära obefintlig inom ramen för folkbibliotekens verksamheter i Sverige, i alla fall under åren 2008–2009

(se Ahlryd et al., 2010, s. 27). Här ska vi dock anmärka att undersökningen gällde förhållanden som var rådande under den föregående bibliotekslagen (SFS 1996:1596), som inte anger de nationella minoriteterna som en särskild målgrupp. Resultaten av en utvärdering av tjänsten Boken kommer i Stockholms län vittnar om att andelen litteratur på andra språk än svenska är mycket ringa och att bibliotekspersonalen upplever svårigheter att nå dessa språkanvändare (Brisander et al., 2020).

Av stor relevans för uppsökande biblioteksverksamhet är även lagens sjätte paragraf som anger att

> **6 §** Varje kommun ska ha folkbibliotek. Folkbiblioteken ska vara tillgängliga för alla och anpassade till användarnas behov. Folkbibliotekens utbud av medier och tjänster ska präglas av allsidighet och kvalitet.

Tillgänglighetsaspekten kan relateras till en sedvanlig uppfattning om den uppsökande verksamhetens mål att ge service till personer, som av någon anledning inte kan ta sig till bibliotekslokalen och ta del av bibliotekets ordinarie utbud. Lagtextens formulering om anpassning till användarens behov, mediernas och tjänsternas allsidighet och kvalitet kan relateras till exempelvis hemleveranser av talböcker till dem som har en synskada.
I nära anslutning till tillgänglighet kan vi också identifiera läsfrämjande och tillgång till litteratur, som en del av det uppsökande arbetet.

> **7 §** Folkbiblioteken ska särskilt främja läsning och tillgång till litteratur.

> Folkbiblioteken ska verka för att öka kunskapen om hur informationsteknik kan användas för kunskapsinhämtning, lärande och delaktighet i kulturlivet.

Betoningen av informationsteknikens roll för bibliotekens strävanden att främja lärande och delaktighet aktualiseras inte minst under coronapandemin där många bibliotek har ställt om sin uppsökande verksamhet – eller skapat ny – till digitala former (se föreliggande studies resultat).

I relation till läsfrämjande identifierar bibliotekslagen även en särskild målgrupp – barn och ungdomar:

> **8 §** Folkbiblioteken ska ägna särskild uppmärksamhet åt barn och ungdomar för att främja deras språkutveckling och stimulera till läsning, bland annat genom att erbjuda litteratur utifrån deras behov och förutsättningar.

Uppsökande verksamhet för i synnerhet barn har sedan länge varit konsoliderad på flera håll. Exempel på verksamheter är samarbeten mellan folkbibliotek och BHV och samverkan mellan kommunförvaltning, folkbibliotek och förskolor (se t.ex. Lindström Sol & Ekholm, 2021). Projekt i samarbete med folkbibliotek och lokala idrottsföreningar i lässtimulerande syfte bland barn och unga är ett annat exempel (se Tattersall Wallin & Michnik, 2016).

De ovan nämnda exemplen på uppsökande verksamhet i relation till bibliotekslagen ska inte ses som en slags checklista för hur lagstiftarens intentioner ska uppfyllas genom uppsökande arbete utan som en provkarta över verksamhetens relevans i sammanhanget.

Utvecklingen av uppsökande biblioteksverksamhet i Sverige

Uppsökande biblioteksverksamhet är en mångårig företeelse, både i Sverige och internationellt (se t.ex. Renborg, 1963) och begreppet kom i mer allmän användning i Sverige under det senare 1950-talet (Herder, 1986, s. 16). Det kanske mest emblematiska uttrycket för uppsökande verksamhet – tjänsten Boken kommer – befästes under 1950-talet. ”Social biblioteksverksamhet” var ”den service biblioteken erbjuder åt personer som av en eller annan anledning är oförmögna att själva besöka biblioteket” (Rationaliseringsutredningen, citerad av Statens kulturråd, 1999, s. 10). Det var i detta sammanhang sjuka, äldre, funktionshindrade och intagna vid kriminalvårdsanstalter, som stod i fokus för arbetet.

Under 1970-talet sågs ökade strävanden att bygga ut den uppsökande biblioteksverksamheten och som ett resultat av förslagen från 1968 års litteratu-

rutredning gavs statsbidrag till bokbussverksamhet och arbetsplatsbibliotek (Uppsala universitet. Avdelningen för litteratursociologi, 1983, s. 9). De kulturpolitiska målen från 1974 innebar också en ny giv för den uppsökande verksamheten. Nya målgrupper identifierades och verksamheten expanderade – den breda gruppen icke-användare var nu av intresse att nå. Med Åse Hedemarks terminologi kan en allaktivitetsdiskurs ringa in 1970-talets svenska biblioteksdebatt. Här ingår en ökad användarorientering, ett förflyttat fokus från bibliotekets samlingar samt en betoning av olika aktiviteter och arrangemang, däribland uppsökande verksamhet, framförallt på arbetsplatser (Hedemark, 2009). Ett statligt bidrag, som utgick mellan 1977 och 1993, främjade kommunernas vilja att starta arbetsplatsbibliotek och dessa ökade i antal under 1970-talet följt av en halvering av antalet under 1990-talet (Almerud, 2004). Den kommunala biblioteksverksamheten fick under 1990-talet vidkännas ekonomiska nedskärningar, vilket också resulterade i en minskning av antalet bokbussar (Andersson, 2015, s. 93).

Det är mot denna bakgrund av den uppsökande verksamhetens expansion, som den blev föremål för utvärderingar och utvecklingsarbeten av olika slag under 1970- och 80-talet. Kulturrådets metodutredning resulterade i den i sammanhanget vittomtalade skriften *Ända hem till fru Nilsson* (Statens kulturråd, 1990), som skulle ”fungera som ett underlag för bibliotekens verksamhetsplanering inom det uppsökande området”. Författarna till skriften fann att den uppsökande verksamheten mot målgruppen barn var konsoliderad men i behov av utveckling. Likaså identifierades äldre som en målgrupp där den uppsökande verksamheten borde stärkas.

Exempel på regionala och lokala projekt kopplade till uppsökande biblioteksverksamhet har varit rikhaltiga under åren. Biblioteken i Stockholms län (exklusive Stockholms stad) var i Kulturrådets blickfång under 1980-talet. Projektet behandlade uppsökande verksamhet med fokus på Boken kommer, arbetsplatsbibliotek och utlåning av talböcker genom en inventering av ”metoder, arbetsrutiner, kvantitativ och kvalitativ mätning” (Statens kulturråd, 1987, s. 6–7). Projektet mynnade ut i ett antal förslag, bland annat rapportering till SCB av antalet lån inom Boken kommer-verksamheten samt utlåningsstatistik för arbetsplatsbibliotek och en undersökning av ”datorstödda rutiner i bibliotekens uppsökande verksamhet” (s. 6). SCB samlade för övrigt in rikstäckande statistik om uppsökande biblioteksverksamhet från 1978 till 1993 (se Statens kulturråd, 1999, s. 11–12).

I Kulturrådets rapport konstateras att den uppsökande biblioteksverksamheten i flera kommuner upphörde under 1990-talet (Statens kulturråd, 1999, s. 6). Kulturrådet uppfattar begreppet uppsökande verksamhet som diffust där exempelvis vissa företeelser inom bibliotekets väggar, till exempel talboksverksamheten, i vissa fall har betraktats som uppsökande biblioteksverksamhet. Kulturrådet konstaterar att ”[b]okbussar, PR-verk-

samhet och kontaktskapande och läsfrämjande verksamhet anses av vissa höra till den uppsökande verksamheten, och av andra inte." (s. 7). I rapporten introduceras ett nytt begrepp, som enligt Kulturrådet inte ger de eventuellt negativa konnotationerna som den äldre benämningen – social biblioteksverksamhet – riskerar att göra. I stället lanseras "biblioteksservice till personer med särskilda behov", som en benämning för denna typ av tjänster. Rapporten redovisar en kartläggning av biblioteksservice till äldre och funktionshindrade i 20 kommuner där resultaten ger vid handen att verksamheten många gånger hade en svag ställning och ibland sågs som "ett frivilligt åtagande utöver den ordinarie verksamheten" (s. 6).

Mot bakgrund av 1990-talets minskade anslag till flertalet biblioteksverksamheter gav Sveriges Allmänna Biblioteksförenings kommitté för uppsökande biblioteksverksamhet ut en inspirationsskrift med budskapet att ta lärdom av positiva exempel på god biblioteksservice, med särskild adress till målgrupperna äldre och funktionshindrade, samt vikten av att göra rätt prioriteringar under svångremstider (Bibliotekstjänst, 2000).

Om vi riktar blicken mot tiden efter millennieskiftet får vi indikationer på att uppsökande verksamhet tyckts ha fått en lägre prioritet i det allmänna biblioteksarbetet (Ahlryd et al., 2010, s. 27). År 2013 konstaterar Karin Sundström att uppsökande verksamhet för vuxna har fått vidkännas en avmattning på flera platser, delvis till följd av besparingar, men att det likväl pågår "ett mycket engagerat arbete för att nå ut till funktionshindrade och äldre som inte själva har möjlighet att komma till biblioteket" (Sundström, 2013, s. 1). Även i bibliotekspressen har hävdats att kontinuerlig uppsökande verksamhet ofta får stå tillbaka när ökade krav på besparingar ställs, där i stället andra uppgifter och verksamheter får högre prioritet (Björkman, 2017). Sundström efterlyser en förnyelse av traditionella uppsökande tjänster såsom Boken kommer och depositioner, jämte arbetet med att ta fram fler uppsökande metoder mot bakgrund av samhällsförändringar. Beträffande uppsökande aktiviteter i samverkan med vård- och omsorgsinstitutioner pekar Sundström på de av många bibliotek påtalade svårigheterna att etablera ett samarbete med dessa aktörer på grund av "hårt pressade verksamheter" och ett varierat huvudmannaskap för dessa institutioner (Sundström, 2013, s. 1). Uppsökande verksamhet riktad mot barn och föräldrar tycks dock ha fått ett uppsving under senare tid, inte minst mot bakgrund av Kulturrådets satsning Bokstart (se Statens kulturråd, 2020).

Kunskapsöversikt

Föreliggande kapitel redovisar forskning och dokumenterade erfarenheter om uppsökande biblioteksverksamhet såväl internationellt som nationellt.

Utåtriktat biblioteksarbete för att göra biblioteket relevant för alla

I en forskningsöversikt från USA (2020) redovisar Nicole R. Buehler från School of Information vid Pratt Institute, hur biblioteken har förändrats i takt med den digitala utvecklingen men också hur biblioteket har transformerats till en ”shared community space” (s. 57). Buehler menar att biblioteket är den enda plats där alla människor är välkomna och där många använder den service som erbjuds.

Fokus i artikeln ligger på utåtriktat arbete som går ut på att förbättra biblioteksverksamhet i samarbete med befintliga biblioteksanvändare. Detta kallar Buehler för en kreativ, utåtriktad metod som Chrystie Hills bok, utgiven av American Library Association (ALA) 2009, beskriver mer utförligt. Buehlers artikel sammanfattar tidigare forskning i ämnet utåtriktat biblioteksarbete, där de målgrupper som inte använder biblioteket ofta är kommuninvånare som hör till de socioekonomiskt svagare grupperna i samhället. Buehler frågar sig om detta fortfarande kan stämma och statistik, presenterad av ALA, pekar på att bibliotekservice, riktad mot landsbygds- och stadsbefolkning ur lägre socioekonomiska klasser, fortfarande är angeläget (Tate, 2007).

Trender i mobil och utåtriktad bibliotekservice

Biblioteksforskarna Alexandra Yarrow och Stephen McAllister redogör för resultatet av en enkätundersökning, gjord 2016, i USA och Kanada, om hur folkbibliotek arbetar med användare som upplever barriärer mot att besöka traditionella samhällsinstitutioner, så kallade ”Bricks-and-mortar branches” (s. 195) belägna i fysiska rum (2018). Frågan som behandlas är vilken typ av uppsökande service nordamerikanska bibliotek erbjuder dessa målgrupper. En enkät distribuerades av Ottawa Public Library (OPL) till sammanlagt 1500 individer inom den nordamerikanska folkbiblioteksgemenskapen. 140 bibliotek hörsammade undersökningen vars resultat

visar att hemleveranser och bokbussar fortsätter att vara uppskattade av användare. Nya trender som identifierades är bland annat pop upverksamhet och bokcyklar. Enkätresultatet är tänkt att bidra till utvecklingen av OPL:s biblioteksplan, 2017–2027, specifikt för den uppsökande verksamheten.

Yarrow och McAllister (2018) hävdar att det saknas fackmässig biblioteks- och informationsvetenskaplig litteratur som kan ge en heltäckande bild av uppsökande service i en angloamerikansk kontext. De hänvisar till en undersökning från Australien där författarna kommer fram till att pop upkonceptet är både kostnadseffektivt och ett sätt att få samhällsmedborgare att se biblioteket i ett nytt ljus (Davis et al., 2015). Kreativa initiativ i kombination med att dyka upp på oväntade platser kan vara ett sätt att nå ”non-traditional library users” (s. 196). Den mobila servicen i USA rapporterades 2016 bestå av 690 mobila enheter, vilket framhäver trenden programaktiviteter ”på hjul” (Witteveen, 2017).

Yarrow och McAllister (2018) visar med olika exempel ur enkätsvaren att användningen av vokabulären för uppsökande service är komplex. Orden ”utåtriktad” eller ”mobil” kommer nära den bredd och de syften denna verksamhet har, menar de. De hänvisar till den franska översättningen ”services parallèles” som de anser bäst fångar betydelsen av att servicen är parallell med den som ges i det fysiska och digitala biblioteksrummet.

I enkätsvaren i Yarrow och McAllisters undersökning (2018) uppdagas att majoriteten av biblioteken tror att deras utbud av uppsökande service under de närmaste fem åren kommer att öka. De svarar att de gärna skulle satsa på vissa målgrupper. I det arbetet önskar de att få använda mindre, anpassade fordon för att nå exempelvis seniorer och barn, i syfte att introducera digitala samlingar respektive arbeta för utveckling av litteracitet. Enkätundersökningen visar att ett flertal bibliotek prioriterar service mot grupper som upplever fysiska eller sociala barriärer mot att besöka det fysiska biblioteksrummet, exempelvis landsbygdsbor, personer på särskilda och skyddade boenden samt personer som lever i fattigdom.

Ett återkommande tema i enkätsvaren handlar om hantering av efterfrågan på uppsökande tjänster. Knappt 45 procent av respondenterna svarade att de just då låg på maximal kapacitet i förmåga att kunna utföra uppsökande tjänster. Knappa resurser var något som gjorde att man avstod från att marknadsföra servicen, eller att man begränsade den mot selekterade grupper. Kommentarerna i enkäterna uttryckte bland annat: ”we cannot take on any home services patrons beyond [those we already] have” och ”we are careful in how we promote service so we can meet demands based on existing resources” (Yarrow & Allister, 2018).

Yarrow och Allister (2018) påtalar att varierande svar erhölls om tjänstgörande personals kompetens, 23 procent av de svarande biblioteken använder okvalificerad personal som primärt arbetar med hemleveranser. Bibliotek som erbjöd pop up-service, depositioner eller mobil service med ett större fordon var de som oftast rapporterade service mot ett stort befolkningsunderlag eller mot ett geografiskt omfattande område. Alternativt var befolkningsunderlaget eller serviceområdet för mobil service med ett mindre fordon, hemleveranser eller servicestation, varierande.

Biblioteken rapporterade att de mest fruktbara partnerskapen knöts med assisterade boenden, skolor, förskolor och föreningar. Över hälften (56 procent) av respondenterna samarbetar med annan kommunal verksamhet, primärt med kultur, service mot äldre eller initiativ som har social utveckling som mål. 12 procent samarbetar med fängelser, skyddade boenden eller behandlingscenter, antingen genom hemleveranser eller mobil service.

Bibliotek med erbjudande om hemleveranser uppvisade betydande flexibilitet i att tillmötesgå användarbehov. Respondenternas kommentarer anger till exempel bokleveranser till familjer, samarbete med ”meals on wheels” och vårdgivare samt aktiviteter riktade mot personer med mentala funktionsvariationer och våldsutsatta kvinnor. I undersökningen nämns även stöd för äldre i att lära ny teknologi, exempelvis genom lån av i förväg nedladdade e-böcker.

Yarrow och McAllister lyfter den nordamerikanska biblioteksgemenskapens gemensamma erfarenheter av uppsökande verksamhet. Begränsad ekonomi kan göra att efterfrågan överstiger kapacitet medan innovativa bibliotekstjänster upplevs engagerande av nya användare. De flesta av respondenterna tror att en ökad efterfrågan på uppsökande verksamhet kommer att hörsammas av biblioteken under de närmaste åren. Nästan 73 procent av

de svarande anger att de för tillfället inte planerar några nya tjänster eller aktiviteter. Av de återstående 27 procent överväger majoriteten aktiviteter eller service som relaterar till teknologi, online-samlingar, e-böcker, hemleveranser eller en generell ökning av utåtriktade aktiviteter.

I en svensk kontext kan vi ta fasta på Elisa Tattersall Wallins och Katarina Michniks (2016) delutvärdering av det läsfrämjande projektet Läsmuskler, som pågick under åren 2014–2015 i Ulricehamns kommun. Projektet som finansierades av Kulturrådet genomfördes i samarbete med Ulricehamns bibliotek, ett idrottsförbund och lokala idrottsföreningar i syfte att stimulera läslust och främja läsförmåga hos idrottande barn och unga. Metoderna för att stimulera läslust och främja läsförmåga inkluderade läshörnor vid idrottsföreningarna, pop up-bibliotek och en mediefylld husvagn som följde idrottarna under träning och tävling, jämte uppmuntran till eget skrivande. I utvärderingen ingick att kartlägga dessa metoder. För att läshörnorna skulle bli attraktiva framhålls vikten av att de utrustas med aktuell och ny litteratur, medan äldre och slitna böcker bör gallras. Erfarenheterna från pop up-biblioteken är att de uppskattades av barnen och ofta blev ett trivsamt tillflyktsmål för läsning och avslappning, exempelvis vid pauser i träningslägren och efter tävlingar. Vi får också veta att en läshörna, som inretts i en spilta vid en ridskola, även användes av ryttarnas föräldrar och syskon. Den främjade också gemenskapen bland föreningens medlemmar.

En svårighet med pop up-bibliotekens användning uppdagades genom att samarbetet mellan de deltagande idrottsföreningarna och kommunen inte alltid var välutvecklat, bland annat med anledning av att alla idrottsledare inte nåddes av information om verksamheten. I vissa fall användes inte pop up-biblioteken till det som var ambitionen – att främja läsning. Det kunde förekomma att de idrottande barnen slog sig ned i pop up-bibliotekets saccosäckar utan att röra böckerna. I detta sammanhang nämner en medverkande bibliotekarie att det krävs mer aktivt engagemang från idrottsledare för att locka deltagarna till läsning.

Ett av syftena med projektet var att barnen inte endast skulle vara deltagare i läsaktiviteter utan också medskapare. Detta tog sig exempelvis uttryck i att barnen uppmuntrades att komma med förslag på böcker och tidningar som skulle införskaffas, liksom att skriva noveller och berättelser som sedan införlivades i klubbstugans läshörna.

Tattersall Wallin och Michnik konkluderar att ”det läsfrämjande arbetet gett tydliga vinster för idrotten och föreningarna i stort” (s. 57) där flera av deltagarnas syn på läsning förändrats i positiv riktning. Föräldrar som varit oerfarna låntagare kunde också ses börja låna hem böcker från klubbens läshörna. Idrottsledarna vittnar också om önskemål om ett mer aktivt arbete gentemot föräldrarna när det gäller vikten av läsfrämjande så att de därmed kan utöva inflytande på barnens läsning. Detta kan exempelvis realiseras

genom att föräldrarna tar del av pop up-biblioteken och läshörnorna så att barnen får se dem läsa eller att en bibliotekarie föreläser om idrott och läsning för barnen. Det sistnämnda hade dock utförts vid flera tillfällen, men med låg uppslutning.

Social inkludering med hjälp av uppsökande, mobil biblioteksverksamhet

Lo och Stark, två biblioteksforskare från Japan respektive Australien, har via nio djupintervjuer med bibliotekarier från Australien, Kina, Kroatien, Grekland, Island, Indien, Japan, USA och Zimbabwe, undersökt mobila bibliotek och bibliotekarier avseende deras förändrade roller (2021).

Forskarna påtalar att det finns en brist på undersökningar som specifikt kopplar till mobila bibliotek vilket medför att djupare kunskap om och insikt i implikationerna av mobil biblioteksverksamhet saknas. I syfte att adressera denna kunskapslucka tänker forskarna att intervjustudien även ska ge insikt i de i studien utvalda ländernas mobila bibliotekservice avseende social inkludering i ländernas varierande sociokulturella och ekonomiska kontexter. Mycket av den forskning som finns om folkbibliotek är utförd i utvecklade länder och i en större urban kontext. Specifik forskning om mobil biblioteksverksamhet är begränsad världen över vilket innebär att kunskapen om mobila bibliotek och deras sociala och praktiska värden är begränsad (Lo & Stark, 2021).

Med hänvisning till forskning från 1960-talet har mobila bibliotek historiskt sett, uppstått ur behovet av att leverera böcker och annat tryckt material till folk som inte hade tillgång till ett folkbibliotek och så småningom integrerades de två vitt skilda begreppen ’mobilitet’ och ’bibliotek’ till konceptet ‘mobila bibliotek’ (Lo & Stark, 2021)

Konceptet ”social inkludering” i sin tur definieras av Lo och Stark utifrån områden som behandlar samhällsplanering och sociala frågor om tillgänglighet, delaktighet och integration i en samhällelig kontext. De hänvisar till till tidigare forskning som klargör att social exklusion innefattar en process där någon är utesluten ur sociala, ekonomiska, politiska och kulturella system som är de som bidrar till integration. Social inkludering ser de som en process som uppmuntrar till social interaktion mellan människor med olika bakgrund, men ändock gemensamma sociala erfarenheter, så kallade sociala attribut, som gör det möjligt att delta i en social gemenskap. Ett socialt inkluderande samhälle utmärks av att människor känner sig värdefulla, att deras olikheter respekteras och deras grundläggande behov är tillgodosedda så att de kan leva ett värdigt liv (2021).

Studiens forskningsfrågor är kopplade till mobil biblioteksverksamhet i både utvecklings- och utvecklade länder. Trots att de mobila biblioteken

verkar i distinkt olika sociokulturella och socioekonomiska landskap förenas de av en mångfald likheter i termer av målgrupper och samarbetspartner: skolor, lärare och vårdgivare, invandrare, de äldre funktionshindrade. Den digitala klyftan har lyfts och hur en del samhällsgrupper tampas med den samt användargrupper som inte vet hur ett bibliotek kan användas. I intervjustudien representeras utvecklade länder av Australien, Kroatien, Island och USA. Trots att de är moderna, utvecklade länder, kvarstår utmaningen att koppla fattiga samhällsgrupper med biblioteksresurser. Man ser att mobila bibliotek har potential att åstadkomma den kopplingen.

Lo och Stark menar att mobila bibliotek kan ha potential att engagera de samhällsmedborgare som upplever att ett traditionellt bibliotek i en fysisk byggnad inte angår dem.

> *A traditional, highly regulated "library culture" can often intimidate or alienate users and thus create barriers; standardised library services too often do not consider the unique or individualised needs of special populations; and even traditional "outreach" programmes can have an effect contrary to that which is intended.*
> *(Lo & Stark, 2021, s. 17)*

Slutsatserna i intervjustudien sammanfattas i att mobila bibliotek kan göra skillnad i dagens diversifierade samhälle. Författarna ser att den ökade betoningen på jämlikhetsfrämjande och social inkludering i dagens samhälle kräver en mer omfattande och djupare förståelse för vad ett mobilt bibliotek kan bidra med. Lo och Starks studie kommer fram till att biblioteken i undersökningen ser som sin uppgift att nå ut till socialt exkluderade grupper. Alla bibliotekarierna försöker skräddarsy service efter målgruppernas behov och de söker aktivt, genom mobila enheter, upp dem i stället för att passivt vänta in dem på det fysiska biblioteket.

Författarna konstaterar också att de mobila biblioteken som publika, sociala platser, har potential att föra samman människor, trots olika sociokulturell och socioekonomisk bakgrund. De menar, trots det blygsamma studieunderlaget, att mobila bibliotek bistår i samhällsutvecklingen genom att minska digitala och teknologiska kunskapsgap samt bistår med litteracitetsutveckling. En välskött mobil biblioteksenhet kan fungera som en tillfällig plats för social kontakt, social interaktion och kulturellt utbyte. Mobil biblioteksverksamhet har undgått en signifikant utveckling precis som användarnas behov och förväntningar.

Studiens resultat visar att värdet av den mobila biblioteksverksamheten är högt, trots tider av internetuppkoppling, sociala medier, e-böcker och bibliotekens digitala service. Den roll som mobila bibliotek innehar är viktig ur både informationsmässig och kunskapsmässig syn samt ur en kulturell och social aspekt.

Fordon i mobilt biblioteksarbete

Förutom den klassiska bokbussen, (eng. ‘bookmobile’) används i det mobila biblioteksarbetet en rad andra fordonstyper som exempelvis skåpbil, spårvagn, tåg, olika vattenburna farkoster, husbil, husvagn, scooter och cykel. Fordonen används inte enbart för transport av medier utan de är uppsökande mot olika åldersgrupper i syfte att sysselsätta dessa med fritidsaktiviteter och ge möjligheter till fortlöpande utbildning (Lo & Stark, 2021). Ett kärnuppdrag för den mobila verksamheten är att skapa ett intresse för frivillig läsning bland de yngsta medan de övriga målgrupperna uppmuntras till att engagera sig i en rad utbildnings- och fritidsverksamheter. Mobila bibliotek fungerar som en effektiv ”moving billboard”, det vill säga, en anslagstavla i rörelse, som framhåller sina tjänster och påminner samhället om relevansen i folkbibliotekens verksamhet som en väg till social sammanhållning och social gemenskap (Holt, 2006, s. 185).

Författarna Lo och Stark (2021) kommer fram till att förekomsten av mobila bibliotek i västvärlden liknar den i fattigare delar av världen på det sättet att dessa ofta verkar i förorter och i socialt mer utsatta stadsdelar. Mindre privilegierade medborgare kan då få hjälp med gratis tillgång till böcker och Internetservice vilket lättar på den ekonomiska bördan. Författarna påpekar att mobila bibliotek också, på ett mer effektivt sätt, kan nå ett stort antal användare i olika åldrar och i varierande socioekonomiska grupper, och på ett ekonomiskt fördelaktigt sätt, med ett mindre bestånd och färre personal, jämfört med filialbibliotek.

Bokstart och BVC-samverkan

Litteraturen kring erfarenheter från – och effekterna av – bokstartsprojekt är rikhaltig och från flertalet länder. Konceptet Bookstart introducerades i Storbritannien 1992 på initiativ av välgörenhetsorganisationen för barns läsfrämjande, BookTrust, i form av samarbete mellan bibliotek och hälsovård (BookTrust 2019a; 2019b). En rad länder har sedan dess implementerat bokstartsprogram, så även i Sverige (se nedan). Från Storbritannien finns också ett rikt kunskapsunderlag, med bland annat kvantitativa utvärderingar av bokstartsprojekt. Från Nordirland kan vi ta del av en sådan utvärdering, i detta fall av konceptet Bookstart+, som innebär att hälsovårdspersonal gör hembesök hos familjer med barn i tvåårsåldern (O'Hare & Connolly, 2010). Familjen får ett paket med böcker och annat läsmaterial jämte en uppmuntrande förevisning av hur materialet används och hur föräldrarna kan dela berättelser, böcker och ramsor med barnet.

462 familjer med ett tvåårigt barn deltog i utvärderingen av programmet där omkring hälften av dem hade tagit del av Bookstart+ medan resterande familjer utgjorde en kontrollgrupp, som inte hade medverkat i programmet. Två tredjedelar av föräldrarna som hade tagit del av interventionen angav att de regelbundet använt läsmaterialet, medan en tredjedel hade nyttjat det i någon utsträckning. Drygt hälften av föräldrarna ansåg att bokstartspaketet hade gett en positiv effekt på deras beteende kring läsning och omkring hälften av dem hävdade att de var medvetna om fördelarna, men att de efter att de hade tagit del av paketet hade börjat läsa med barnen i en större omfattning än innan. Sju procent av föräldrarna uppgav att de inte haft tidigare kännedom om programmet, men att de kände sig motiverade att läsa efter att de tagit del av det.

Effektmätningen fastslår en positiv påverkan av programmet Bookstart+ på föräldrarnas inställning till böcker och läsning. En svag positiv effekt på föräldrarnas inställning till *barnens* läsning kunde också iakttas även om denna inte var statistiskt signifikant. En intressant observation är att de familjer som fick ett bokstartspaket tenderade att besöka deras lokala bibliotek i något mindre utsträckning än de som inte hade tagit del av paketet. Det fanns inga tecken på att effekten av Bookstart+ skulle skilja sig mellan föräldrar från olika socioekonomiska skikt, utbildningsnivå, antal barn i familjen eller geografisk hemvist.

Författarna rekommenderar att vidareutveckla programmet och – mot bakgrund av dess uppmätta effekt på föräldrarnas inställning till läsning – lägga än större vikt vid att uppmuntra föräldrarnas läsning för och med sina barn, vidare undersöka de eventuellt negativa effekterna på deltagarnas biblioteksbesök och finna strategier för att motverka dessa.

Bookstart Baby är ett liknande program, men med spädbarn (upp till ett år) som målgrupp. Gåvopaketet fanns här också i specialversioner, exempelvis för spädbarn med särskilda behov och i varianter med parallelltexter på en rad olika språk. Ett forskningscenter vid Canterbury Christ Church University fick i uppdrag att undersöka metoderna för att dela läsupplevelser mellan barn och föräldrar via Bookstart Baby och dess eventuella effekter på familjernas beteende i relation till att dela läsupplevelser (Apps et al., 2016). Studien är kvalitativt inriktad och inkluderade bland annat en online-enkät riktad till bokstartare och föräldrar, observationer av gåvoutdelande, intervjuer med föräldrar – såväl individuellt som i grupp – samt intervjuer med bokstartare. Undersökningen visar en stor mångfald när det gäller utförandet av Bookstart Baby, särskilt beträffande de strategier som bokstartarna använde. Aktiviteten kunde äga rum såväl på bibliotek, familjecentraler (children's centers), kliniker och folkbokföringskontor, som i hemmiljö, där en observation var att i de fall de ägde rum på biblioteket kunde föräldrarna dra nytta av andra bibliotekstjänster och -aktiviteter samt bekanta sig med boklån. Hembesökens fördelar beskrivs som den familjära miljön och närheten till andra familjemedlemmar. I vissa fall sattes dock personalens förutfattade meningar på spel där vissa av bokstartarna tog för givet att den delade läsupplevelsen med barn ägde rum mer eller mindre rutinmässigt i de mer välbärgade hemmen. En nackdel beskrevs som att hembesöket i vissa fall gav mindre kontakt med föräldrarna än om aktiviteten ägde rum på andra platser – det vill säga att personalen anländer med ett bokpaket, interagerar och ger råd under en kortare stund i hemmet för att därefter lämna familjen ensam.

En i studien uppfattad svårighet gäller den tidpunkt då föräldrarna är redo att ta emot upplysningar om värdet av att dela läsupplevelsen. De omtumlande första veckorna efter barnets födsel och all den information föräldrarna tar till sig om barnomsorg och föräldraskap under denna period gör det svårt att konkurrera om deras uppmärksamhet, enligt studien.

Ett av de förhållanden som uppfattades som mest betydelsefullt för verksamheten var personalens engagemang, kunskap och genuina intresse. Ett mervärde gavs när personalen betraktade Bookstart Baby som värdefullt och som en del i en större stödstruktur för barnen och föräldrarna och när programmet på så sätt sattes i en vidare kontext. Redovisade framgångsfaktorer inkluderar också att koppla läsning för och med barn till andra delar av familjelivet samt att länka detta såväl till biblioteket som till barn- och familjeservice i samhället. Sådana arbetssätt medför en större sannolikhet att både barn och föräldrar svarar på interventionen, hävdar forskarna bakom studien. Faktorer att ta hänsyn till är också föräldrarnas och familjens sedvänjor, uppfattningar och attityder som de har med sig när de går in i projektet, vilket därmed påverkar synen på och praktiken för att dela

läsupplevelser. För att interventionen ska få ett positivt resultat krävs alltså individ- och familjeanpassade lösningar hävdar författarna:

> *Where gifters are 'attuned' to families and their individual circumstances they seem better able to create links with family practice, to make literacy connections, and to support parents of babies in their first year to develop new book sharing skills. (Apps et al., 2016, s. 51).*

I Danmark tycks bokstartprogrammen rikta sig specifikt mot att tillgängliggöra böcker för familjer i socialt utsatta områden utöver de mer allmänna målen att verka läsfrämjande och språkutvecklande. En undersökning från Syddansk Universitet syftade till att kartlägga om och i så fall hur de deltagande familjernas läsvanor hade förändrats till följd av bokstartsprogrammet (Bleses & Andersen, 2011). 41 familjer från socialt utsatta områden intervjuades, bland annat om deras upplevelser av Bokstart, deras kunskaper om och inställning till barnens språkutveckling och vilka läsaktiviteter de ägnade sig åt i vardagen. Studien identifierar litteraturförmedling, rådgivning om läsning till föräldrarna samt deras gemensamma läsning med barnen, som etablerade metoder med god effekt på barnens språkutveckling. Föräldrarna uppfattade Bokstart som positivt och 58 procent av dem upplevde att Bokstart hade förändrat deras läsvanor. För ytterligare verkningsgrad i Bokstart rekommenderar studiens utförare att utforma arbetsmaterial och kursaktiviteter för bibliotekarier i syfte att stärka kompetensen kring barns språkinlärning. Författarna pekar också på att bibliotekarierna kan agera förebilder åt föräldrarna, särskilt i hur man introducerar läsning i familjer där föräldrarna har svårt att läsa till följd av exempelvis låg utbildningsnivå eller dyslexi. Att öka samarbetet med andra yrkesgrupper i Bokstartsarbetet är något att stärka, enligt studien.

Även om de ovan redovisade undersökningarna är ett axplock av utvärderingar av enskilda bokstartsprogram – och därmed inte representerar en helhetsbild av metodens effekt – pekar metaanalyser av en mängd studier på goda effekter på barns läs- och skrivutveckling av sådana och liknande program (Andersson, 2015).

Biblioteks- och informationsforskarna Anna Lundh och Katarina Michnik redovisar resultatet av fyra enkätundersökningar om samarbete mellan folkbibliotek och barnhälsovård i Sverige (Hampson Lundh & Michnik, 2014). Detta var alltså innan bokstartskonceptet hade etablerats på bred front i Sverige (se nedan). Undersökningens syfte var att få en bild av gemensamma arbetsmetoder för små barns språkutveckling samt utsträckningen av samverkan mellan de ingående aktörerna. Enkäter riktades till folk- och skolbibliotekarier, BVC-sjuksköterskor, barnbibliotekskonsulenter och barnhälsovårdsutvecklare. Respondenterna, som var spridda över landet, fick svara på frågor såsom om det hade etablerats samarbeten mellan bibliotek och BVC i det aktuella länet eller kommunen, samt hur detta eventuella samarbete gick till. Därtill undersöktes vilka aktiviteter som anordnades, syftet med dessa, vilka målgrupperna var, frågor om fortbildning och marknadsföring etcetera. Forskningsrapporten redovisar att det i många fall fanns välfungerande samarbeten – och stora lokala variationer i dessa – men med potential för utveckling av samverkan mellan aktörerna för att främja små barns språkutveckling. Resultaten ger också vid handen att det ofta saknades långsiktiga samarbetsformer mellan aktörerna. Risker som identifieras är brist på samplanering, uppföljning och dokumentation av projekt som ofta är personberoende. Författarna pekar också på den utvecklingspotential som finns i att biblioteken medverkar som en integrerad part i föräldrautbildningar och inte endast som ett separat inslag, i den mån det faktiskt förekommer sådana samarbeten. En följd härav skulle då vara att bibliotekarier och BVC-sjuksköterskor tydligare kunde komplettera varandras kompetenser och använda en bredare palett av metoder. Rapportförfattarna identifierar ett behov av gemensam planering, målformulering, marknadsföring, dokumentation och uppföljning av samarbetsprojekten så att de blir långsiktigt bärkraftiga. De efterlyser också användarundersökningar som dokumenterar effekten av strävandena för barns språkutveckling, jämte kontinuerlig fortbildning. Slutligen påpekas vikten av stöd och förankring hos bibliotekschefer såväl som hos kommun- och regionpolitiker för att etablera ”långsiktiga och hållbara strukturer för samarbetet mellan bibliotek och BVC” (s. 42).

I Sverige har arbetet med Bokstart pågått sedan åtminstone 2015 då pilotprojekt sjösattes. 2017 fick Kulturrådet i uppdrag av regeringen att ”initiera, samordna och följa upp läsfrämjande verksamhet” (Statens kulturråd, 2018). Kulturrådet beskriver Bokstart i Sverige enligt följande.

> *Bokstart syftar till att stärka små barns språkutveckling genom att stärka föräldrar i deras betydelsefulla roll, utveckla samverkan mellan folkbibliotek, barnhälsovård och förskola, samt öka, och sprida, kunskaper om små barns språkutveckling. (Statens kulturråd, 2018)*

Kulturrådet gav i uppdrag att kartlägga och analysera erfarenheter från bokstartsprojekt i Sverige, främst de som mellan åren 2018 och 2020 erhållit bidrag från Kulturrådet för detta ändamål. Representanter för 28 projekt intervjuades kompletterat med sex fördjupande fallstudier (Statens kulturråd, 2020). Eftersom undersökningen är högst aktuell och omfattande, samt avser svenska förhållanden, uppehåller vi oss något längre vid denna.

Utöver samverkan mellan folkbibliotek, barnhälsovård och förskola identifieras öppna förskolan som en betydelsefull aktör för bokstartsarbetet. ”I de fall där öppna förskolan ingår i samverkan har den ofta en central roll vid olika typer av gruppträffar på biblioteket eller öppna förskolan och ibland även vid hembesök.” (s. 41). Beträffande bidragsanvändningen är det främst biblioteken som bistår med personalresurser och samordnar och leder arbetet medan barnhälsovården identifieras som en viktig aktör och länk mellan biblioteken och familjerna. Förskolan betraktas också som en betydelsefull part i samarbetet, men av rapporten framgår att verksamheten ännu är i sin linda i många fall.

Önskemål om anpassning till lokala förutsättningar, men också tydligare styrning och samordning framträder av kartläggningen. När det gäller samverkan med förskolor identifieras, föga förvånande, de närmast berörda medarbetarna och deras chefer som de viktigaste aktörerna i bokstartsarbetet, men ”[ä]ven språk-, läs- och skrivutvecklare samt specialpedagoger anställda i kommunen har visat sig vara viktiga aktörer i vissa projekt.” (s. 42).

Hembesök beskrivs som den vanligaste och mest lämpade metoden för läsfrämjande och relationsskapande i de undersökta projekten, vilket alltså skiljer sig något från observationerna från studien av Bookstart Baby. I de ingående projekten var det omkring 70 procent som erbjöd någon form av hembesök. I likhet med resultatet från Bleses & Andersens (2011) undersökning upplevdes hembesöken positivt av familjerna, enligt rapporten. När hembesöken utfördes av sjuksköterska från BHV fanns en tendens att mer uppmärksamt ta till sig informationen eftersom sköterskan uppfattades som en auktoritet som ofta sedan tidigare hade etablerat en relation – och ett förtroende – till familjen, något som uppfattades som trygghetsskapande. Det vanligaste arbetssättet var att hembesöken utfördes med både medarbetare från biblioteket och BHV, men i några fall utfördes de enbart med representanter från BHV. Redovisade nackdelar med metoden är att den uppfattades som resurskrävande, vilket aktualiserar andra metoder

såsom gruppträffar eller att man engagerar förskolan i större utsträckning i arbetet. Gruppträffar anordnades av omkring 65 procent av bokstartsprojekten i intervjustudien och ägde vanligen rum på biblioteken, öppna förskolan eller BVC. Träffarna, som vanligtvis initieras av biblioteken kunde bestå av ”högläsning, föreställning/teater, sångstund, ramsande eller rimmande” (Statens kulturråd, 2020, s. 43). Problem som redovisas är svårigheter att få deltagare, jämfört med hembesöken, samt att man går miste om det individuella mötet.

Andra metoder inom bokstartsprojekten var att upprätta kapprumsbibliotek och läshörnor i förskolorna, liksom att bjuda in bibliotekspersonal till föräldramöten i skolan med syftet att sprida kunskap om yngre barns språkutveckling. Rapporten redovisar att metodvalet är beroende av lokala förutsättningar i form av ekonomiska resurser, demografisk sammansättning samt geografiska avstånd såsom närhet till bibliotek eller öppna förskolan.

Beträffande målgrupper, utöver barnens ålder, framstår barn med annat modersmål än svenska som en prioriterad grupp för många av de undersökta projekten, där arbetet i många fall utförs i ett interkulturellt perspektiv för att nå flerspråkiga familjer.

> *Det görs bland annat genom att informationsmaterial och bokgåvor till familjerna anpassas till familjens modersmål eller att exempelvis en tolk finns tillgänglig i mötet med familjen. Ett centralt budskap i dessa insatser är exempelvis att familjerna ska läsa på ”sitt hjärtas språk”. (Statens kulturråd, 2020, s. 65).*

I de större kommunerna och i storstadsregionerna tycks projekten i något högre utsträckning ha identifierat särskilda målgrupper för Bokstart. Perspektiv som socioekonomi, integration och interkulturalitet framträder i omkring 40 procent av dem, medan det var vanligare att inte urskilja specifika målgrupper för exempelvis hembesök i de mindre kommunerna.

När det gäller erfarenheterna av personalens arbete identifieras i likhet med O’Hare & Connolly (2010) engagemang, drivkraft och handlingsutrymme som de främsta faktorerna för att projekten ska lyckas. Verksamhetens personberoende, särskilt i de mindre kommunerna, beskrivs som en riskfaktor i sammanhanget. Identifierade framgångsfaktorer är fungerande samverkansstrukturer, arbetets förankring i de ingående aktörernas ledningar och en väl organiserad kommunikation mellan aktörerna, jämte att tillräckligt med tid och resurser avsätts för verksamheten. Beroendet av andra verksamheters prioriteringar, tidsbrist hos BHV och hög personalomsättning uppfattas som hinder för samverkan. Andra utmaningar som identifieras är frågor om sekretess och dataskydd, där biblioteken inte har lika goda förutsättningar som BHV att få insyn i familjernas specifika omständigheter och behov. Studien visar att de olika yrkesgruppernas förutsättningar och

arbetssituation också kan göra det svårt att hitta tillfällen att sammanträda. En ökad förståelse för de olika aktörernas verksamheter är också något som efterfrågas och kan relateras till Bleses och Andersensens (2010) rekommendation att stärka samarbetet mellan yrkesgrupperna i projekten.

Någon systematisk uppföljning och utvärdering av projekten från utförarnas sida tycks inte vara etablerad, åtminstone inte i majoriteten av fallen (Statens kulturråd, 2020). Utöver redovisning av projektens utförande i form av nyckeltal såsom antal hembesök, deltagare och utlånade böcker, planerar många utförare att mer systematiskt följa upp de långsiktiga effekterna av projekten även om detta i många fall uppfattas som svårt. Erfarenheterna som framkommer av intervjustudien visar dock att konkreta resultat framträder av Bokstart, exempelvis när föräldrarna gör iakttagelser att barnen uppskattar läsningen och att deltagande familjer också blir till nya biblioteksbesökare. En annan observation är att bibliotekens kunskaper om de av lagstiftaren prioriterade målgrupperna har ökat i och med projekten, samt att arbetet har gett kompetensutveckling som går att överföra till andra delar av biblioteksverksamheten. ”Några lyfter också fram att bokstartarbetet, och då framförallt hembesöken, kan bli en pusselbit för att bryta social isolering och utgöra en länk till samhället för vissa familjer.” (Statens kulturråd, 2020, s. 48).

Boken kommer

Forskning om tjänsten Boken kommer är ytterst knapphändig, men verksamheten har rönt viss uppmärksamhet i studentarbeten, de flesta av äldre datum. En i sammanhanget något nyare kandidatuppsats står Ida Eriksson (2010) för. Författaren identifierar efter intervjuer med fem bibliotekarier, tillika Boken kommer-förmedlare, svårigheter med marknadsföring samt låg kännedomen om verksamheten hos presumtiva användare. Andra observationer är att flera av bibliotekarierna uttryckte att arbetet med tjänsten Boken kommer har låg status och att personalen lider av tidsbrist.

Till den äldre litteraturen hör Kulturrådets metodutredning *Ända hem till fru Nilsson* (1990), som pekar på värdet av samarbete med socialförvaltning och en decentraliserad organisation för tjänsten Boken kommer. Kulturrådet ser inget egenvärde i tjänsten som sådan, ”utan målet bör vara att så många som möjligt själva ska besöka biblioteket” (Statens kulturråd, 1990, s. 122). Kulturrådets kartläggning från 1999 vittnar om en låg informationsspridning om Boken kommer på grund av farhågor om att en ökad kännedom om tjänsten skulle leda till försämrad service för dem som redan tar del av den. Informationsinsatser upplevs också som krävande (Statens kulturråd, 1999).

I en forskningsartikel redovisar biblioteks- och informationsforskarna Jenny Lindberg och Åse Hedemark (2019) resultatet av en mindre intervjustudie

av äldres läsupplevelser förmedlade genom Boken kommer, där deltagarnas upplevelser av tjänsten ringas in av orden respekt, omsorg och komfort. Av undersökningen framkommer att både tjänsten och läsandet ger social inkludering i form av det personliga mötet där interaktionen med bibliotekarien och att dela läsupplevelser med vänner och anhöriga framstår som viktiga aspekter. Läsandets möjligheter att bryta isolering och främja aktivt samhällsdeltagande är en annan observation. Författarna lyfter fram de äldres aktiva nyttjande av bibliotekens tjänster, liksom att gruppen använder läsningen som ett identitetsskapande och för att navigera i världen.

Lindberg (2020) utförde en genomlysning av tjänstens förutsättningar som en del av Regionbibliotek Stockholms utvecklingsarbete med Boken kommer. Utöver användarnas erfarenheter och uppfattningar om tjänsten medverkade bibliotekschefer och bibliotekarier vid länets folkbibliotek i fokusgrupper. Undersökningens resultat åskådliggör en stor spännvidd i hur tjänsten expedieras där en brännande fråga är om den ska ses som en kärnverksamhet med insatser från hela personalstyrkan eller om den ska vara en mer specialiserad arbetsuppgift. I detta sammanhang identifieras en viss sårbarhet i de fall arbetsuppgiften är knuten till särskilda medarbetare och deras kompetens, där vissa intervjupersoner pekar på behovet av ”en mer distribuerad kompetens och ett kollektivt ansvarstagande för Boken kommer på arbetsplatsen” (Lindberg, 2020, s. 61).

Distributionsformerna och regelbundenheten i leveranserna uppvisar likaså en stor spridning mellan kommunerna i Stockholms län. Samarbete med andra kommunala aktörer, däribland hemtjänsten förekommer, liksom postdistribution, användning av kommunal transportservice och vaktmästeri, samt mer individuella och personbundna lösningar. Kommunernas och bibliotekens skiftande förutsättningar framhålls som en central faktor i arbetet med Boken kommer där också den politiska (o)viljan är ett viktigt inslag.

De kompetensbehov som framträder för att utföra tjänsten på ett adekvat sätt har att göra med dels mer traditionella kärnkompetenser såsom förmåga att utföra referenssamtal och litteratururval, dels med mer personliga egenskaper såsom engagemang. Av fokusgruppssamtalen framträder en kombination av dessa komponenter som nödvändiga för arbetet med Boken kommer. Centrala kompetenser som identifieras är (Lindberg, 2020, s. 64)

- människokännedom och nyfikenhet
- associationsförmåga och fantasi
- lyhördhet och att bjuda på sig själv
- respektfullhet
- kännedom om användargruppen
- litteraturkännedom
- engagemang
- lämpligt bemötande
- förmåga till litteraturförmedling
- tålamod och empati
- förmåga att sätta gränser.

Från ett ledningsperspektiv konstateras att insynen ofta är låg om hur tjänsten tas emot av dess användare då den inte alltid utvärderas på ett systematiskt sätt. Ofta stannar erfarenheterna hos de direkta utförarna utan större insyn hos ledningen, utom kanske i de fall där tjänsten inte fungerar.

I framtidsutsikterna för Boken kommer tar Lindberg fasta på digitaliseringen och dess konsekvenser för verksamheten. Röster från fokusgrupperna ger vid handen att användarnas generationsskifte skulle kunna leda till att verksamheten ersätts av e-böcker och utlåning av läsplattor, men också online-samtal för att tillgodose den betydelsefulla sociala aspekten av Boken kommer (Lindberg, 2020, s. 66).

Angående målgrupper för verksamheten konstateras att den för närvarande är homogen – främst ”äldre svensktalande med viss fysisk funktionsnedsättning” (Lindberg, 2020, s. 67) – men att utvecklingsarbetet med Boken kommer har bidragit till en vidgad syn hos personalen på potentiellt nya målgrupper. Lindberg redovisar att användarna av tjänsten normalt är de som tidigare haft en etablerad kontakt med biblioteket och därigenom blivit

länkad till dess uppsökande verksamhet via bibliotekspersonal, äldreomsorg eller närstående ombud, snarare än att användaren på eget initiativ sökt sig till tjänsten. Upplysningar om Boken kommer-verksamheten tycks sällan heller spridas aktivt – ”information om Boken kommer finns på bibliotekens hemsidor, men i användarstudien ges en klar signal om att webben inte är att betrakta som deltagarnas främsta informationskanal” (s. 78). Ur ett demokratiskt perspektiv identifieras en potentiell risk i att endast en mycket liten del av de till tjänsten berättigade invånarna får kännedom om – och faktiskt tar del av – tjänsten. Ur samtalen i fokusgrupperna framkommer att trots att verksamheten är ett uttryck för strävanden att tillgängliggöra biblioteksservice, litteratur och information för alla, så uttrycks vissa farhågor att en starkare marknadsföring av verksamheten skulle kunna leda till svårigheter att möta en ökad efterfrågan (s. 63).

Lindberg lyfter fram behovet av en både politiskt och professionellt initierad tydligare målformulering och samordning för tjänstens framtida utveckling – som också tar hänsyn till användarnas skiftande behov – med hjälp av en bred palett av tekniska lösningar (Lindberg, 2020, s. 80–81).

Yrkeskompetens

Som konstaterats ovan i relation till tjänsten Boken kommer har bibliotekspersonalens kompetens hög relevans beträffande arbetet med uppsökande verksamhet. Personalen möter en stor mångfald av målgrupper med unika och mångskiftande behov i varierande miljöer utanför det fysiska biblioteksrummet.

Bibliotekariens yrkeskompetens och -kunnande har länge varit föremål för livliga diskussioner där ofta återkommande synpunkter har varit att de teoretiskt orienterade utbildningarna i biblioteks- och informationsvetenskap inte rustar den blivande bibliotekarien för praktiskt biblioteksarbete (se t.ex. Seldén & Sjölin, 2003; Michnik & Utter, 2018). Förändringen – och utvidgningen – av bibliotekariens roller och arbetsuppgifter kan ses i ljuset av ett framväxande kunskapssamhälle där det fysiska biblioteket har fått konkurrens av digitala infrastrukturer för informations- och kunskapsinhämtning. Trots – eller tack vare – detta tyder mycket på att biblioteksrummet med dess mer eller mindre passiva mediebestånd har bytt skepnad till en dynamisk mötesplats och gör det mer levande än någonsin (Jochumsen et al., 2012). Förhållanden likt dessa aktualiserar en kontinuerlig diskussion om bibliotekariens kompetenser. Det något abstrakta begreppet digital kompetens har fått allt större aktualitet, särskilt mot bakgrund av samhällets tekniska utveckling och invånarnas behov av att kunna ta del av information och service i elektronisk form. Utifrån formuleringen i bibliotekslagens sjunde paragraf – att ”[f]olkbiblioteken ska verka för att öka kunskapen om hur informationsteknik kan användas för kunskapsinhämtning,

lärande och delaktighet i kulturlivet" (SFS 2013:801) – blir frågan om digital kompetens relevant för både bibliotekets användare och dess personal. Inte minst mot bakgrund av coronapandemin har frågan blivit brännande där både biblioteksspersonal och -användare förmodas få ett större behov av digital kompetens när ordinarie verksamheter i biblioteken har fått reduceras eller upphöra.

I en omfattande svensk kartläggning av folkbiblioteksspersonals digitala kompetens användes ett självskattningstest, som konstruerades utifrån de av EU identifierade 21 nyckelkompetenserna för deltagande i det digitala samhället (Grenholm, 2021).

EU:s ramverk för digital kompetens och dess fem kompetensområden och 21 nyckelkompetenser (Grenholm, 2021, s. 4).

1. Data och informationshantering

- 1.1. Bläddra, söka och filtrera data, information och digitalt innehåll
- 1.2. Utvärdera data, information och digitalt innehåll
- 1.3. Hantera data, information och digitalt innehåll

2. Kommunikation och samarbete

- 2.1. Interagera med digital teknik
- 2.2. Dela med digital teknik
- 2.3. Vara en aktiv medborgare med digital teknik
- 2.4. Samarbeta via digitala kanaler
- 2.5. Netikett
- 2.6. Hantera digitala identiteter

3. Digital innehållsproduktion

- 3.1. Utveckla digitalt innehåll
- 3.2. Interagera och omarbeta digitalt innehåll
- 3.3. Upphovsrätt och licenser
- 3.4. Programmering

4. Säkerhet

- 4.1. Skydda enheter
- 4.2. Skydda personlig data och integritet
- 4.3. Skydda hälsa och välmående
- 4.4. Skydda miljön

5. Problemlösning

- 5.1. Lösa tekniska problem
- 5.2. Identifiera behov och teknologiska lösningar
- 5.3. Använda digital teknik kreativt
- 5.4. Identifiera brister i den digitala kompetensen

Resultaten av undersökningen synliggör att bibliotekspersonalen skattade sin förmåga högst inom det kompetensområde som relaterar till vad som kan betraktas som bibliotekariens kärnuppgifter – ”informationssökning, källkritik och digital informationshantering” (Grenholm 2021, s. 19), medan området ”kommunikation och samarbete” visar en medelhög skattad egenförmåga hos respondenterna. Generellt var skattningen lägre för temana digital innehållsproduktion samt säkerhet och problemlösning där i synnerhet ett delområde som handlade om programmeringskompetens och datalogiskt tänkande visade en lägre skattning.

Jenny Lindberg pekar på de specifika kompetenskrav en välfärdsprofession, som bibliotekariens, måste omfamna i mötet mellan användare och bibliotekarie (Lindberg, 2020, s. 56). I uppsökande biblioteksverksamhet – i Lindbergs fall tjänsten Boken kommer – framstår förtroende- och relationsskapande, kommunikativ och empatisk förmåga som centrala förmågor, särskilt med tanke på att arbetet vanligen sker i användarens hemmiljö. De litteraturförmedlande och läsfrämjande komponenterna är starkt förknippade med tjänsten Boken kommer varför därtill relaterade kompetenser även framstår som viktiga (s. 57) – men också för andra typer av uppsökande verksamhet. Med tanke på att bibliotekspersonalen i flera fall arbetar med en mångskiftande uppsökande verksamhet aktualiseras en bred palett av kompetenser, som iscensätts inför skiftande målgrupper – småbarnsföräldrar, äldre, funktionsvarierade etcetera. I detta sammanhang framstår förmåga till samarbete mellan olika professioner även som centralt.

Diskussionen om den eventuella diskrepansen mellan de av utbildningarna i biblioteks- och informationsvetenskap meddelade kunskaperna och de praktiska färdigheter som professionens företrädare förespråkar aktualiseras i en enkätundersökning om Sveriges bibliotekschefers syn på nyexaminerade bibliotekariers kompetens. Michnik och Utters undersökning (2018) visar att en stor del av Sveriges folkbibliotekschefer anser att nyexaminerade bibliotekarier i många fall saknar de grundläggande praktiska färdigheter som efterfrågas i yrkesgärningen, exempelvis att kunna hålla boksamtal, arbeta läsfrämjande samt att pedagogiskt förmedla informationskunskap och källkritik till biblioteksbesökarna. Detta medan de teoretiska färdigheterna betraktas som goda, men till oklar nytta för verksamheten. Relaterat till social kompetens angav omkring 39 procent av respondenterna att bemötandekompetens och att ”handskas med människor”, saknas hos nyexaminerade bibliotekarier (s. 45).

Med en förståelse för kunskapsläget inom uppsökande biblioteksverksamhet vänder vi i det nästföljande kapitlet blicken mot några teoretiska perspektiv på densamma.

Perspektiv på uppsökande biblioteksverksamhet

Detta kapitel sätter uppsökande biblioteksverksamhet i ett teoretiskt sammanhang. Beroende på vilka aspekter av folkbibliotekens uppdrag och arbete som fokuseras blir olika synvinklar på den uppsökande verksamheten aktuella. Ett sammanhållet teoretiskt perspektiv på den i vissa avseende diffusa företeelsen uppsökande verksamhet har vi inte funnit i litteraturen. Istället kan vi relatera till de syften som intervjupersonerna i föreliggande studie identifierar för verksamheten samt centrala aspekter som framträder i andra sammanhang där uppsökande verksamhet diskuteras för att grundlägga den teoretiskt. Vi tar avstamp i kulturpolitiska strömningar och folkbiblioteket som samhällsinstitution för att därefter vända blicken mot uppsökande verksamhet som en social- och kulturpolitisk intervention. Därefter presenteras läsfrämjande, som inte sällan identifieras som ett centralt syfte med uppsökande verksamhet, varpå följer resonemang om bibliotekarieprofessionen och dess tillhörande yrkeskompetens. Uppsökande verksamhet kan också betraktas i ett användarperspektiv med studier av informationsbeteende- och behov, läspraktiker och medieanvändning, vilket dock ligger utanför ramarna för föreliggande undersökning. För ett sådant perspektiv på uppsökande biblioteksverksamhet, se exempelvis Lindberg & Hedemark (2019).

Folkbibliotek, delaktighet och tillgänglighet

Nationella policysträvanden (Statens kulturråd, 1991; KB, 2017), samt regionala (VGR, 2019) och kommunala biblioteksplaner betonar vikten av bibliotekens arbete för invånarnas delaktighet och vidgade deltagande i samhälls- och kulturlivet. Ett delaktighetsparadigm kan identifieras i relation till offentliga biblioteksinstitutioner internationellt (Nguyen, Partridge & Edwards, 2012), så även i de nordiska länderna i samband med kulturpolitiska viljeyttringar (Brandrup Kortbek et al., 2016; Lindström Sol, 2019; Sandin, 2011) och kulturinstitutioner såsom folkbiblioteken (se Hvenegaard Rasmussen, 2016; Engström & Olsson Dahlquist, 2020; Virolainen, 2016; Sandin, 2011). Dessa förhållanden har också hög relevans för olika

aspekter av uppsökande biblioteksverksamhet. Lisa Olsson Dahlquist, verksamhetsutvecklare vid Myndigheten för tillgängliga medier, konstaterar i sin doktorsavhandling (2019, s. 207) att ”delaktighet kan göras när bibliotekarierna lämnar biblioteket och ger sig ut i staden för att arbeta med uppsökande verksamhet för grupper som är i behov av hjälp och stöd i användningen av internet och digitala resurser”, medan biblioteksforskaren Casper Hvenegaard Rasmussen (2016, s. 553) tar fasta på att ”participation can potentially support outreach and cultural diversity and be a competitive resource for the local community.” Begreppen deltagande och delaktighet kan preciseras och problematiseras. Amira Sofie Sandin, verksam vid Bibliotekshögskolan i Borås, konstaterar i en studie av läsfrämjande projekt för och med barn och unga att delaktighet ofta används för att beteckna en mängd aktiviteter, som i praktiken inte behöver innebära barnens faktiska delaktighet i arbetet med läsfrämjande. Sandin identifierar därmed en risk för att begreppet devalveras när barn och unga som deltar i kulturaktiviteter betraktas som *delaktiga* (Sandin, 2011).

Till temat deltagande och delaktighet kan också föras diskussioner om brist på deltagande i kulturlivet, så även i folkbibliotekens aktiviteter för användarna. David Stevenson med flera (2017) problematiserar en vanligt förekommande uppfattning om brist på kulturdeltagande[1] bland de europeiska ländernas invånare. ”Problemet med icke-deltagande” har framkommit i och med landsöverskridande kartläggningar – så kallad Eurobarometer – av kulturdeltagande. Författarna identifierar en slags underskottsdiskurs i den kulturpolitiska retoriken, där en bärande idé är att ett uppfattat kulturellt underskott kan lösas genom satsningar på offentliga kulturinstitutioner. Detta förhållande har framkommit av Stevensons med flera (2017) studier av policydokument, i det här fallet från Danmark och Skottland, även om förhållandena torde vara likartade för fler europeiska länder. Trots att de båda ländernas invånare redovisade ett mycket högt kulturdeltagande i Eurobarometern påvisar författarna en återkommande kulturpolitisk uppfattning om en brist på invånarnas deltagande i kulturaktiviteter som kräver åtgärder. Detta förhållande används också som argument för att legitimera satsningar på kulturinstitutioner. I de båda ländernas kulturpolitiska strävanden ingår att avlägsna geografiska, socioekonomiska och mentala hinder för deltagande i kulturlivet. Trots detta visar både nationella och internationella undersökningar att dessa hinder inte tycks vara de främsta orsakerna till icke-deltagande. Snarare identifieras brist på intresse och tid som det främsta barriärerna för invånarnas deltagande i kulturlivet (Stevenson et al., 2017, s. 93).

---

[1] Det ska påpekas att författarna använder den engelska termen ‘participation’, vilket innebär vissa översättningsproblem och att nyansen mellan deltagande och delaktighet därmed går förlorad.

En av flera kulturpolitiska diskurser, som Stevenson med flera identifierar, går ut på att ”demokratisera” invånarnas kulturdeltagande genom att avlägsna olika hinder för kulturdeltagande. I denna omfördelnings- och demokratiseringsdiskurs ingår välfärdsstatens omfördelningspolitiska modell av europeiskt snitt, där villkoren för aktivt deltagande i kulturlivet utjämnas och därmed ”demokratiseras” (Stevenson et al., 2017). En i mer närtid framväxande diskurs om kulturdeltagande tar fasta på kulturen som medel för social inkludering. Denna diskurs kan relateras till det tidigare nämnda delaktighetsparadigmet. I inkluderingsdiskursen görs ofta kopplingen mellan icke-deltagande och socioekonomiskt underprivilegierade grupper, unga, migranter med flera. Författarna hävdar att dessa gruppers brist på deltagande i kulturlivet ofta tas till intäkt för att de har exkluderats, vilket resulterar i förslag på åtgärder för att främja deras deltagande och som även förväntas leda till inkludering. Gemensamt för diskurserna är idén om kulturdeltagande som något positivt för individen och samhället (Stevenson et al., 2017, s. 100). Samtidigt identifieras en ökad förväntan på offentliga kulturinstitutioner att legitimera sina verksamheter, särskilt mot bakgrund av knappa resurser. I dessa sammanhang spelar mätningar av (icke-)deltagande en allt större roll för att utvärdera verksamheterna, vilket kan ligga till grund för prioriteringar och medelstilldelning. För offentliga kulturinstitutioner, såsom folkbiblioteken, är ”problemet” med icke-deltagande därför tydligt.

De ovan beskrivna förhållandena kan tydligt relateras till uppsökande biblioteksverksamhet, vars målsättning inte sällan beskrivs som att nå icke-användare. I den tidigare nämnda intervjustudien med bibliotekspersonal och användare av tjänsten Boken kommer, tar Lindberg (2020) fasta på ett perspektiv som utgår från folkbiblioteket som samhällsinstitution där tillgänglighetsarbete och biblioteket som träffpunkt står i centrum. I egen-

skap av mötesplats och med dess tjänsteutbud kan folkbiblioteket fungera kompensatoriskt för ”användarnas möjligheter till aktivt medborgarskap, över sociala och ekonomiska gränser” (Lindberg, 2020, s. 55). En trend av betydelse för biblioteksinstitutionen som identifieras är förskjutningen från en bildningssyn på biblioteksverksamheten till en upplevelsebaserad dito där biblioteksanvändarnas efterfrågan av tjänster och medieutbud har fått ökad betydelse (s. 55).

Att främja tillgänglighet till medier, bibliotekservice och aktivt samhällsdeltagande framstår som ett centralt syfte med uppsökande biblioteksverksamhet. I anslutning till tillgänglighetsaspekten hänvisar Lindberg till Michael Bucklands definition av informationsåtkomst. Villkoren för att information ska kunna betraktas som tillgänglig är enligt Buckland[2]:

- att den kan identifieras av användaren – att den är känd
- att den är fysiskt och tekniskt nåbar
- att kostnaden, i form av pengar eller ansträngning, uppfattas som skälig av användaren
- att kostnaden för att tillhandahålla tjänsten är skälig för den som erbjuder den
- att den är kognitivt tillgänglig och begriplig för användaren
- att den uppfattas som acceptabel och trovärdig

Till det sista villkoret, vilket Lindberg betraktar som en social aspekt av tillgänglighet, kopplas ”att det som erbjuds användaren ska vara förenligt med hennes egna övertygelser och värderingar” (Lindberg, 2020, s. 56).

Till resonemangen om informationstillgänglighet kan vi också föra begreppet ”serendipitet”, som har lanserats i samband med bibliotekens strävanden att fånga in biblioteksanvändare som inte har ett tydligt mål för sina biblioteksbesök, liksom dess icke-användare. Begreppet har traditionellt använts i samband med bibliotekslokalens utformning för att beskriva ambitionen att ”[öka] användarnas möjligheter att göra nya och oväntade upptäckter” (Andersson, 2015, s. 86), men lånar sig också med fördel till uppsökande verksamhet, till exempel när pop up-bibliotek anländer vid oväntade tillfällen och platser.

Läsfrämjande

Folkbibliotekens läsfrämjande arbete är sedan länge grundmurat och en central del av den uppsökande biblioteksverksamheten. Nationella målsätt-

[2] Citerat ur Lindberg (2020, s. 56). I detta sammanhang kan enligt Lindberg exempelvis dokument eller bibliotekstjänster hänföras till information.

ningar för läsfrämjande inkluderar regeringens litteraturproposition från 2014, som resulterade i att Kulturrådet fick i uppdrag av regeringen att ta fram ett handlingsprogram som syftar till att ”initiera, samordna och följa upp läsfrämjande verksamhet utanför skolan” (Statens kulturråd, 2019 s. 4). Enligt handlingsprogrammet (s. 5) innebär läsfrämjande att

- ta bort hinder för läsning och öppna vägar till litteratur
- bidra till att människor kan utveckla alla sina språk
- stärka läsarens självtillit och läsaridentitet
- öka tillgången till en mångfald av litteratur på olika språk och i olika format för läsare i alla åldrar
- ge fler möjlighet till en konstnärlig upplevelse genom litteratur.

Litteraturvetaren Jonas Andersson, som på uppdrag av Kulturrådet har sammanställt en kunskapsöversikt över läsfrämjande metoder, pekar på några i litteraturen vanligt förekommande uppfattningar om läsfrämjande i en biblioteksкontext (Andersson, 2015). Det kan handla om att ”aktivt uppmuntra eller ge råd till läsning”, ”skapa gynnsamma förutsättningar för läsning, lässtimulans och läsglädje” och att ”*göra läsare av läskunniga*” (s. 11). Läsfrämjande insatser riktas inte sällan mot särskilda målgrupper – såväl barn och unga samt vuxna, familjer och äldre, såväl som de ännu inte läsande, ovana läsare eller de som har svårigheter att läsa och skriva. Enligt Andersson är dock barn och unga den målgrupp som fokuseras i störst utsträckning när det gäller de svenska bibliotekens läsfrämjande strävanden, medan målgruppen vuxna tycks vara lägre prioriterad (Andersson, 2015, s. 13). En anledning till detta kan vara att barn och ungdomar är en av bibliotekslagens prioriterade målgrupper.

En relaterad företeelse, som Andersson tar fasta på i sammanhanget är litteraturförmedling, vilket kan betraktas som en form av läsfrämjande med syfte att ”informera om litteratur, synliggöra, skapa läslust och vägleda läsaren i val av litteratur” (Andersson, 2015, s. 12). För den uppsökande biblioteksverksamhetens vidkommande kan det vara värt att ta fasta på den distinktion mellan direkt och indirekt litteraturförmedling som Andersson presenterar. Som exempel på direkt litteraturförmedlingen ges det interaktiva mötet mellan användare och bibliotekarie, bokprat och muntliga litteraturpresentationer, medan den indirekta litteraturförmedlingen kan utgöras av exempelvis litteraturtips, vanligtvis i skriftlig form, inte sällan på en webbplats (s. 12).

Läsningens självförstärkande effekt – den så kallade Matteuseffekten – är omvittnad. Barn som har lätt för att läsa tenderar att läsa mer vilket i sin tur leder till att de också ökar sin läsförmåga och blir starkare läsare, medan barn som har svårt att läsa får svårt att komma ikapp och riskerar att mista intresset för läsning. Därför anses det som av största vikt att sätta in läsfrämjande och lässtimulerande åtgärder tidigt under barnets utveckling (Andersson, 2015, s. 29). Andersson pekar på det dokumenterade sambandet mellan en lässtimulerande miljö och barnets läsförmåga. Identifierade framgångsfaktorer för barnets positiva läsutveckling är bland annat närheten till läsare i barnets direkta omgivning, föräldrarnas engagemang och tillgång till skriftspråk i hemmet. ”Föräldrar som regelbundet stödjer sina barns lärande i allmänhet och läsutveckling i synnerhet spelar en avgörande roll för såväl barnens läsmotivation som läsfärdighet.” (Andersson, 2015, s. 30). Det är mot denna bakgrund som bibliotekens uppsökande metoder för läsfrämjande får tydlig relevans.

Uppsökande verksamhet som välfärdspolitisk intervention

Uppsökande verksamhet kan också studeras med välfärdsstatens intentioner i blickfånget. Socialpolitiska strävanden att bekämpa exkludering och segregation och att främja socioekonomisk utjämning kan tjäna som utgångspunkter för förståelsen av uppsökande verksamhet, vilket också relaterar till resonemanget om deltagande ovan. Mot bakgrund av ökad ojämlikhet och migration samt minskade välfärdssatsningar visar Sofia Lindström Sol och David Ekholm (2021), verksamma vid Högskolan i Borås respektive Linköpings universitet, hur kultur-, social- och utbildningspolitik tvinnas samman exemplifierat med ett Bokstartsprojekt i Göteborg. Författarna betraktar projektet som ett exempel på en välfärdspolitisk interventionspolitik. Det aktuella Bokstartsprojektet syftar till att främja språkutveckling hos barn i åldrarna 0–3 år och är ett samarbete mellan kommunförvaltning, förskolor och folkbibliotek. Lindström Sol och

Ekholm situerar företeelsen i en styrningskontext (eng. *governmentality*) där en bärande idé är det moderna och liberala samhällets positiva maktutövande i motsättning till ett mer förtryckande dito. En styrningsrationalitet för att påverka människors beteende, föreställningar och handlande bygger i det liberala samhället på frivillighet och inte på tvångsmedel, vilket Lindström Sol och Ekholm anför Bokstart som ett exempel på.

Lindström Sol och Ekholm betraktar bokstartsarbetet som en intervention riktad mot samhällets utsatta genomsyrad av en filantropisk styrningsrationalitet. Hembesöken kännetecknas, enligt författarna av en undervisningskomponent som riktas mot föräldrarnas duglighet och vilja. Hembesöken kan betraktas som en kompensatorisk – men också riskminimerande – intervention där syftet kan ses som ett försök att lösa problem som orsakats av strukturell ojämlikhet. Ett annat motiv för verksamheten är att vända sig till dem som bedöms vara i riskzonen för socialt utanförskap. Interventionen kan ses som ett försök till att etablera en kontaktyta mellan den offentliga sektorns representanter och familjen där effekten blir att anpassa deltagarna till majoritetssamhällets kultur, värderingar och vandel. Denna inkludering och integration i samhällsgemenskapen görs genom att främja språkkunskaper, egen försörjning och deltagarnas förmåga att fungera som självständiga samhällsmedborgare.

Hembesöket som företeelse belyser, enligt Lindström Sol och Ekholm, ett skifte från en traditionell kulturpolitik som har kännetecknats av idén om att främja invånarnas besök vid kulturinstitutioner, till ett aktivt uppsökande av personer som bedöms vara i farozonen för utanförskap. Detta kan betraktas i ljuset av en gradvis förändring av den skandinaviska välfärdsmodellen mot “advanced liberal governmentality” (Lindström Sol & Ekholm, 2021, s. 12). Även om författarna utgår från ett bokstartsprojekt så kan resonemangen med fördel överföras till andra uppsökande verksamheter såsom bibliotekens BVC-besök och i viss mån Boken kommer. Det senare har ofta en äldre målgrupp där den undervisande komponenten inte framstår som lika uppenbar, men där den kompensatoriska och jämlikhetssträvande funktionen likafullt är applicerbar.

Metod, material och tillvägagångssätt

Uppdragsgivaren efterfrågade en undersökning av folkbibliotekens uppsökande verksamhet i alla 49 kommuner i Västra Götaland, i huvudsak genom intervjuer med företrädare för respektive kommuns biblioteksverksamhet. Insamling och analys av intervjusvar kompletterades med analys av kommunala biblioteksplaner samt – till frågan om den uppsökande verksamhetens omfattning – med Kungliga bibliotekets biblioteksstatistik för 2020 (KB, 2021).

En förfrågan om deltagande gick från regionens bibliotekskonsulent ut till samtliga kommunala bibliotekschefer i Västra Götaland via e-post. Därefter sändes ett missivbrev, inklusive intervjufrågor till deltagarna (se Bilaga 2 & 3). Intervjuerna genomfördes mellan januari och april 2021 genom videotelefoni. Intervjuernas längd varierade från 22 till 116 minuter (median=47). Vi kan dock inte se några skillnader i tidsåtgång beroende på vem av intervjuarna som utförde intervjuerna. Ljud och bild spelades in varefter intervjuerna transkriberades. Samtliga intervjupersoner gav sitt uttryckliga medgivande till inspelning. Ljud- och bildmaterial raderades efter transkribering. Intervjupersonerna upplystes i missivbrevet om att deras namn inte kommer att figurera i rapporten, men att kommunens namn kommer anges i anslutning till de redovisade svaren i rapporten. Av integritetsskäl har vi i några fall avidentifierat kommunnamnet i anslutning till citat. Utdrag av intervjusvar har anpassats till skriftspråk i rapporten.

Två kommuner valde att ge skriftliga svar på intervjufrågorna. Varje kommun företräddes annars av antingen en eller två intervjudeltagare. 36 av kommunerna representerades av en intervjuperson medan 13 av dem representerades av två. Deltagarnas tjänstetitlar varierade eftersom kommunerna utsåg representanter för intervjun (se Bilaga 4). I många fall rörde det sig om allmänbibliotekarier men personal med särskilda ansvarsområden, såsom för någon form av uppsökande verksamhet kunde även förekomma, exempelvis barnbibliotekarier och socialbibliotekarier. En stor del av deltagarna har chefsbefattningar eller områdes- eller samordningsansvar med tjänstetitel bibliotekschef, enhetschef, kulturchef, förstebibliotekarie och bibliotekssamordnare. Intervjupersonerna uppmanades att svara för den

uppsökande biblioteksverksamheten i kommunen, det vill säga för samtliga biblioteksenheter exklusive skolbiblioteken.

Beroende på intervjufrågornas och -svarens natur företogs kvalitativ respektive kvantitativ analys. Intervjumaterialet undersöktes genom tematisk innehållsanalys samt presenteras i form av referat, citat, samt beskrivande statistik där det bedömdes lämpligt. De kommunala biblioteksplanerna bearbetades först genom sökning och kodning med hjälp av programvaran Atlas. ti, varefter planerna lästes manuellt för att identifiera teman relaterade till uppsökande verksamhet, som inte kunde identifieras genom den maskinella kodningen. Intervjusvar och uppgifter ur kommunala biblioteksplaner presenteras utifrån teman och mönster som framträtt i analysen av materialet.

Vi har valt att vara generösa med citat av intervjupersonernas utsagor för att visa på den nyansrikedom och mångfald av erfarenheter av uppsökande verksamhet, som finns i kommuner med skiftande förutsättningar och storlekar.

Kommunerna i Västra Götaland

Som en inramning av det empiriska materialet följer här en kort beskrivning av Västra Götalands län. Den 1 januari 1998 bildades Västra Götalands län genom en sammanläggning av Göteborgs och Bohus län, Skaraborgs län och Älvsborgs län. Västra Götaland är Sveriges näst största län med 1 735 879 invånare (Regionfakta, 2021). Det är ungefär en sjättedel av Sveriges befolkning. Det finns 49 kommuner i Västra Götaland och det är därmed det län i Sverige med flest antal kommuner. Även avståndsmäs-

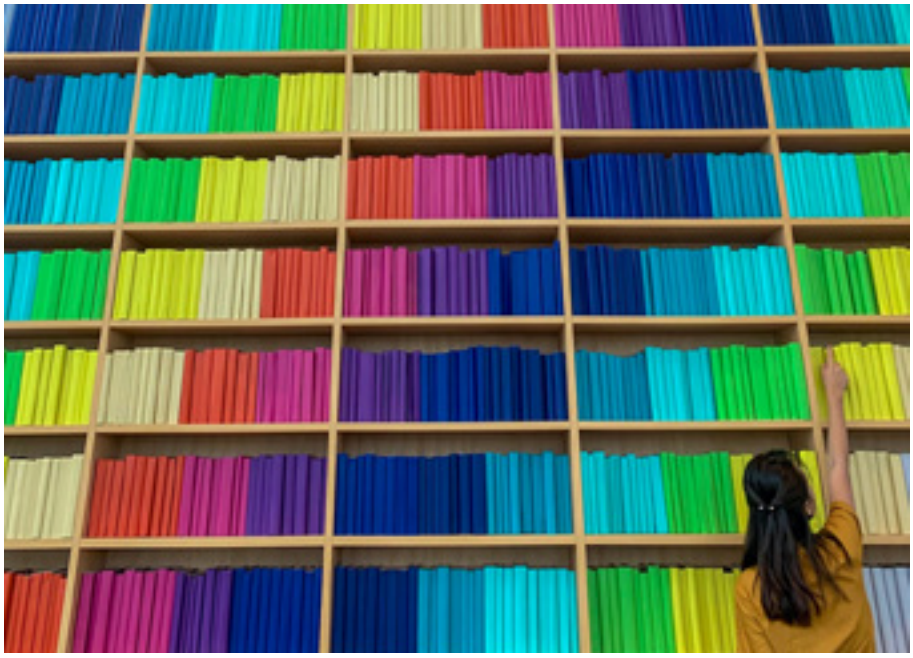

sigt är länet stort. Det tar nästan tre timmar att köra bil mellan Gullspång och Göteborg och det tar ungefär tre och en halv timmar att köra mellan Bengtsfors och Svenljunga. Infrastrukturens utbyggnad varierar i länet.

Flest människor bor i Göteborg (583 684 invånare). Befolkningsmässigt är Dals-Ed den minsta kommunen med 4 767 invånare (Regionfakta, 2021). Befolkningen är ojämnt fördelad över länet och ungefär hälften av invånarna bor i Göteborgsregionen. I övrigt är befolkningen koncentrerad kring områdena kring Borås, Skövde, Trollhättan, Vänersborg och Uddevalla (Fakta Västra Götaland, 2021).

Skillnaderna mellan kommunerna när det gäller utbildningsnivå är stora. I Göteborg har mer än halva befolkningen i åldrarna 25–64 år eftergymnasial utbildning medan det i Svenljunga endast är en av fem invånare som har eftergymnasial utbildning (Fakta Västra Götaland, 2021). År 2019 var Vara den kommun som lade mest pengar på kultur i regionen (2 126 kronor per person), medan Gullspång var den kommun som lade minst pengar på kultur i regionen (677 kronor per invånare) (Myndigheten för kulturanalys, 2020, s. 32–33).

Enligt den senaste statistikrapporten från Kungliga biblioteket finns det 171 folkbibliotek på unika adresser, inklusive integrerade folk- och skolbibliotek, i Västra Götaland. I rapporten påpekas emellertid att det inte finns klara definitioner för vad som räknas som ett bibliotek och i viss mån kan även bokutlämningsställe eller servicepunkter räknas in. Det finns 9 bokbussar och 534 bokbusshållplatser i Västra Götaland. Det finns 998 personer anställda vid folkbiblioteken (Kungliga biblioteket, 2021).

Kartläggning, planering och uppföljning

Att greppa uppsökandebegreppet

Av intervjuerna får vi erfara att 'uppsökande biblioteksverksamhet' ofta uppfattas som ett diffust och mångbottnat begrepp. När vi bad intervjupersonerna att definiera det blev svaren ibland otydliga, snarare erhölls ofta uppräkningar av verksamheter och målgrupper som intervjupersonerna ansåg höra till verksamheten. Här varierade också svarens omfattning stort mellan de bibliotek som gav en kortfattad och tydlig definition till längre utläggningar om de olika ingående aktiviteterna. Medan vissa kommuner uppvisar svårigheter med att ringa in begreppet finns det också tämligen specifika uppfattningar om dess innebörd hos andra. Representanten för Åmåls kommun kopplar det till ett särskilt syfte, i det här fallet läsfrämjande.

> *Reguljära besök som biblioteket gör utanför bibliotekslokalerna som är planerade men inte offentliga och besöken ska vara läsfrämjande. (Åmål)*

Tre kommuner gör denna koppling till läsfrämjande. En återkommande förståelse av begreppet är annars verksamheter av många olika slag, som äger rum utanför bibliotekens fysiska lokaler. 27 av biblioteken nämner detta i definitionen av uppsökande verksamhet.

> *Alltså det publika mötet, när det sker på något annat ställe än i biblioteket, kan man säga. (Göteborg)*

11 kommuner nämner att söka upp personer eller målgrupper som av något skäl är oförmögna att ta sig till bibliotekslokalen, som en del i definitionen av den uppsökande verksamheten.

> *Jag tänker att det är precis som det låter, att man går hem till dem, man möter dem som inte kan ta sig hit på egen hand, helt konkret. (Mariestad)*

> *Jag skulle beskriva den som en aktiv handling från personalens sida till personer som av någon anledning inte själva kan ta sig till biblioteket, som har någon nedsättning. (Grästorp)*

Ibland finns det också konnotationer till tjänsten Boken kommer, vilket nämns av sex kommuner i definitionen av uppsökande verksamhet.

> *Vi kopplar det till ett gammaldags ord, vi har ju också utvecklat Boken kommer under pandemin. [...] Uppsökande låter lite missionerande i våra öron, och det upplever [jag] inte att vi gör. (Trollhättan)*

> *Det vanligaste är väl... man tänker på Boken kommer som riktar sig till äldre och personer med funktionsvariationer. (Tjörn)*

Intervjupersonen vid Kungälvs bibliotek anger att den uppsökande biblioteksverksamheten kan definieras på flera sätt, där ett är att ta fasta på betydelsen av att biblioteket tar sig ut till ”olika personer eller områden”. Betydelsen av bibliotekets digitala närvaro och invånarnas digitala utanförskap kommer också till uttryck i kommunens andra förståelse av begreppet som beskrivs som ”att vi når dem som inte besöker oss via våra sociala medier”.

Det är alltså långt ifrån självklart vad som ska rymmas i uppsökandebegreppet och det vållar ibland vissa bekymmer när det ska preciseras, vilket representanten för biblioteksverksamheten i Skara ger uttryck för.

> *Ja, det var svårt. Vi kände väl att vi har inte pratat om det. Jag pratade med mina kollegor här på morgonen lite grann och att vi hade väldigt olika syn på det [...] Så det var väl det vi kom fram till. Tycker nog att det ska vara så att det når människor som inte har efterfrågat, eller en grupp som inte har gjort en beställning. (Skara)*

I citatet ovan ges uttryck för ett slags överraskningsmoment i den uppsökande verksamheten – att nå personer som vanligtvis inte vänder sig direkt till biblioteket, vilket återkommer hos flera kommuner. I detta sammanhang kan vi också erinra om begreppet serendipitet. Det kan exempelvis handla om att ”söka upp folk i annorlunda miljöer” (Lysekil), att nå icke-användare (3 kommuner), nå nya målgrupper och ovana biblioteksbesökare (6 st), samt att marknadsföra och informera om bibliotekets tjänster (4 st). Intervjupersonen i Svenljunga nämner att det ska till något extra för att nå hög verkningsgrad i den uppsökande verksamheten.

> *Men jag kan ju tänka att den riktigt uppsökande verksamheten, det är ju där vi går utanför vår ordinarie verksamhet och där vi når in till folk som inte på det självklara viset söker upp oss. Så jag tycker att det är lite två olika delar, det uppsökande. För mig är det nog mest när man går ännu ett steg till. (Svenljunga)*

Termen uppsökande verksamhet kan också väcka viss nyfikenhet, konfundering och inbjuda till reflektion över den egna verksamheten.

> *Alltså jag tycker det var en spännande fråga för jag har nog aldrig reflekterat över det, men jag tar nog lite för givet [...] Jag tänker nog mycket att det är utåtriktat arbete, arbete som görs ut mot en grupp eller ut mot samhället utanför biblioteket. (Tibro)*
>
> *Den var lite lurig, tyckte vi. [...] Lite nyttigt att tänka på hos oss, hur vi tänker. (Uddevalla)*
>
> *Det var en lite spännande fråga för det säger man ju bara och så… men jag tror att när vi pratar om det så menar vi biblioteksverksamhet som är utanför våra lokaler. (Ulricehamn)*

Sex bibliotek (Lidköping, Mellerud, Tranemo, Trollhättan, Uddevalla och Mölndal) associerar också uppsökande verksamhet med bokbussverksamhet.

> *Ja, det här är ju väldigt intressant då, för jag kan ju tycka, att i den verksamheten lägger vi ju bokbussverksamheten. (Tranemo)*

Det blir också uppenbart hur begreppet så att säga är i svängning och att yttre omständigheter, såsom coronapandemin, kan förändra bibliotekens syn på den uppsökande verksamheten:

> *[U]nder de här tiderna, [...] kan man tänka sig att man omdefinierar det, gör digitalt. (Töreboda)*

Relaterade begrepp

Figur 1.[3] De mest frekvent förekommande begreppen för uppsökande verksamhet – antal förekomster per kategori.

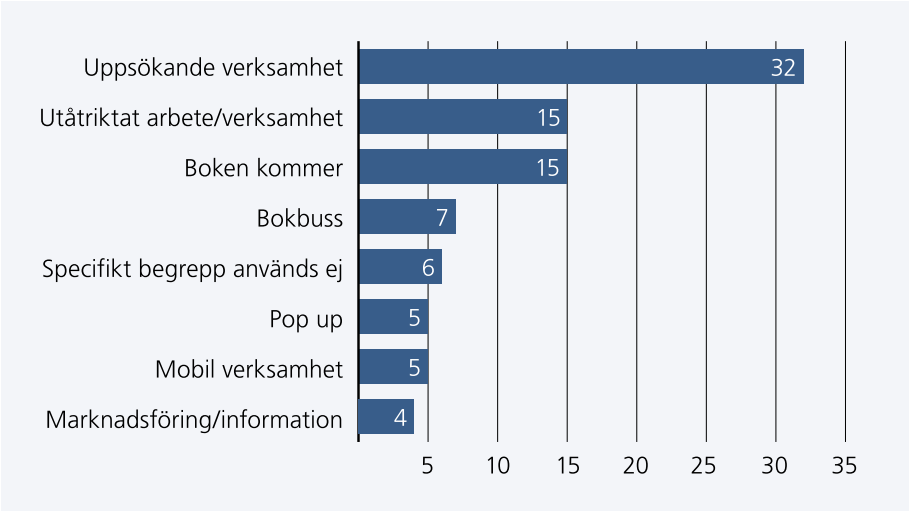

32 av kommunerna anger ”uppsökande verksamhet” som ett begrepp i användning, medan ”utåtriktat arbete” eller ”utåtriktade verksamheter” nämns av 15 kommuner. I Vara används ”utåtriktat uppsökande” medan man i Trollhättan benämner verksamheten ”utåtriktad mobil verksamhet”. Det finns också exempel på det eventuellt problematiska i begreppet utåtriktad verksamhet, vars motsats kan leda tankarna till att biblioteksarbetet skulle vara något internt och slutet:

> *Jag har ju hört att uttryck som utåtriktat biblioteksarbete används men för mig är det jättekonstigt. [...] Jag tycker det är väldigt*

3 Observera att kommunerna kan ha angett flera begrepp. Förekomsten av flera svarskategorier för samma kommun gäller för samtliga figurer i rapporten förutom för Figur 3.

konstigt formulerat egentligen därför att det tyder på att det skulle finnas något inåtriktat arbete som motsats och det skulle ju vara någonting internt för personalen själva. Jag tycker allt vårt arbete är utåtriktat på det sättet. Jag tycker nog att uppsökande arbete är den bästa termen. (Hjo)

Alla [begrepp] känns ganska odefinierade och tomma. Vi arbetar alltid utåtriktat, oavsett om vi gör det på våra bibliotek eller utanför. (Mölndal)

I åtminstone sex av kommunerna används i regel inte ett samlat begrepp för uppsökande biblioteksverksamhet mer än möjligen i styrdokument. I Strömstads biblioteksverksamhet används i stället begrepp för särskilda delar av den uppsökande verksamheten såsom depåbibliotek och Boken kommer. Från Alingsås kommun får vi exempel på aktiviteter som möjligen kan sortera under – eller exemplifiera – det uppsökande arbetet:

Jag tror inte att det finns ett samlat begrepp så. Jag tror inte att vi pratar på det sättet som du sa med uppsökande verksamhet, utan vi har olika aktiviteter som ju självklart faller under begreppet då, men jag tror inte att vi använder själva begreppet. (Alingsås)

Likaså nämner intervjupersonen i Mariestad att ”uppsökande” inte används mer än i biblioteksplanen. ”Vi kallar det Boken kommer, men i biblioteksplanen tror jag det står uppsökande verksamhet.”

Av svaren framgår att ”uppsökande biblioteksverksamhet” ofta betraktas som ett samlingsbegrepp, som inte alltid har en tydlig förankring i det dagliga arbetet – i några kommuner används inte begreppet utan där talar man hellre i termer av specifika aktiviteter eller tjänster. 15 kommuner anger ”Boken kommer” som ett relaterat – eller synonymt – begrepp till uppsökande biblioteksverksamhet.

Vi talar inte om uppsökande verksamhet faktiskt, utan det vi pratar om är ju då Boken kommer, hemkörning av böcker, utkörning av böcker. (Skara)

När jag har funderat på det här fram och tillbaka kan jag vara ärlig och säga att vi använder inget sådant begrepp över huvud taget. (Tidaholm)

Det ingår ju liksom i det stora hela. Vi har ju Boken kommer, vi har depåbibliotek, vi använder inte de begreppen utan vi säger ju de här sakerna vi gör mer. Det är arbetsuppgifter vi har. (Strömstad)

Uppsökande verksamhet används för den mer traditionella delen, främst Boken kommer, arbetsplatsbibliotek och kriminalvården. (Borås)

Av representanterna för kommunerna Härryda, Karlsborg, Mellerud och Uddevalla nämns även pop up-verksamheter som användbara begrepp, vilket aktualiserar särskilda aktiviteter i förhållande till uppsökandebegreppet. Representanterna för biblioteksverksamheten i kommunerna Lidköping, Partille, Tranemo, Trollhättan och Vänersborg tar i sammanhanget upp termen ”mobil verksamhet”. I Mölndal används ordet ”mobil” när det gäller bokbussverksamheten, men inte annars – ”många andra verksamheter benämner vi inte mobil verksamhet trots att de sker utanför biblioteken.”

Bland de mer ovanligt förekommande begreppen i användning kan nämnas ”vidgat deltagande” (Skövde), ”anpassad verksamhet” och ”riktad uppsökande verksamhet” (Stenungsund), ”särskilda tjänster” och ”tillgänglighetsarbete” (Bengtsfors), samt ”medskapande” och ”interaktivitet” (Trollhättan). Den förmodat något äldre benämningen ”social” eller ”socialt uppsökande biblioteksverksamhet” nämns av intervjupersonerna i Grästorp och Ale.

Syftet med uppsökande verksamhet

Figur 2. De mest frekvent förekommande syftena med uppsökande verksamhet – antal förekomster per kategori.

Vi kan utifrån svaren på frågan om uppsökandebegreppets definition konstatera att den ligger mycket nära vad som också identifieras som syftet med verksamheten. Intervjusvaren ger vid handen ett dominerande syfte att utjämna skillnaderna mellan människors möjligheter att ta del av bibliotekets service och utbud. Denna grundhållning ter sig dock något olika i kommunerna, särskilt var betoningen läggs. 29 kommuner beskriver syftet med verksamheten, som att erbjuda service till personer vilka inte kan ta sig till det fysiska biblioteket, vilket gör det till det överlägset vanligaste syftet.

> *Jag skulle nog säga att i den mån det sker så handlar det ju om att nå sådana som inte själva kan ta sig till vår verksamhet, fysiskt eller mentalt på något sätt kanske också. (Hjo)*

Tillgänglighetsaspekter framstår alltså som betydelsefulla delar av kommunernas identifierade syften med verksamheten. ”Med uppsökande verksamhet i stort är syftet att öka tillgängligheten av bibliotekets tjänster och utbud.” (Öckerö)

Svarslängden uppvisar även här en stor spännvidd där vissa kommuner identifierar ett distinkt och avgränsat syfte med verksamheten – ”läsfrämjande” (Tjörn), ”att nå dem som inte kan komma hit på egen hand” (Mariestad), ”att nå grupper som inte hittar hit spontant på egen hand, som vi har svårt att nå” (Tanum), till längre utläggningar där flera syften identifieras. De allra flesta kommuner identifierar flera syften med verksamheten.

> *Relationsskapande, så ett frö, berätta vilka vi är och att alla är välkomna. Olika syften med basverksamhet och det som är utöver. Vad vi gör och kan erbjuda. En del av vårt läsfrämjande arbete, en del av den stora kärnan, att människor som av olika skäl inte tar sig eller har möjlighet att ta sig till vårt rum får tillgång till det man har rätt till. Det handlar om tillgänglighet, det handlar om att samverka, marknadsföra. Lite sipprande beskriva vår verksamhet. (Härryda)*

Ett annat vanligt syfte är att informera om eller synliggöra biblioteket eller dess tjänster samt att nå dem som inte känner till verksamheten (15 kommuner). Sju av kommunernas svar kan hänföras till uppsökande som ett marknadsföringssyfte, men då i kombination med andra syften.

> *Att nå dem som antingen inte kan ta sig till ett bibliotek eller för att nå icke-användare. Ytterligare ett syfte är marknadsföring och att visa upp biblioteket och bibliotekstjänster på ibland oväntade ställen. (Borås)*

En kommun talar, bland annat, i termer av missionerande: ”Att försöka nå dem som inte redan är frälsta.”

Andra dominerande syften är att vända sig till olika målgrupper, varav intervjupersonerna vid fyra kommuner anger att nå prioriterade målgrupper. Många kommuner uttrycker en ambition att nå fler personer generellt, nå personer som inte kommer till biblioteket (11 st), nå icke-användare (9 st), nå ”andra grupper” samt nå dem som är svåra att nå (7 st). 11 kommuner kan sorteras till syftet att nå fler, nå nya målgrupper eller användare, inklusive att ”nå oss”. För nio kommuner är att nå icke-användare ett av syftena med verksamheten medan fem kommuner har ambitionen att nå ”så många som möjligt”. Beträffande särskilda målgrupper identifierar representanterna för Tidaholm och Alingsås nyanlända som en potentiell målgrupp.

> *Man kommer från ett annat land där det inte har funnits bibliotek i de länderna som har varit tillgängliga för allmänheten då. Och då är det en ny företeelse som man behöver stifta bekantskap med. (Alingsås)*

Läsfrämjande framstår som ytterligare ett centralt syfte för uppsökande verksamhet, vilket anges i 13 kommuner. För några bibliotek framträder detta som det primära målet för verksamheten: ”Ja, framför allt är det i läsfrämjande syfte. Att få folk att läsa mer och upptäcka vilka möjligheter det finns på olika sätt att läsa.” (Dals-Ed) I de fall där kommunerna representeras av två personer förekommer att dessa anger varsina syften med uppsökande verksamhet beroende på respektive persons ansvarsområde: ”För vår del med Bokstart så är det att främja läsningen hos familjer.” (Mark)

”För min del är det ju att hjälpa låntagare som inte kan ta sig till biblioteket av en eller annan orsak, mest äldre då.” (Mark)

Representanter från fem kommuner tar fasta på personers eventuella ovilja att ta sig till biblioteket, där exempelvis Uddevalla strävar efter att nå ”dem som inte kan och de som inte vill”. I ett par kommuner nämns också att uppfylla bibliotekslagens skrivningar som ett syfte: ”Ja, men det är ju att uppfylla bibliotekslagens mål, att finnas där för alla och kanske specifikt för grupper som är särskilt prioriterade.” (Gullspång)

Till temat att få fatt på nya biblioteksbesökare och användare förekommer även röster som tar fasta på det eventuellt problematiska i dessa strävanden, som riskerar att ske på bekostnad av dem som redan nyttjar biblioteket och dess tjänster.

> *Och jag tänker att vi berör ju ändå lite grann det här att nå våra icke-besökare, våra icke-brukare och jag kan väl ofta bli irriterad lite grann på det ämnet därför att någonstans känns det som att man från biblioteksvärldens håll säger – ja, men så länge vi inte har alla, precis alla inne här, så är det inte bra! Men så ser ju inte verkligheten ut. Det är inte alla som vill använda oss, de vill inte veta av oss. De kanske tycker till och med – ska det gå skattepengar till det här? Jag tycker man ska värna ändå om de besökare vi faktiskt har. Jag tror det kan bli lätt så att man ibland tappar dem efter att man hugger efter nya grupper. Naturligtvis ska man inte missa någon som verkligen behöver oss, men vi ska nog vara väldigt nöjda med att vi ger väldigt många en service som de uppskattar. Och det är då inte bara uppsökande. (Hjo)*

Övriga syften som identifieras är relationsskapande och samverkan (Härryda), synas mer i föreningslivet (Strömstad), demokrati och att tillgodose allas behov (Mellerud), samarbete (Kungälv), likvärdig service för alla (Lidköping), likvärdig tillgång till böcker för barn (Stenungsund), likvärdig verksamhet (Öckerö), förmedling av litteratur och läsupplevelser (Grästorp), inkludering (Alingsås), delaktighet (Vara) samt uppsökande som en kompensatorisk funktion (Ale).

Omfattning

Intervjupersonerna fick frågan hur många årsarbeten som ägnas åt uppsökande verksamhet, liksom hur stor andel av årsbudgeten som avsätts för denna verksamhet. Det senare inkluderar sådant som kostnader för personal, drift, leveranser etcetera. Frågorna visade sig i allmänhet vara mycket svåra att besvara, i synnerhet för de mindre kommunerna med få totala årsverken och där anställningarna troligen inte är så specialiserade, men även bland de större kommunerna blev svarsbortfallet stort. Faktorer att ta hänsyn till är dels oklarheter i vad som är att betrakta som uppsökande biblioteksverksamhet, dels att den i många fall är uppblandad med andra arbetsuppgifter. Nedan ges några röster om svårigheterna att uppskatta verksamhetens omfattning.

> *Det är ju en jättesvår fråga i och med att vi har tjänster som spänner över så många olika ansvarsområden. Vi har ju inte någon som renodlat arbetar med bara utåtriktad verksamhet. (Bollebygd)*

> *Jättesvår fråga. Det är så uppblandat i våra tjänster, så det är svårt att säga. (Kungälv)*

> *Nej, det har väl kanske inte varit helt lätt då, eftersom vi är ett litet bibliotek. Även om vi har våra ansvarsområden så blir det ju oftast så på ett litet bibliotek att alla får rycka in och jobba med det mesta. Så därför är det inte så lätt att renodla. (Mellerud)*

I 13 av kommunerna kunde inte antalet årsverken för uppsökande verksamhet uppskattas och i 32 kommuner gavs inga siffror för verksamhetens kostnad i förhållande till den totala årsbudgeten. Med hjälp av Kungliga bibliotekets statistik sattes kommunernas ”uppsökande årsverken” i förhållande till totala antal årsverken (Figur 3). Endast kommuner som har kunnat uppskatta ett värde (och som har varit större än noll) på någon av frågorna om årsverken och budget inkluderas i diagrammet.

Figur 3. Bemanning och kostnader för uppsökande verksamhet.

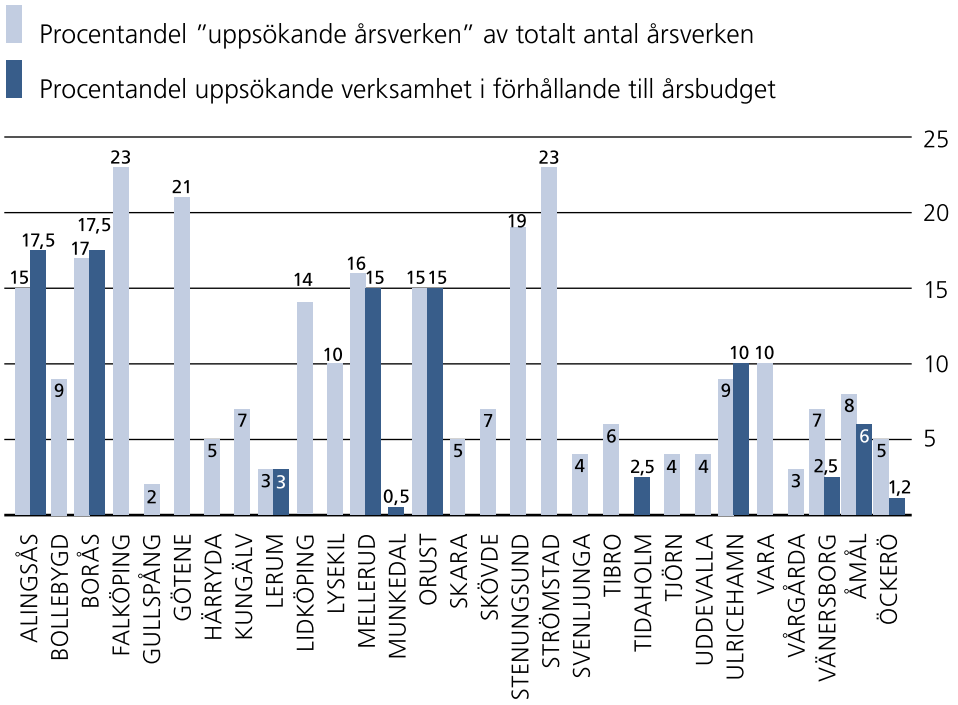

Förklaring till Figur 3: De ljusblå staplarna åskådliggör hur stor procentandel av biblioteksverksamhetens totala årsverken som avsätts för uppsökande verksamhet i respektive kommun (n=29). Uppgifterna bygger på intervjusvar om antal årsverken allokerade för uppsökande verksamhet. Denna siffra har därefter ställts i proportion till kommunens totala antal årsverken för biblioteksverksamheten, med hjälp av bibliotheksstatistik för år 2020 (se KB, 2021). De mörkblå staplarna visar kommunernas uppskattade fördelning av medel till uppsökande verksamhet som procentandel av den totala årsbudgeten för biblioteksverksamheten (källa: intervjusvar).

Planering och dokumentation

Kommunala biblioteksplaner

Sedan januari 2020 är Sveriges kommuner i enlighet med bibliotekslagen ålagda att upprätta planer för biblioteksverksamheten. Kommunernas biblioteksplaner hämtades i april 2021 från Kungliga bibliotekets webbplats[4] och analysen avser de planer som var rådande eller redovisade vid detta tillfälle och på detta ställe. En av planerna var inte tillgänglig via webbplatsen utan fick sökas upp på andra vägar. Vid tidpunkten för insamling hade någ-

[4] https://www.kb.se/samverkan-och-utveckling/biblioteksutveckling/biblioteksplaner.html

ra planer upphört att gälla, men är likväl inkluderade i analysen. Planerna uppvisar en stor spännvidd beträffande omfattning och innehåll. Det finns inte några enhetliga krav på nationell nivå hur en biblioteksplan ska utformas. Planerna uppvisar likaså en variation när det gäller redovisning av vilka verksamheter och aktiviteter som faktiskt äger rum och vilka som planeras eller är önskvärda. Lokala förvaltningskulturer kan vara en anledning till dessa variationer (Hedemark & Börjesson, 2014). I sammanhanget kan också nämnas att biblioteksverksamhetens planering också utgår från ”lokala, kommunpolitiska mål och verksamhetsplaner” (Ögland et al., 2012, s. 14). Lokala bestämmelser medför också att vissa planer endast innehåller förhållanden som avser att förändras och därmed inte verksamheter som är status quo. Borås biblioteksplan är ett sådant exempel (O. Berge-Kleber, personlig kommunikation, 2021).

I somliga planer förs såväl allmänna resonemang utifrån bibliotekslagen, IFLA:s och UNESCO:s biblioteksmanifest, såväl som kommunala viljeinriktningar. Det finns också en stor spännvidd beträffande vilka som har författat dem – vissa saknar tydlig avsändare utöver kommunen eller ansvarig nämnd. Ibland anges att planen är fastställd av kommunfullmäktige eller kultur- och fritidschef och i några fall finns personnamn angivna knutna till biblioteksverksamheten eller ansvarig nämnd. Biblioteksplanernas variation till form, innehåll och avsändare kan ses mot bakgrund av principen om det kommunala självstyret (se Hedemark & Börjesson, 2014).

Beroende på om en snäv eller vid definition av uppsökande biblioteksverksamhet iakttas ges något olika bilder av förekomsten av denna och därtill relaterade aktiviteter. Nio av biblioteksplanerna ger inga uppgifter om uppsökande verksamhet i vid bemärkelse. I 22 kommuner används begreppet ”uppsökande verksamhet” i planerna medan ”utåtriktad verksamhet/arbete” förekommer i fyra planer, ofta i kombination med uppsökande verksamhet. I sju planer används begreppet ’mobil’, till exempel i relation till bokbussverksamhet och övrig mobil biblioteksverksamhet, såsom pop up-bibliotek.

Beträffande termen ”utvidgat arbete” är situationen något svårbedömd huruvida det finns en koppling till uppsökande verksamhet. Åmåls kommun nämner exempelvis en vilja att ”[u]tvidga samarbetet med grupper eller personer som har ett behov av eller arbetar med anpassad media.” (Åmål, 2018, s.13) ”Vidgat deltagande” förekommer också i planer, men då i mer allmänna ordalag, ej knutet specifikt till uppsökande verksamhet. När ”uppsökande” och relaterade begrepp förekommer i biblioteksplanerna är det ofta i relation till en särskild målgrupp, verksamhet eller lokal, vilket framgår av Figur 4. Målgruppen äldre är i särklass störst följt av förskolor, personer med funktionsnedsättning samt personer som inte kan ta sig till bibliotekslokalen.

Figur 4. Antal förekomster av särskilda målgrupper, verksamheter och lokaler i förhållande till uppsökande verksamhet i biblioteksplaner för kommunerna i Västra Götaland (N=49).

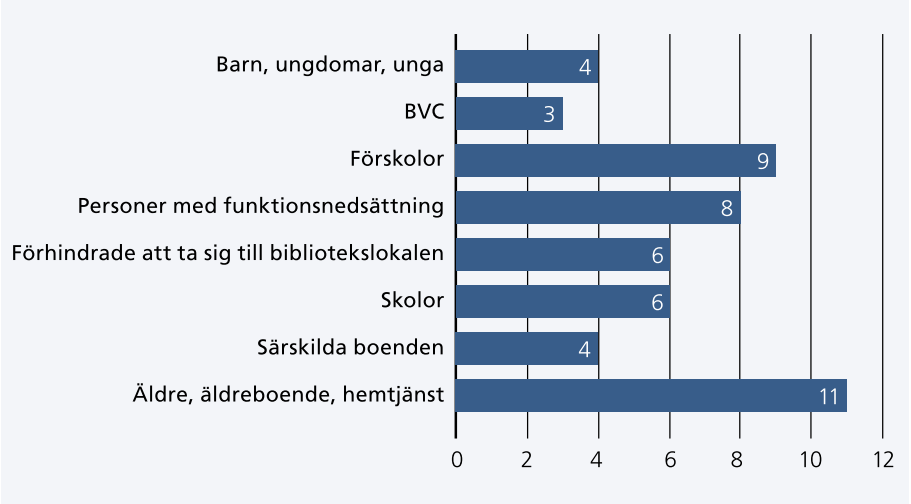

Uppsökande och samverkan

Bibliotekslagen (SFS 2013:801) anger att biblioteken i det allmänna biblioteksväsendet ska samverka i syfte att ge ökad tillgång till landets samlade

biblioteksresurser. Utöver denna typ av samverkan syns i biblioteksplanerna ofta samverkansträvanden med andra aktörer i kommunen, till exempel mellan kommunala förvaltningar, men också med andra aktörer, såsom föreningar. Sådan samverkan kan också gälla olika former av uppsökande verksamhet. Den regionala biblioteksplanen tar också fasta på vikten av samverkan med aktörer i lokalsamhället för att främja tillgängligheten till bibliotekens verksamheter (VGR, 2019, s. 5). Samarbeten och samverkan med andra kommunala aktörer och enheter nämns i de flesta biblioteksplanerna, men kopplingen till uppsökande verksamhet varierar. Ett mindre antal planer redovisar dock olika samarbetsparter, exempelvis förskolor och BVC, men nämner inte vidare vad samarbetet består av. I planen för Kungälvs kommun (2020, s. 4) anges att ”[g]enom att samarbeta med förskolor och BVC kan biblioteket nå barn och föräldrar för att ge en bra start.”

En annan part i den uppsökande verksamheten är Kriminalvården som kan beställa bibliotekservice av kommunerna. Anstalten Tidaholm har högsta säkerhetsklass (Kriminalvården, u.å.)[5]och i kommunens biblioteksplan anges att stadsbiblioteket under en längre tid sålt bibliotekstjänster till Kriminalvården men att denna verksamhet kommer att förändras till följd av ökade säkerhets- och bemanningskrav (Tidaholm, 2018). Utöver Tidaholm anger Mariestad (2021) och Göteborg (2013) att kommunerna bistår med bibliotekservice åt kriminalvårdsverksamheter.

Lysekil redovisar ett brett samarbete med olika aktörer inom fokusområdet barn och unga såsom BVC, skola och förskola, exempelvis genom utdelande av gåvoböcker. Kommunen anger i planen att man ska satsa mer på mobil verksamhet i form av pop up-bibliotek med särskild adress mot barn och unga (Lysekil, 2020).

Ett exempel på en relativt offensiv biblioteksplan i förhållande till uppsökande verksamhet är Grästorps (2019). ”Locka nya besökare genom uppsökande verksamhet” redovisas som en prioritering för folkbiblioteket. Uppsökande kopplas också till arbetet med barn och unga i form av läsfrämjande. Utveckling av tjänsten Boken kommer, besök på äldreboenden samt att inspirera nya målgrupper till läsning och bildning är andra aktiviteter som fokuseras i biblioteksplanen.

Som vi tidigare konstaterat är innebörden av uppsökande verksamhet ofta en tolkningsfråga, exempelvis redovisas i Partilles biblioteksplan (u.å., s. 4) kommunens strävanden efter hög tillgänglighet genom att ”nå fler i vardagen genom konceptet ”Släpp böckerna fria”. Orust (2020) står som ett

[5] Anstalter med lägre säkerhetsklassning och/eller häkten finns i följande kommuner: Borås, Göteborg, Mariestad, Mölndal, Uddevalla och Vänersborg (Kriminalvården, u.å.).

exempel där man inte talar i termer av uppsökande i biblioteksplanen, men likväl ger prov på en rad aktiviteter som kan hänföras till området. Flertalet aktiviteter beskrivs i en till biblioteksplanen bilagd läsfrämjandeplan. Värt att notera i sammanhanget är Kulturrådets utdelning av inköpsstöd för litteratur som är villkorat med att kommunen har en sådan plan upprättad (Hedemark & Börjesson, 2014, s. 95). Även om uppsökande verksamhet och därtill relaterade begrepp inte omnämns i vissa biblioteksplaner kan redovisade och planerade samarbeten ändå peka i den riktningen.

> *Folkbiblioteket har samarbete med studieförbund, Närhälsan, föreningar och privatpersoner. Folkbiblioteket och skolbibliotek ingår i olika regionala nätverk beroende på ansvarsområde. (Tranemo, 2020, s. 5)*
>
> *Biblioteksverksamheten skall genom samarbete med skola och omsorg utformas så att den når ut till så många som möjligt oavsett bostadsort, ekonomiska villkor, nationalitet, utbildning, ålder, kön eller hälsa. (Essunga, 2015, s. 4)*

Övriga planer

I det följande lämnar vi studiet av biblioteksplanerna och vänder blicken mot intervjusvaren angående den uppsökande verksamhetens upptagning i olika typer av verksamhetsplaner. Svaren uppvisar en påfallande spännvidd där representanterna för 23 kommuner uppger att uppsökande verksamhet omnämns i den kommunala biblioteksplanen. I 10 kommuner anges att verksamheten inte finns upptecknad i någon plan medan den återfinns i ett årshjul inom åtta kommuner. I åtta av kommunerna anges också att verksamheter som relaterar till uppsökande finns som inslag i generella verksamhetsplaner, men kallas inte specifikt ‘uppsökande’ i dessa. Trollhättans representant meddelar att uppsökande verksamhet är en del i biblioteksplan, mål- och resursplan, politiska styrdokument samt tillgänglighetsplan.

Den splittrade bilden av den uppsökande verksamhetens beskrivning i plandokument kan delvis förklaras med att kommunerna inte rör sig med ett gemensamt och renodlat uppsökandebegrepp och att denna typ av verksamhet är sammanflätad med andra. Om man dessutom har flera arbetsgrupper och mer eller mindre fristående verksamheter som exempelvis bokbussverksamhet blir det svårt att samla uppsökande verksamhet på ett tydligt sätt, vilket intervjupersonen i Lidköping ger uttryck för.

> *Ja, här var vi ju… alltså vi har faktiskt inget samlat grepp om just den uppsökande verksamheten och det kanske inte är så ovanligt, att man har det så, för det går ju in i så många olika delar men vi har arbetsgrupper, kanske fyra, fem arbetsgrupper som jobbar med uppsökande verksamhet på något sätt [...] Varje sådan grupp har*

en handlingsplan. Sedan är det klart att det står som ett prioriterat område i vår biblioteksplan men vi har alltså inget samlat. Sedan har vi ett årshjul på så sätt som värderar bokbussens olika platser [...] och det är ju också någonting som man aktivt sitter ner och planerar, naturligtvis, och utvärderar. Så att inget samlat grepp men i många olika planer, ja, så finns det. (Lidköping)

Även representanten för Borås nämner att planering kan skilja sig från olika enheter beroende på olika arbetssätt hos chefer och arbetsgrupper, medan från Falköping anges att det finns avdelningsplaner jämte verksamhetsplanerna. Från Lerum får vi höra att uppsökande verksamhet bröts ut som ett eget målområde i den nya biblioteksplanen för att ge den uppmärksamhet som saknades när verksamheten ”gick in i de andra delarna”. Detta är alltså ett exempel hur kommunen har motverkat en vanligt förekommande tendens att uppsökande verksamhet, så att säga, blandas upp i annan verksamhet.

Följande utsaga från intervjupersonen i Ale sätter fingret på den administrativa börda det kan innebära att i hög utsträckning arbeta med dokumentation och formell planering. Intervjupersonen nämner att en minskning av dessa arbetsuppgifter ligger i linje med tillitsbaserad styrning, en styrform som exempelvis SKR förespråkar och blir allt vanligare inom offentlig förvaltning (se t.ex. SKR, 2021).

Det finns ju i allra högsta grad med i vårt årshjul och det finns ju med i verksamhetsplanen som en bärande och viktig aspekt med. Som sagt, den går ju in i väldigt många frågor på ett ganska organiskt sätt, men absolut finns den det. Sedan kan man kanske säga att vi har inte någon specifik plan eller så för det. Och det handlar ju också om hela den förändringen mot det tillitsbaserade och att inte jobba för mycket med rapporter, för mycket policydokument och liknande för att det också kan bli tyngande så att säga. Det viktiga är ju att det finns med som en viktig aspekt i de här löpande planerna som vi har under alla omständigheter. (Ale)

Till temat för yttrandet från Ale kan vi också hänföra Mölndal, vars representant betraktar uppsökande som ett förhållningssätt snarare än separat verksamhet, som inte på ett dynamiskt sätt låter sig infogas i ett plandokument.

Nej, men det uppsökande förhållningssättet finns med i alla enheters aktivitetsplaner som en åtgärd utifrån biblioteksplanen. Årshjul arbetar vi bara med för återkommande rutiner kring arbetsmiljö och ekonomi, inte verksamhet. Årshjul passar för statisk verksamhet. Min tanke är att om man ska arbeta med att nå människor krävs det en lyhördhet utifrån användarens behov och en variation. (Mölndal)

Kommunernas olika lösningar för arbetsplattformar har också inflytande över verksamhetens planering. Från Skövde får vi veta att man inom kommunens verksamheter arbetar med den kollaborativa arbetsplattformen Trello Business System som ett årshjul där aktiviteterna för uppsökande syns. I Ulricehamn används Stratsys – en plattform för planering, genomförande och uppföljning – där även uppdrag av uppsökande har lagts in.

Figur 5. Plantyper – antal förekomster av plantyper där uppsökande verksamhet finns upptagen (källa: intervjusvar).

Uppföljning

Angående uppföljning av den uppsökande verksamheten är variationen stor mellan kommunerna. I några fall förekommer insamling av uppgifter om hur många användare som tar del av verksamheten och hur ofta den äger rum – uppgifter som kan föras vidare till kommunledningen (Skara, Kungälv, Falköping). Vissa bibliotek har dock en mer fyllig dokumentation där representanten för Åmål anger att utvärdering eller uppföljning sker efter varje aktivitetstillfälle, för att sedan utvärdera tillsammans med chef och kollegor i personalgruppen, vilket sker minst två gånger i månaden (Åmål).

Utvärderingen i Karlsborg illustreras enligt följande citat.

> *…Men den löpande utvärderingen skriver vi in i statistik och utvärderingsdokument direkt när man har saker i tanken så, när det har varit något evenemang. Man skriver för- och nackdelar. Vad hände? Vad kan vi göra bättre? En löpande [insamling] som pågår under hela året. Sedan gör vi en liten utvärdering vid årsslutet, vad vi har gjort, vad vi inte har gjort. Vad har uppskattats? (Karlsborg)*

Intervjusvaren visar att uppföljningen ofta sker genom dokumentation av verksamheten i årsrapporter eller verksamhetsplaner men också genom att tillvarata synpunkter från användare.

> *I verksamhetsplanen ligger det en del både åtgärder och mätetal [...] som jag följer upp då vid... ja, ett par gånger om året, ska de ju följas upp så då gör jag ju det. Sedan är det ju mycket, ja, det är en del utvärderingar, även personlig kontakt med [...] våra Boken kommer-låntagare. Då försöker vi ha mer personlig kontakt och frågar hur de upplever servicen. (Ulricehamn)*

Att fånga upp användarnas synpunkter kan ta sig olika uttryck. I Svenljunga har man börjat dokumentera positiva synpunkter från användare via exempelvis kommentarer på Instagram som sedan kan presenteras för kommunpolitikerna. I den mån det förekommer redovisas annars uppföljningen ofta i årsrapporter och verksamhetsberättelser. Det kan också förekomma utmaningar med uppföljningen av uppsökande verksamhet, exempelvis till följd av att den utförs i relation till målgrupper generellt snarare än till uppsökande verksamhet.

Kungliga bibliotekets biblioteksstatistik kommer på tal i Töreboda där intervjupersonen tar fasta på konsekvenserna för utvärderingen om den uppsökande verksamheten skulle efterfrågas i denna statistik:

> *Men om man hos KB hade en punkt, hur många har man träffat utanför så blir ju det en annan siffra att visa upp. Det blir ju också kvantifierbart då. Men det måste noteras någonstans då. Man kan rapportera ändå men det är ändå en viss tyngd om man får in det i KB-statistiken. (Töreboda)*

15 kommuner uttrycker att de inte har någon systematisk uppföljning av uppsökande verksamhet eller att det är ett område som de ser en förbättringspotential i.

> *Det har inte varit någon direkt uppföljning alls där. Den är ju ändå ganska blygsam den här verksamheten och den tar inte mycket tid i anspråk. (Munkedal)*
>
> *Eftersom det inte finns någon uttalad plan för den uppsökande verksamheten så har vi heller inte gjort någon uppföljning på det viset. (Lilla Edet)*
>
> *Uppföljning är ofta där man kanske inte riktigt kommer till skott med alla gånger. Vi gör årliga avstämningar och så, tittar på KB-statistiken och sådana saker, det är väl i första hand på det sättet. Vi har liksom ingen utvärderingsgrupp som följer upp den utåtriktade verksamheten. Den uppföljningen är en aning klen. (Orust)*

Vi har också fått svar som visar att uppföljningen är något som man skulle kunna lägga större ansträngning på, men att det är en fråga om prioriteringar. ”[verksamheten] borde följas upp mycket mer än vad den har gjort. Men det är också en prioriteringsfråga utifrån personalresurser, helt enkelt.” (Färgelanda)

Utöver eventuell årlig uppföljning är det ofta projekt som får en mer omfattande uppföljning genom avstämning och slutrapportering. I flera kommuner förklarar man att det är projekten som följs upp eftersom de måste redovisas. Beträffande ökad uppföljning av projekt visar sig detta i följande svar som:

> *Det generella svaret är för dåligt, men det skiljer sig också åt. En del av den [uppsökande verksamheten] har naturlig uppföljning, som hur många Boken kommer-användare vi har eller när det gäller projekt och det ska rapporteras. Som många andra kommuner håller vi på att ändra vår rapportering och ska rapportera mer om effekter av vår verksamhet än siffror, kanske kan det ge ett bättre underlag framöver. (Borås)*

> *Det är egentligen bara när det är ett projekt som man gör en slags skriftlig slutrapport. [...] Boken kommer- och BVC-besök skriver vi ju inte ner, men man har ju en slags löpande utvärdering och förbättring som pågår hela tiden i dialogen med brukarna och med den personalen som man samarbetar med. Märker vi att någonting inte fungerar så ändrar man ju på det. (Öckerö)*

Stärkta bibliotek

Biblioteken har möjlighet att söka bidrag från Kulturrådet inom ramen för Stärkta bibliotek för satsningar som kan ”öka utbudet och tillgängligheten till biblioteksverksamhet i hela landet. Det är ett tillfälligt stöd till kommunerna som vi fördelar på regeringens uppdrag” (Statens kulturråd, u.å.). Uppsökande verksamhet är ett av de områden Kulturrådet ger stöd för. Utöver detta anges att ”[u]tgångspunkten för satsningarna ska vara de verksamhetsområden och grupper som pekas ut i bibliotekslagen. Barn och ungdomar, personer med funktionsnedsättning, de nationella minoriteterna och personer med annat modersmål än svenska är grupper som pekas ut som prioriterade i bibliotekslagen” (Statens kulturråd, u.å.). Av intervjusvaren framgår att det också är dessa målgrupper som man ofta riktar sig mot i det uppsökande arbetet och 34 av kommunerna i Västra Götaland har sökt bidrag som går att koppla till uppsökande verksamhet.

Tabell 1. Stärkta bibliotek – erhållna projektmedel per kommun.

Kommun	Fordon	Marknads-föring	Personal-kostnader	Skapa plats/ aktivitet utanför bibliotekets fysiska rum
Alingsås			IT-pedagog (arbete mot äldre)	
Borås				Pop up på kulturskolan (barn & unga)
Dals-Ed	Buss			
Essunga		Marknadsföring via äldreboenden, bl.a. digital kompetens för ovana äldre		
Falköping				Kulturkvadraten (cityfilial och museum)
Färgelanda	Buss		Läsbuss-koordinator	
Grästorp			IT-pedagog som arbetar med målgruppen funktionshindrade och äldre på seniorcenter	

Kommun	Fordon	Marknads-föring	Personal-kostnader	Skapa plats/ aktivitet utanför bibliotekets fysiska rum
Gullspång			Digitaliserings-konsult	Tillgänglighet mot vården
Götene	Cykel och transport-hjälpmedel, boklådor, kärror, vagnar			
Härryda	Cykel (2 st)			
Karlsborg	Cykel			
Kungälv				Komarken (socio-ekonomiskt utsatt område)
Lerum	Cykel			Författarbesök på ridklubb
Lidköping			Projektanställd	Söker upp barn i förskola (5–6-åringar) för bokprat och hög-läsning
Lysekil				Bokgåvor och pop up vid t.ex. idrottsföreningar (ungdomar)
Mark				Sökt medel för mångspråk och för att utveckla biblioteksmiljöer hos biblioteken (för barn och unga)
Mellerud	Buss	Digitala tjänster		
Partille	Cykel (1–2st)			
Skövde	Cykel	Nå nya målgrupper (t.ex. mångspråk)	Läsledare/ projektledare	Shared reading på LSS-boenden, och för nyanlända
Stenungsund		Söker upp målgrupper på nya ställen, familje-central, BVC, Svenska kyrkan, Röda Korset. Arrangemang t.ex. idrott. ”Funkiscafé”, sagostunder (även på olika modersmål), bokgåvor		
Strömstad				Ungdomsbibliotek i anslutning till fritidsgården, bok-bytarkiosker
Svenljunga	Bokbil		Fritidsledare, kontakt med ungdomar	Samarbete med bland annat bygde-gårdar

Kommun	Fordon	Marknads-föring	Personal-kostnader	Skapa plats/ aktivitet utanför bibliotekets fysiska rum
Tanum		Nå målgrupper	Kommunikatör	
Tibro		Nå målgrupper	Kommunikatör	
Tidaholm			Läsledare/pr-ojektledare	Shared reading på kriminalvårds-anstalt
Tranemo				Lättläst bokcirkel för sfi-elever
Trollhättan	Cykel			
Töreboda			Digitaliserings-konsult	
Uddevalla		Nå ungdomar	Integrationspe-dagog, bibliote-karie	Dalaberg, samarbete med fritidsgård
Ulricehamn	Husvagn	Nå ungdomar		
Vara				Bokpåsar via hemtjänst
Vårgårda				Samarbete med fritidsgård och ambassadörer (ungdomar)
Vänersborg	Cykel (2 st)			
Åmål	Buss			
Öckerö				Sagostunder, bokklubb på nya platser, it-kurs för seniorer

Flera bibliotek har gått ihop för att göra en gemensam projektansökan för Stärkta bibliotek. I Skövde och Tidaholm har man fått medel för att projektanställa en läsledare eller projektledare, som ska etablera Shared reading-grupper där verksamheten ska riktas mot LSS-boenden, kriminal-vårdsanstalten samt nyanlända och nysvenskar. Kommunerna Gullspång och Töreboda har tillsammans sökt, och erhållit medel för, en projekt-tjänst ämnad åt arbete med digitalisering och utbildning av såväl biblio-tekspersonal som personal på äldreboenden. ”Att ansöka om projektme-del, det är ett stort uppdrag” (Töreboda) och att formulera en gemensam ansökan kan underlätta i administrativt hänseende. Folkbiblioteken i Dals-Ed, Färgelanda, Mellerud och Åmål har gjort en gemensam ansökan och fått projektmedel för läsbussen Läster och en läsbusskoordinator. Bussen används för uppsökande verksamhet i syfte att nå dem som har svårt att ta sig till biblioteken och som en del i det läsfrämjande arbetet. Bokbussen går till förskolor, skolor och hållplatser på landsbygden. Framförallt under sommaren bedrivs även pop up-verksamhet där bussen finns på olika platser som till exempel vid kulturarrangemang och badplatser. Bussen har

blivit en del i marknadsföringen då biblioteken gemensamt har annonserat om den i lokalpressen, där även artiklar har skrivits om bussen – den har fått mycket uppmärksamhet i media (Färgelanda, Åmål).

Även andra kommuner har gjort ansökningar om medel till att införskaffa fordon som ska användas i uppsökande verksamhet. Husvagn och bokbil har finansierats av Stärkta biblioteksmedel i Ulricehamn och Svenljunga. I Härryda, Karlsborg, Götene, Lerum, Partille, Skövde, Trollhättan och Vänersborg har man beviljats medel för att köpa in biblioteksCyklar, eller även så kallad lådcykel, kulturhoj, bokcykel och Cargobike. Cyklarna används främst under vår, sommar och tidig höst för att söka upp personer på nya platser eller rulla efter en planerad turlista när det är fint väder, då det märks ”väldigt tydligt att det var väderberoende” (Skövde). Härryda är i färd med att implementera cyklar i den uppsökande verksamheten, men har redan märkt att cyklarna väcker intresse och nyfikenhet när personal har gjort jungfruturer med dem.

Några kommuner har använt projektmedlet för att anställa personal. It-pedagoger, digitaliseringskonsulter, integrationspedagoger, läsledare och fritidsledare är exempel på projektanställda som finansierats med Stärkta biblioteksmedel. Kommunerna har arbetat mot en rad prioriterade målgrupper såsom äldre vid seniorboenden, personer med funktionsvariationer, barngrupper, sfi-elever och nyanlända.

Ingen av representanterna nämner att biblioteket blivit helt utan projektmedel när de sökt Stärkta biblioteksmedel, men hur stor del av sökt bidrag som beviljats framkommer inte av svaren.

> *Rent allmänt så har ju vi upplevt det på dalslandsnivå och kommunal nivå för Melleruds del att det har varit väldigt generöst och fantastiskt och vi har i princip blivit beviljade de belopp vi har sökt och det [...] känns väldigt stimulerande. (Mellerud)*

Av intervjusvaren framkommer att projektbidraget uppfattas som stimulerande och värdefullt för verksamheten. Biblioteken har kunnat göra investeringar eller extra satsningar, som inte varit möjliga om de inte fått ett extra tillskott i form av projektmedel. ”Vi har kunnat köpa vår bokbil. Vi hade aldrig kunnat skaffa den om vi inte hade fått det här bidraget.” (Svenljunga)

Sökta medel, men inte för uppsökande verksamhet

Vissa bibliotek har sökt Stärkta biblioteksmedel, men inte specifikt för uppsökande verksamhet, men som likväl kan har bäring på denna verksamhet, exempelvis nämns ett projekt som ”handlar om meröppet-frågor, ökad tillgänglighet där vi jobbar med meranpassning åt våra filialbibliotek. Inte riktigt utåtriktat men mer tillgänglighetsfrågor” (Öckerö). Representanterna för Marks kommun berättar att man har utvecklat biblioteksmiljön och utökat mediebeståndet för mångspråk, medan man i Herrljunga har satsat på att hjälpa besökare med digitala frågor. Ales biblioteksverksamhet har fått stöd för att utveckla ett språkcafé som ingår i den sociala biblioteksverksamheten. I Göteborg har man sökt medel som inte var uttalat riktat mot uppsökande arbete, men där viss sådan verksamhet likväl ingår – ”vi har ju det här ’Staden där vi läser mer’ och där ingick det ju också uppsökande och att hitta nya samarbetspartners.”

Bland dem som inte sökt medel för uppsökande verksamhet får vi svar som ”[n]ej, det fanns andra skriande behov som gick före” (Sotenäs). Vi kan också erfara att projektmedel kan betraktas som en tillfällig lösning, som kräver viss eftertanke innan man söker.

> *Nej, min inställning till projekt är att det ska man undvika. Jag har varit med för många gånger där projekt blir en kul grej, sedan står man utan pengar, så man får tänka sig för när det gäller projekt. Man får ha en klar målsättning vad det ska innebära och vad ett avslut innebär.*

Det är inte ovanligt att verksamhet som bedrivs i projektform upphör när projektmedlet tar slut. Öckerös representant redovisar att bidraget gått till satsningar som bokprat och sagostunder – som varit uppskattade och välbesökta – men när medlet förbrukats har man inte haft möjlighet att fullfölja verksamheten.

Satsningar med lång effekt

Kulturrådet (u.å.) anger att ”satsningarna bör ha effekt på lång sikt”, vilket också avspeglas i intervjusvaren, där det också finns flera exempel på att projektsatsningarna överförs till den ordinarie biblioteksverksamheten. Skövdes representanter redovisar att man kommer att fortsätta med bokcykelverksamheten efter projektets slut då cykeln redan är införskaffad. ”Nu finns det två cyklar i biblioteksenheten. Det innebär att vi kommer fortsätta med den verksamheten för att vi såg en så himla stor vinst i att vara ute och att synas och att finnas på alla platser i vår stadsdel.”

Även i Vänersborg är tanken att permanenta verksamheten med elcyklar under somrarna. Husvagnen, som biblioteksverksamheten i Ulricehamn har införskaffat genom projektmedel, är nu permanent i den ordinarie verksamheten. Det finns också andra aktiviteter än de som relaterar till fordon som är avsedda att permanentas. I Kungälv hade man innan coronapandemin kommit igång med en verksamhet i området Komarken, inklusive ett Babycafé, vilket de avser fortsätta med efter projektets slut. Biblioteket hoppas kunna återuppta verksamheten när de får möjlighet.

Även på andra sätt visar det sig att coronapandemin har påverkat verksamheten och kommunernas arbete med Stärkta biblioteksprojekt. I fyra kommuner nämns att medel har erhållits, men på grund av pandemin så har man behövt skjuta på startdatum eller pausa projekt (Tranemo, Trollhättan). Även biblioteksverksamheten i Gullspång och Töreboda har fått förlänga projekttiden på grund av pandemin för att senarelägga en projektanställning av en digitaliseringskonsult.

Arbetsmetoder

Metoder för inventering av målgruppers behov

Omvärldsbevakningen omfattar en strävan efter att få kännedom om det sammanhang, den samhällskontext, där bibliotekets olika målgrupper finns. Syftet är att kunna möta deras behov med relevant biblioteksservice. Att göra en omvärldsanalys, en bedömning av demografi och intressen, är något som specifikt nämns av Göteborg, Lysekil, Munkedal och Falköping.

> *Men sedan är det ju omvärldsanalys som det här med digitala klyftan, till exempel det har vi ju fått till oss i och med att hela bibliotekssverige pratar om det, [...] jag tycker det är viktigt med omvärldsanalys för att få se: Vad händer i samhället? Vad är på gång? Hur kan biblioteket hjälpa till? (Falköping)*

Så många som 14 av de 49 kommunerna anger att de har använt enkät som metod för att inventera målgruppers behov. Göteborg nämner att de har gjort många enkätundersökningar där de samarbetat med till exempel Split Vision och Enkätfabriken. Flera bibliotek nämner NKI-undersökningen som genomförs vartannat år.

I Alingsås har man arbetat med enkäter men man upplever att det finns en ”enkättrötthet” hos användarna som gör att metoden med enkäten går förlorad eftersom den genererar få svar. Färgelanda och Herrljunga påtalar att det inte går att nå de samhällsmedborgare som inte är aktiva biblioteksbesökare genom enkäter i bibliotekslokalen. I Vänersborg har man låtit enkäten finnas både i och utanför bibliotekslokalen.

> *Så det har vi gjort en sammanställning av och det har ju varit människor i alla åldrar som har kunnat svara på det, inklusive sådana som inte brukar vara här faktiskt för vi har delat ut de här enkäterna med el-cyklarna så de har ju nått även [...] dem som inte brukar vara här i biblioteksbyggnaderna då. (Vänersborg)*

Intervjupersonerna vittnar om att samtalet, dialogen med användare, är ett vanligt sätt att inventera målgruppers behov. I Karlsborg har de en nära kontakt med sina biblioteksanvändare vilket de tror beror på att kommunen är liten och att de flesta känner varandra.

> *Vi har ju en ganska nära kontakt med våra målgrupper och våra besökare [...]. Det är ju fördelen med att jobba på en liten plats. Vi kan namnet på de flesta som kommer hit.De kommer med mycket tips, idéer och tankar. Men officiellt så har vi ju inte gjort några större undersökningar så, vad de vill ha. Men inofficiellt får vi ändå till oss ganska mycket, vad de vill. (Karlsborg)*

Essungas representant ser inventeringen av användarnas önskemål som något som kan ske på plats i samband med den uppsökande aktiviteten. Samtalet som då äger rum ger en omedelbar återkoppling på hur målgrupperna upplever den. Eventuell marknadsföring och mer tidskrävande ”förstudier” hinner man inte med.

> *[...] man kan inte lägga så mycket tid på förberedelse eller förstudier. Jag ska dit, jag vet att det är barn 0–3 år och deras vuxna. Jag packar ett grundpaket och utgår att vi har den dialogen och märker vad som fungerar och inte fungerar. En av bibliotekariens styrkor. Vi jobbar ganska konkret. Vi försöker hela tiden visa och marknadsföra, så mycket vi hinner, vad som finns och sedan vara lyhörda. Det är inte så att vi skickar ut några enkäter direkt. (Essunga)*

Kommunernas utsagor visar att biblioteken får kännedom om användarnas behov, både i direktkontakt med målgrupperna, och indirekt via ”mellanhänder”, det vill säga genom sina samarbetsparter, till exempel personal på skolor och äldreboenden. I skapandet av samarbeten med andra verksamheter är, enligt Gullspångs representant, samtalet arbetsmetoden.

> *Jag tänker att arbetsmetoder är en viktig sak som egentligen handlar om själva skapandet av ett samarbete med de här andra aktörerna, liksom. Och jag tänker att det är en viktig arbetsmetod, att det föregås ofta av att man har… det låter så simpelt, men man har möten, man träffas och diskuterar och det är väl egentligen en ganska stor del av det utåtriktade arbetet. (Gullspång)*

Vid en genomgång av svaren gällande samarbete som arbetsmetod ges vid handen att det krävs ett engagemang för att hålla liv i relationer. Det handlar om att hålla igång en pågående konversation mellan biblioteken och samarbetsparter. Det handlar också om att i det samtalet skapa en förståelse för den service som finns tillgänglig via biblioteken samt att man är lyhörd för initiativ från de indirekta målgrupperna.

> *Vill vi komma åt de små barnen så måste vi ha en bra kontakt med personal i förskolan. Kanske erbjuda saker till dem i form av liksom småkurser, presentationer av ny litteratur, hur kan ni jobba med bilderböcker eller vad det nu månde vara. […] [I] stället för att vi definierar ett erbjudande helt själva så måste vi hela tiden ha dialogen. Kan vi mötas i vad de tycker behövs och vad vi tycker att vi kan erbjuda? (Ale)*

Samarbeten med andra verksamheter är något som många av biblioteken strävar efter. Den benämns av många bibliotek som en metod för att komma nära de direkta målgrupperna. I Ale anser man att samarbete är a och o för uppsökande arbete. 17 av de 49 kommunerna anger att de idag samarbetar med förskolor och/eller skolor. Att på biblioteken fundera över vad man kan hjälpa till med kan ske under samarbeten med alla målgrupper. I Göteborg skapades det digitala ”Läsoteket” för yrkesverksamma som arbetar med att främja barn och ungas läsning.

> *Alltså, det [Läsoteket] är ju gjort för professionella [...] och just har som grund hur viktig läsningen är, språkstimulerande och… [...] det kan man ju säga är digitalt uppsökande. [...] alltså, [...] vi gör kunskap tillgängligt för det gör vi ju där. Och som ett stöd. (Göteborg)*

På biblioteken i Göteborg arbetar man aktivt på ”tre arenor” vilket innebär att man verkar på det fysiska biblioteket, i det digitala rummet och i det uppsökande som sträcker sig utanför bibliotekets väggar. Det uppsökande arbetet kan alltså även innebära att som bibliotek befinna sig på digitala plattformar, för att nå fram med bibliotekets service. Pandemin har gjort att aktiviteter som exempelvis sagostunder och läsecirklar har behövt omformas från traditionell analog form till digital för att kunna löpa på som vanligt.

> *Där hamnar vi ju in på vad året har medfört och klart att vi har fått tänka om väldigt mycket med digitala sagostunder, med digitala läsecirklar, och filmer då. Vi har under året kunnat hitta lite andra sätt att jobba, [...] vi har fått försöka nå ut på ett annat sätt. (Lidköping)*

Bibliotekets kompensatoriska funktion och strävan efter jämlikhet

Som vi tidigare har konstaterat anser kommunrepresentanterna att omvärldsanalys är en relevant metod för planering av uppsökande arbete. Representanten för Lysekils kommun menar att det uppsökande arbetet är viktigt på grund av samhällsförändringar som kan påverka vissa samhällsgrupper negativt.

> *Samhället är ju hela tiden föränderligt och det handlar ju också om omvärldsbevakning. Vad är det ungdomar och unga vuxna pysslar med och vilka grupper är det som är svaga idag, vilka grupper har extra behov av bibliotek som kanske inte går under namnet prioriterade? Vi lever i ett allt hårdare samhälle, får man en känsla av. Att några på något sätt far illa utan att tillhöra de prioriterade grupperna, där tror jag att den uppsökande biblioteksverksamheten över huvud taget är viktig så att säga. (Lysekil)*

Det finns även prioriterade målgrupper, som barn och unga, där vårdnadshavaren har brustit. Både Ale och Borås kommenterar den kompensatoriska funktionen som bibliotek kan ha gällande barn. Alingsås och Vara talar om uppsökande arbete i termer av ”inkludering” och ”delaktighet”. I Göteborg finns ett exempel på hur biblioteket intar en kompensatorisk föräldraroll.

> *[...] i Biskopsgården så har de en bygglekplats och där har det under några somrar varit att man har haft en container som heter [Bygg]lekplatsbiblioteket. [...] där har det ju varit väldigt, kan man säga, användardrivet liksom, med barnen, för där är det många barn som är, ganska små barn många gånger, som är själva ute hela dagarna liksom. Så att där skapar man väldigt djupa relationer till barnen och anpassar verksamheten efter deras liksom, både uttalade och outtalade önskemål, kan man säga. (Göteborg)*

I Göteborg ingår biblioteken i Göteborgs stads långsiktiga satsning på att ”skapa en mer jämlik stad”. Det arbetet planeras pågå fram till 2026 och omfattar näringslivet, kommunala verksamheter och civilsamhället i syfte att ”minska skillnader i livsvillkor för att skapa ökad sammanhållning, tillit och delaktighet” (Göteborgs Stad, u.å).

Tanum och Mellerud nämner ”likvärdig service för alla” och har då i åtanke samhällsmedborgare i socioekonomiskt svag ställning. Det finns även medborgare som på grund av långt avstånd till bibliotek eller av tidsskäl, inte besöker bibliotek. Göteborg redovisar hur denna samhällsgrupp, i en kontext av samhällsförändring, har uttryckt sitt behov av bibliotekstjänster.

> *Vi har en servicestation som är i Hovås, den är aldrig bemannad, den är en servicestation där man kan gå in… som meröppet utan bemanning. [...] man kräver liksom lite mer som medborgare idag än vad man gjorde för trettio år sedan. Eller 20 år sen. Att man ska ha nära till det [...] trots att vi har bokbussar som i normala fall går typ sju dagar i veckan så har vi fortsatt vita fläckar på kartan. Och jag menar, det är inte så att de åker tre kilometer för att komma till oss utan det är nog vi som måste komma dit liksom. Det har man som förväntan som medborgare. (Göteborg)*

Samarbeten

Vid intervjuerna framkommer att kommunernas biblioteksverksamheter är involverade i samarbeten på olika nivåer, allt från inget samarbete alls till en högre nivå av samverkan mellan biblioteket och en eller flera kommunala aktörer. I Hjo har man tidigare upplevt att där finns ”vattentäta skott” mellan biblioteket och andra kommunala verksamheter. Det håller på att förändras på så sätt att de kommunala verksamheterna har upptäckt att biblioteket har en viktig roll att spela på den lilla orten. I Dals-Ed går bibliotekarien regelbundet till trygghetsboendet utan något djupare samarbete med verksamhetens personal eller ledning.

Sju av kommunerna anger att hemtjänst är en samarbetspart eller en önskvärd sådan. Orust, Svenljunga och Öckerö anger att samarbetet fungerar väl, främst med att hemtjänst kör ut material till Boken kommer-låntagare. Bengtsfors, Grästorp, Mark och Munkedal upplever att det är svårt att få till ett samarbete med hemtjänst. De önskar ha ett samarbete med hemleveranser av litteratur till de äldre som är både Boken kommer-låntagare och beställare av hemtjänst. Samarbetet med hemtjänstpersonalen är svårt att få till stånd eftersom dessa redan har många arbetsuppgifter och att de inte önskar att få fler, vilket samarbetet med biblioteket skulle innebära.

> *[J]ag [vill] egentligen samarbeta med hemtjänsten men jag vet att allt man hittar på uppfattas ju som en belastning. En till uppgift. Men jag ser ju Boken kommer ungefär som det att de kör hem mat. För många är ju det lika viktigt, med intellektuell stimulans eller vad vi ska kalla det. Jag skulle gärna vilja se någon form av samarbete med hemtjänsten och matleveranser, precis som om de kör hem med matlådor så kan de väl köra hem en bok. (Munkedal)*

I Marks kommun skulle man vilja få hjälp från omsorgspersonal med att identifiera de personer med hemtjänstservice eller boende på vårdhem, som är intresserade av läsning. Ett sådant läsombud skulle innebära att personen med hemtjänst, eller på ett vårdhem, skulle få tillgång till litteratur.

> *Jag har ju också velat att de [vårdpersonal] lite känner av också, […] att den här människan kanske är intresserad av litteratur och kanske tala om då att det finns en bibliotekarie som kan komma hit eller som… hjälpa dig att lyssna på böcker och så vidare. Det funkar ibland, det funkar ju då när det råkar vara en person som själv är väldigt intresserad. Så hör de av sig, och det är bra. Det har jag saknat. (Mark)*

Marknadsföring

Figur 6. Marknadsföringskanaler för uppsökande verksamhet – antal förekomster per kanal.

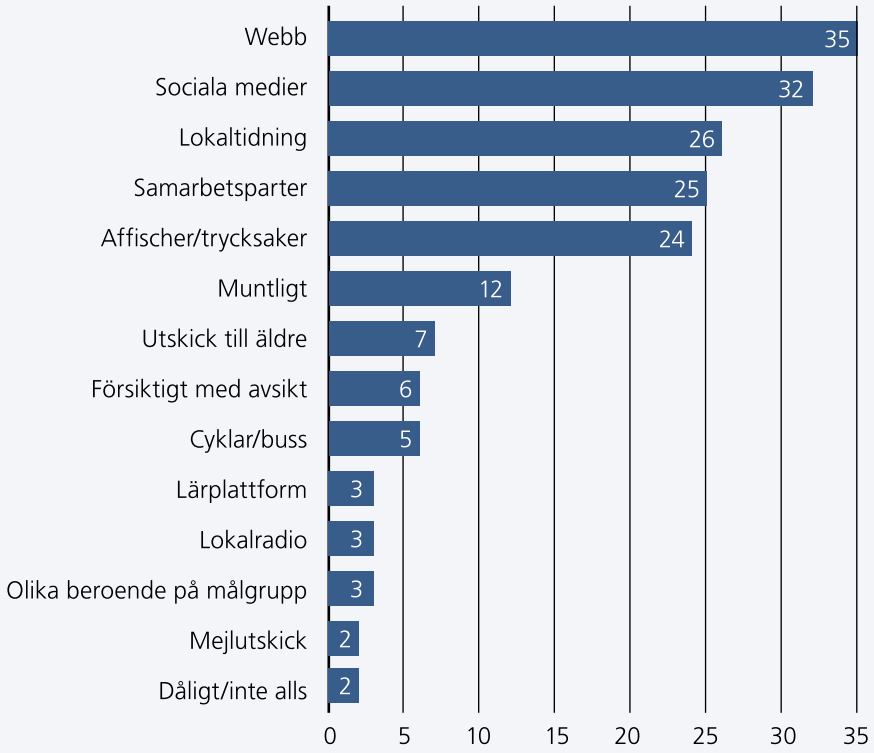

Marknadsföringen av den uppsökande biblioteksverksamheten skiljer sig något mellan kommunerna i Västra Götaland. För en större kommun, som Göteborg, kan möjligheterna till marknadsföring vara betydligt större än i de mindre kommunerna. Biblioteket anlitar en kommunikationsavdelning och man ”försöker jobba upp ett arbetssätt där kommunikatörerna blir ett stöd för oss och inte bara blir en beställarfunktion för oss” (Göteborg). Några bibliotek hävdar att de inte marknadsför den uppsökande verksamheten i tillräcklig omfattning, i den mån det överhuvudtaget förekommer. Vissa kommuner ser en utvecklingspotential på detta område, medan andra ligger lågt med marknadsföringsinsatserna då man ser en risk i att inte

kunna möta en ökad efterfrågan från nya användare. I några intervjusvar uttrycks farhågor om att ökad marknadsföring kan leda till en alltför hög arbetsbelastning, som riskerar verksamhetens kvalitet och service för dem som tar del av tjänsten idag:

> *Vi har ju marknadsfört lite för dåligt, men det är lite självvalt att vi har marknadsfört det för dåligt, för vi vet inte om vi kan leva upp till om det skulle bli alldeles för mycket. (Färgelanda)*

> *Det kan vara personal, alltså ökar man marknadsföringen eller om fler får reda på det, behövs ju mer personal för det. (Tjörn)*

> *Vissa grejer som Boken kommer vill vi kanske inte gå ut med brett för att det finns en oro att det blir för många som vill ha den tjänsten – att vissa saker kanske inte marknadsförs så tydligt på grund av personal- och tidsbrist. Blir det för många som blir intresserade av det här, då kommer det inte bli bra för den gruppen. (Skövde)*

Vanliga marknadsföringskanaler inkluderar bibliotekets och kommunens webbplats med dess evenemangskalender, men också sociala medier, som påpekas att de också är kostnadsfria. Det finns exempel där marknadsföringsinsatser via sociala medier har uppfattats som lyckat. Det kan röra sig om informationsspridning i facebookgrupper för olika stadsdelar eller bostadsområden. ”Där gör vi mycket marknadsföring på Facebook, i grupper, det finns ju i varje del av staden [...] Där är vi medlemmar och kan få ut det direkt och så sprids det på det sättet.” (Karlsborg) Andra vanliga kanaler för marknadsföring är lokaltidningar där verksamheten annonseras eller uppmärksammas i artiklar, lokalradio, samt genom trycksaker i form av affischer, foldrar och flygblad.

Metoder för marknadsföring kan också variera beroende på vilken målgrupp biblioteket riktar sig mot i sitt uppsökande arbete.

> *Det kan ju också skilja sig åt väldigt hur man marknadsför beroende på vilken målgruppen är. Om det är öppna förskolan då går man kanske inte ut i lokaltidningen och skriver det. Men kanske öppna förskolan skriver det på sin Facebook – 'I morgon kommer biblioteket och läser'. (Öckerö)*

> *Via skolans plattform, som går ut till alla vårdnadshavare, så det har varit väldigt värdefullt att vi har fått lov att nyttja den kanalen. (Bollebygd)*

När det gäller marknadsföringsinsatser mot föräldrar finns också exempel på att man fått erfara att alla inte tar del av skolans digitala plattform, där biblioteket i stället anser att det fungerar bättre med ett gemensamt informationsutskick för andra av kommunens verksamheter – ”lovprogram och barnprogram går alltid ut direkt till alla vårdnadshavare i kommunen” (Stenungsund).

En vanlig uppfattning är att äldre är lättare att nå via exempelvis lokaltidningar och andra fora än webb och sociala medier. ”Annonser i lokaltidningen. Det är väl det bästa sättet att nå de äldre som inte är digitala.” (Öckerö) Här kan också trycksaker som tas fram tillsammans med kommunens övriga verksamheter eller förvaltningar komma till användning. ”Kommunen ger ju en katalog mot de äldre. Då får alla enheter presentera sig. Vad kan man få hjälp med på biblioteket?” (Partille). ”Ja, [verksamheten] marknadsförs ut mot skolor och förskolor, lärare och personal, sociala medier, hemsida och informationspapper via socialförvaltningen, det skickas ut när man blir pensionär.” (Strömstad)

Muntlig kommunikation, ombud och nätverk

Oavsett vilken målgrupp det rör sig om så är kommunikation via samverkansparter och muntlig direktkontakt med personer och ombud en viktig del i marknadsföringen, till exempel att man informerar anhöriga om Boken kommer-servicen när man får frågor i biblioteket. Flera kommuner påpekar att djungeltelegrafen eller ”mun till mun-metoden” fungerar bra för att sprida information om verksamheten, särskilt i de mindre kommunerna såsom Vara – ”Det är det roligaste man kan göra, och jobba i en liten kommun där man vet vem man ska ringa tänker jag. Och det är den bästa marknadsföringen.” Insatserna kan också handla om att man beger sig till skolor, äldreboenden, föreningar eller andra platser och informerar om bibliotekets service och tjänster. ”Genom att mycket av den utåtriktade verksamheten riktar sig till olika interna, kommunala verksamheter så handlar det mycket om att informera och upprätthålla nätverk, och bygga på dem.” (Orust)

Representanten för Gullspång berättar om hur biblioteket försöker synas där många människor vistas, som till exempel vid äldremässor eller BVC. Men även om bibliotekspersonalen möter många personer så är det inte säkert att de är intresserade av det som erbjuds. I detta sammanhang lyfts fram vikten av att ha en genomtänkt strategi för vad som ska presenteras inför det uppsökande besöket. ”Så det gäller ju att man har med sig intressanta saker och att man har tänkt igenom vilken approach man ska ha för att fånga intresset så det är väl mer att själva framförandet är planerat.” (Gullspång)

Det förekommer även att kontaktpersoner sprider information i sina nätverk, till exempel via specialpedagoger, äldrepedagoger, kommunens syn- och hörselpedagog. Att sprida information muntligt via ombud och kontaktpersoner kan ha stor betydelse för verksamheten.

> *Den bästa marknadsföringen är ju den som sker utan att man kallar det marknadsföring på det sättet. Det är ju när man får till, folk pratar med varandra, man får ambassadörer för bibliotek-verksamheten liksom, man får många som talar om värdet av det vi gör och så. (Ale)*

Mobil verksamhet – en del av bibliotekets marknadsföring

Fortskaffningsmedel är ofta en del av bibliotekens marknadsföringsarbete. Av intervjusvaren får vi erfara att det brukar uppmärksammas och tas emot positivt av allmänheten när man ger sig ut med biblioteksycklar eller andra fordon. ”Bokbussen är i princip en marknadsföring i sig! Likaså bibliotekscykeln.” (Borås) I Härryda kommun har man under vintertid haft en cykel stående i entrén till ett av biblioteken när den inte används till uppsökande verksamhet. Cykeln, som var försedd med filmfestivalsinformation, har väckt nyfikenhet och intresse. Man har också arbetat med cyklarnas yttre och tagit fram produkter som relaterar till konceptet. ”Den grupp som har arbetat med cyklarna har gjort ett jättebra arbete med förpackningen av det hela. Det är väldigt läcker formgivning. Det har gjorts t-shirtar, paraplyer.” (Härryda)

Själva utformandet av fordonen har betydelse för vilken uppmärksamhet verksamheten får. När fordonen är i användning utanför biblioteket syns de på olika sätt vem som är avsändaren. Munkedal använder magnetskyltar på bilarna när de används för Boken kommer-turer. Biblioteken arbetar också med fordonens estetiska uttryck. I Borås och Svenljunga har man till exempel låtit konstnärer utsmycka och dekorera bussarna. Att ge bokbussen ett slagkraftigt namn kan också bidra till varumärkesbyggande, vilket dalslandsbibliotekens gemensamma buss Läster är ett exempel på. I Svenljunga har man haft en tävling för skolelever som fick skicka in bidrag till en bokbilsjingel, där det vinnande bidraget ska spelas upp vid hållplatserna.

Fordon

Tabell 2. Fordon per kommun.

Fordon	Kommun
Bokbuss, husbil, husvagn, lätt lastbil, personbil	Bokbuss: Borås, Göteborg (3 st), Lidköping, Mölndal, Stenungsund, Tranemo, Trollhättan Husbil: Bibliotek Dalsland; Dals-Ed, Färgelanda, Mellerud, Åmål delar på husbilen Läster. Svenljunga. Husvagn: Ulricehamn Lätt lastbil: Partille, Mark Personbil: Tibro, Trollhättan
Cykel	Ale, Borås, Falköping (2 st) Göteborg (25 st), Götene, Härryda (4 st), Kungälv (2 st), Lidköping, Mellerud, Orust, Trollhättan, Uddevalla, Vänersborg (2 st), Karlsborg (2 st), Mariestad, Skara, Skövde (2 st), Tjörn
Tillgång till kommunal tjänstebil	Ale, Alingsås, Essunga, Falköping, Färgelanda, Götene, Hjo, Kungälv, Lysekil, Lilla Edet, Mariestad, Mark, Mellerud, Munkedal, Orust, Partille, Skara, Stenungsund, Strömstad Tanum, Tidaholm, Tjörn, Uddevalla, Vara, Vänersborg, Åmål, Öckerö
Privata bilar i tjänsten	Bengtsfors, Bollebygd, Essunga, Gullspång, Herrljunga, Hjo, Karlsborg, Kungälv, Lerum, Mariestad, Mark, Mellerud, Sotenäs, Strömstad, Tjörn, Trollhättan, Töreboda, Vara, Vänersborg, Åmål, Öckerö
Kommuner utan eget tjänstefordon och utan tillgång till kommunalt fordon	Bollebygd, Grästorp, Gullspång, Sotenäs, Töreboda, Vårgårda

Bokbuss

Oavsett om bibliotekens eget fordon är en buss, husbil, husvagn eller lätt lastbil så påtalas potentialen avseende marknadsföring som en fördel (Borås, Ulricehamn, Svenljunga). Biblioteken ser sitt fordon som en möjlighet att nå ut till fler, både via en fast tidtabell och genom att delta mer spontant i olika evenemang.

> *Med uppsökande verksamhet kan avses att bokbussen inte bara åker till sina vanliga hållplatser eller skolor och förskolor utan exempelvis används vid speciella händelser t.ex. stadsdelsdagar, Pride, badresor med mera. Ofta mer i marknadsföringssyfte, men också för att ge chansen till biblioteksanvändande på oväntade ställen. (Borås)*

Många gånger handlar den mobila verksamheten om läsfrämjande. Bibliotek Dalslands Läster och Ulricehamns husvagn är exempel på mobila enheter som riktar sig till barn och unga. Ulricehamns husvagn är efterfrågad på förskolorna och på biblioteken anser man att samarbetet har blivit bättre när de har åkt ut med den och träffat pedagoger och barn på plats. På så sätt har biblioteket på ett mer effektivt sätt fått ut sitt budskap om ”vikten av att man lånar och läser böcker för barn”.

I Färgelanda (Bibliotek Dalsland) är läsbussen ett sätt att komma i kontakt med dem som inte brukar besöka biblioteket. Den är ”pop up” på kultur- och sportevenemang, badplatser och liknande. Inredningen i det mobila biblioteket är tänkt att skilja sig från en vanlig bokbuss-inredning. ”[...] det är mer frontade, skyltade böcker och en mysig läshörna. Man kan också sitta och pyssla i bussen och måla litegrann om man vill det.” (Färgelanda)

När det gäller underhåll och service av bokbilarna har både Trollhättan och Ulricehamn tilldelat vissa, bestämda personer i personalen, ansvar för skötseln av fordonen. I Trollhättan är det två biblioteksassistenter som båda är chaufförer och sköter tankning, tvätt och reparationer av bokbussen. I Ulricehamn har flera i personalen fått lära sig köra med husvagnen på släp, backa med den och köra in den i trånga utrymmen på förskolor, vilket har upplevts som en utmaning. Andra praktiska dilemman med husvagnen är att biblioteket inte har något garage att parkera den i.

Bekymmer med fordonen kan handla om att de är gamla (Stenungsund) eller att det är reservdelar som är ”specialdelar” i bokbussen, vilket gör att de är svåra att få tag på (Borås). Den enda kommunen som rapporterade om vandalisering av fordon var Ulricehamn. När husvagnen stod uppställd på en skolgård över natten blev den utsatt för åverkan på taklucka, lampor och dörrlås.

I vår undersökning hade några kommuner önskemål om att förutom cyklar även få en egen, anpassad bil för transporter av boklådor. Exempelvis uttryckte Götene, som är en landsortskommun och där biblioteket kör långa sträckor, att en bil, anpassad efter bibliotekets behov, skulle underlätta frakten av boklådor som idag görs med hjälp av kommunens, icke anpassade, personbilar. En annan typ av fordon skulle göra att de slapp ”pusslandet” med boklådorna och de många tunga lyften i samband med det.

Många av biblioteken vittnar om att det många gånger är smidigare att ta sin egen personbil vid boktransporter än att hyra kommunens. Biblioteken kanske inte har tillgång till personbil och då tar många den egna bilen för att det är ”lättast”. I Karlsborg vittnar man om att det är svårt att ta sig till aktiviteter utanför tätorten, ut till filialerna. Det finns två cyklar men i det fallet fungerar inte de och något annat fordon har inte biblioteket. Kollektivtrafiken fungerar inte optimalt så då är det privat bil som är lättast att färdas i. Personalen får oftast milersättning när den privata bilen används i tjänsten.

Ofta gör man hemleveranser med privat bil (exempelvis Vänersborg, Karlsborg, Mariestad, Skara, Tjörn, Orust), på vägen till jobbet eller hem, om låntagaren bor någonstans utmed vägen. Förklaringen till det är att det är ”smidigare” att uträtta ärendet med egen bil än att anlita den kommunala bilpoolen. Enligt Orust kommun behöver man vara ute i god tid för att

boka en kommunal bil. Ett annat skäl till att använda den privata bilen, är att kommunens bilpool finns långt från biblioteket (Essunga, Stenungsund). Dessutom är bilarna ofta upptagna (Essunga). Där menar man också att hyrbil inte fungerar i praktiken om man exempelvis har bokat in sju skolklassbesök och så ringer de och frågar om man kan komma en timme senare. Då fungerar inte den bokade tiden och det är inte säkert att bilen går att boka om med så kort varsel. I Åmål och Öckerö säger man att det är ”krångligt” och ”en process att boka en bil”.

Det finns även kommuner där det fungerar bra med hyrbil. Lysekils kommun har en stående bokning en gång i veckan. I Munkedal finns god tillgång på bilar vilket underlättar för biblioteksverksamheten. Även i Partille har man goda erfarenheter av att hyra bil via kommunen. Tanums bibliotek är positiva, de har använt kommunens bil(ar) till pop up-verksamhet.

Pop up-verksamhet

Pop up-bibliotek kan definieras som tillfälliga mobila bibliotek på olika ställen som till exempel på badplatser, köpcentra, kultur- och idrottsevenemang, hembygdscaféer, torg och socioekonomiskt utsatta områden. Ofta handlar det om att ta med ett litet urval böcker och göra riktade, snabba insatser mot särskilda målgrupper, med chans att nå även de kommuninvånare som vanligtvis inte besöker biblioteket. Att ta med biblioteket ut ur det traditionella, fysiska biblioteksrummet ut i det offentliga kan göra att folk ser biblioteket i ett nytt ljus, speciellt om det ”poppar upp” oväntat på en plats där man inte förväntar sig att det ska finnas ett bibliotek. Besöken är också knutna till årstid och väderförhållanden.

Tretton kommuner använder den specifika benämningen pop up-verksamhet för det uppsökande arbetet. De fordon som omnämns i det arbetet är bokbuss, bokbil och cykel. Ett av biblioteken nämner även ’dramatenväska’ som användbar vid pop up-verksamhet. Enligt Regionbibliotek Stockholm kan man även se en dramatenvagn som en egen mobil enhet.

När kommunerna under intervjuerna nämner den mobila verksamheten talar de om den i termer av både ”reguljär”, ”ordinarie” verksamhet och en mer ”spontan” sådan. I vår undersökning är det så gott som alla kommuner som arbetar, eller planerar att arbeta med mobil biblioteksverksamhet av typen pop up. Man omnämner den i termer av ”spännande tillfälliga insatser” (Mellerud), ”sticka iväg och testa” (Härryda), ”spontant då och då vara ute och prata med folk” (Skövde), ”spontana besök med elcykeln” (Vänersborg).

Syftet med pop up-verksamhet är enligt kommunrepresentanterna att föra samtal med kommuninvånare om biblioteksverksamhet. Det kan också handla om att ha fokus på ett socioekonomiskt utsatt område.

Vi tänker här med pop up, att med relationsskapande, att vi ska få möjlighet, stå och snacka lite med folk, vad är det ni vill ha? Vad är det ni saknar? Vilket bibliotek vill ni ha…" (Härryda).

[V]i ska försöka få till ett samarbete med förskolorna där, där vi ska då dyka upp med lådcykel, fulladdad med böcker, och samtidigt försöka vara där när föräldrar hämtar så att där blir det ju en dubbel liksom att man ska fånga barnen såklart, men samtidigt då försöka fånga föräldrarnas läsning där också och inte bara läsning, utan vi kommer ju, i det här området är det ju ganska många som har en annan språklig bakgrund. (Partille)

Det läsfrämjande syftet är centralt för många kommuner. Lysekil har haft bokutdelning vid pop up riktad mot ungdomar och förmedlat lån till barn och unga vid en fotbollsplan i ett invandrartätt område. Karlsborg nämner sagostundstält för barn på en sommarmarknad. Mölndal vittnar om pop up med bokbussen på julmarknad och på sommarkalas med tävlingar om bokpriser för barn.

Uddevalla, som mist sin bokbuss på grund av besparingar, har lånat en cykel för att kunna bli mobila. De har varit kreativa och packat saker i en dramaten-väska som de sedan har dragit efter cykeln och haft pop up mot barn med lockande spel och pyssel. Under coronapandemin har Tanum ordnat ett tillfälligt mobilt bibliotek vid mataffären för att underlätta boklån och hämtning av reserverade böcker.

Både Skövde och Tranemo har noterat att folk har lättare att ta kontakt med bibliotekarierna när dessa är mobila. Skövdes representant berättar att när de är ute med bokcykeln kommer folk gärna fram och talar om vad de tycker om biblioteket. Det blir både ”ris och ros” som man får till sig efter turerna. Tranemo har valt att satsa på bokbussen i stället för filialer.

> *Bokbussverksamheten är ju ett framgångsrikt koncept. [...] Vi kommer inte så nära [användarna på biblioteket] som vi kan göra med bokbussen då [...]. När det gäller bokbussverksamheten så har man ju kommunikation med låntagarna och vi får ju väldigt bra betyg[...]. (Tranemo)*

Herrljunga, Karlsborg och Skövde nämner att tekniken med bärbara enheter som ”platta och scanner” underlättar att ”ta med bibliotekssystemet ut” och dessutom att man ”kan visa våra tjänster på sta’n också” tillsammans med ett litet urval böcker. Många kommuner ser även potentialen i den mobila verksamheten då den erbjuder ”ett sätt att vara med i samhället” (Kungälv) och att man samtidigt kan göra reklam för det fysiska biblioteksrummet (Partille).

Kompetens

Figur 7. Kompetens för arbete med uppsökande verksamhet – antal förekomster per typ av kompetens.

På frågan om vilken kompetens som krävs för att arbeta med uppsökande verksamhet handlar majoriteten av svaren om vikten av social kompetens och bemötande – 34 kommuner svarar att dessa är viktiga kompetenser för arbetet med uppsökande verksamhet. Ett annat centralt tema som framkommer är vikten av kompetens inom digital teknik, vilket 16 kommuner lyfter fram, medan 13 kommuner anger att personalen behöver ha god

litteraturkännedom. Sju svar berör förmåga att kunna nätverka och ha god samarbetsförmåga, medan pedagogisk eller didaktisk förmåga framhålls av tre kommuner. Därutöver kretsar svaren kring vikten av god organisationsförmåga, att kunna projektleda, att ha språkkunskaper, att vara kommunikativ, att ha insikter i bibliotekets tjänster, att ha kunskap om och förståelse för den uppsökande verksamheten, samt att kunna marknadsföra verksamheten.

Social kompetens, inklusive bemötandeförmåga är den kompetens som flest kommuner anger som viktigt för att arbeta med uppsökande verksamhet. ”Stor social kompetens krävs ju, man måste kunna möta en lång rad olika människor i olika sammanhang. Både professionen och det sociala är ju väldigt väldigt viktigt i all utåtriktad verksamhet.” (Orust) Till temat kan läggas förmåga att kunna prata med folk, vara intresserad av människor, tycka om att prata och träffa människor, vara serviceinriktad, glad och öppen, ”kunna ta människor”, vara intresserad av mötet, att vilja ge god service och hjälpa människor, vara nyfiken på människor samt att vara kontaktskapande.

I detta sammanhang får vi också svar som på andra sätt relaterar till social kompetens – att vara kommunikativ och kunna tala för bibliotekets verksamhet och tjänster, att kunna knyta kontakter med andra verksamheter eller att ha samarbetsförmåga och mod att gå utanför komfortzonen. En skillnad i det uppsökande arbetet, jämfört med arbetet i biblioteksrummet, kan vara att personalen lämnar sin trygga miljö och den förändrade hierarkin i mötet med användaren detta kan innebära.

> *Det maktförhållandet som finns i att någon behöver komma till biblioteket, till oss, eller att vi rör oss från biblioteket. Det är väldigt olika maktförhållanden i de sammanhangen, att uppsökande verksamhet blir en viktig del i hur vi jobbar generellt i det sammanhanget. Det blir mer avdramatiserat om vi på biblioteket kommer ut till andra för att då har inte vi …det maktförhållandet [...], som vi automatiskt har när vi befinner oss på biblioteket. Då är vi liksom ute på hal is [...], inte i vår trygga sfär, utan ute där de är. Det blir ett annat förhållande. (Skövde)*

I det uppsökande arbetet äger mötet med användare rum på platser där man som bibliotekarie ofta är mindre bekant med miljön än vad användaren är, som till exempel vid besök hos föreningar, Boken kommer-användare, eller genom pop up-verksamhet på olika platser. Vissa arbetsmetoder för exempelvis Boken kommer eller Bokstart innebär vanligen att medarbetaren gör hembesök, vilket påverkar den förutnämnda hierarkin och det personliga mötet. Från Åmål framhålls att man som personal måste visa respekt för den man gör hembesök hos. ”Man ska bemöta dem på rätt sätt, med respekt. Respektera deras hem, inte minst, för där klampar man in.”

Uppfattningen att bibliotekarier överlag, inte bara de som arbetar med uppsökande verksamhet, behöver ha god social kompetens visar sig i svar som: ”klart att man behöver ha en social kompetens men det behöver man ju även när man jobbar som bibliotekarie i övrigt” (Herrljunga). Av några intervjusvar framkommer att det kanske är ”lättare för en person som inte är så social, att kommunicera över en informationsdisk” (Tranemo), men att det krävs mer av personalen som arbetar med uppsökande verksamhet och därmed lämnar sin ofta trygga sfär, vilket följande utdrag illustrerar:

> *Om man sitter i informationsdisken så kommer någon med ett behov och man uppfyller förmodligen det behovet men om man går ut, då måste man våga kliva fram och erbjuda någonting. Det är ju en typ av säljmoment som är väldigt obehagligt för en del. (Vårgårda)*
>
> *I grunden kanske det inte är så stor skillnad men jag tror att det kanske ställer högre krav på social kompetens om man ska jobba uppsökande. (Mellerud)*

Av ett par intervjusvar framkommer föreställningar om bibliotekarieyrket, där den anställde inte alltid har insikt i vad som krävs av en biblioteksanställd, särskilt när det gäller utåtriktat arbete. Vi får berättat för oss om en nyexaminerad bibliotekarie som blev varse att utåtriktat biblioteksarbete var något annat än det hon tänkt sig. Medarbetaren hade en föreställning om ”att biblioteket är ett ställe där man i lugn och ro står och ställer upp böcker, men när hon insåg att det inte var på det sättet så skolade hon om sig. Hon ville inte jobba utåtriktat.” En kommun redovisar att man fått erfara att föreställningen om yrket är en annan än vad som den nyanställde faktiskt ställs inför i sitt arbete, där det framstår som viktigt att vara ”[s]ocial, initiativrik, kreativ, öppen, glad, engagerad. Det här är ju någonting vi har sett ibland krockar med personer som kommer [direkt från bibliotekarieutbildningen] och har en annan föreställning och det tycker vi ju känns väldigt, väldigt tråkigt.” Av intervjusvaren framgår också att kompetenskraven ofta är beroende av vilken målgrupp medarbetaren möter, där förmåga att bemöta olika slags människor i olika situationer ses som centralt. Det kan handla om att kunna interagera med människor med annat modersmål än svenska och som kommer från en annan kulturell kontext. Även att kunna bemöta personer med funktionsvariationer, exempelvis de som har hörsel- eller synnedsättningar identifieras som viktigt (Mark, Partille, Skara, Dals-Ed). Det blir då viktigt att ha kännedom om målgruppen, för att kunna möta dess särskilda behov. ”Man ska ha god kunskap om målgruppen, deras behov, deras läsvanor, medveten om att man kommer möta människor med olika nedsättningar.” (Åmål) Även i mötet med barn i olika situationer identifieras kunskaper om målgruppen som betydelsefullt. I två av intervjuerna framgår det att den särskilda kompetens,

som intervjupersonerna har med sig från deras tidigare arbete som pedagoger är värdefull när man till exempel möter barngrupper.

> *Jag är ju förskollärare också och tycker att det är jätteroligt att vara med barn och ha sagostunder och så, det är ju toppen. Där är jag glad att jag har den kompetensen också, för jag kanske förstår vilka behov som finns och hur man ska agera i olika situationer. Den är fin att ha, det är som en liten bonus.*
>
> *Men för den här uppsökande verksamheten som jag gör så är jag ju både lärare för de yngre åldrarna och förskollärare och projektledare i botten. Det har varit väldigt bra kompetenser att ha för det är ju det allt det här handlar om.*

I mötet med olika målgrupper lyfter några kommuner fram, vilket tidigare nämnts, vikten av att kunna bemöta människor med olika språkbakgrund. Ett par kommuner uttrycker önskemål om att behärska andra tungomål än svenska, där arabiska ges som exempel på ett språk som är bra att kunna. ”Språket är ju jätteviktigt, som till exempel [...] vår fritidsledare som är arabisktalande. Det är en guldgruva, det kan man använda i många sammanhang, så språkkompetensen är viktig.”

I samband med Bokstart och hembesök lyfter intervjupersonen i Åmål fram värdet av grundläggande kunskaper i teckenkommunikation. ”Det kan vara väldigt bra att ha lite kunskap om stödtecken, teckenspråk, enkla

tecken.” (Åmål) En förmåga som framträder i samband med arbetet med Bokstart är kännedom om barns språkutveckling, alldenstund bibliotekarien informerar föräldrar om barns läsning och språkutveckling (Mark).

Kännedom om bibliotekets verksamhet och tjänster

Under det att litteraturen är en betydande del av bibliotekets väsen och dess uppsökande verksamhet, anger 13 kommuner litteraturkännedom som en nödvändig förmåga i uppsökande arbete. Några kommuner tar fasta på vikten av insikter i bibliotekets verksamhet och tjänster – inklusive en förståelse för varför biblioteket arbetar uppsökande – där det också ingår att kunna kommunicera, marknadsföra eller visa dessa för användarna på ett pedagogiskt sätt. I detta sammanhang nämns även Biblio, Legimus och Daisy som exempel på tjänster och verktyg, som personalen bör kunna förevisa och hjälpa användaren med. Detta är ett arbete i behov av kontinuitet och från Lysekil framhålls vikten av att ”[h]ålla sig ajour med exempelvis nya digitala finesser som kan vara användbart när det gäller uppsökande verksamhet.” Att kunna demonstrera digitala tjänster på ett sätt som främjar användarens lärande hör nära samman med en annan kompetens som lyfts fram, nämligen

> *[a]tt man kanske har någon form av pedagogisk utbildning eller nåt åt det hållet i alla fall. För då har man ändå en liten baskunskap om hur man kan lägga upp och ta människor och sånt där. Det är vad jag tänker. Och också tänker jag att vi själva också är kunniga i nya medieformerna, ja i digitala världen helt enkelt. (Hjo)*

Till temat digital kompetens kan också föras kunskaper om medieproduktion, exempelvis att kunna filma, tillgängliggöra och undertexta materialet i enlighet med regelverket för publicering:

> *Det krävs en teknisk kompetens [...], framför allt att kunna filma. Och sen för att kunna göra det tillgängligt krävs det också syntolkning och textning [...] när det ska ligga ute mer än fjorton dagar. Ja, att kunna det regelverket som kommer till. (Göteborg)*

I två intervjuer med nyanställda framkommer betydelsen av god lokalkännedom, att hitta till platser, och hem till låntagare. Att kunna projektleda och organisera är andra förmågor som framhålls av tre kommuner. Hos kommuner, som inte har samarbeten med volontärer eller hemtjänsten vid utkörning till Boken kommer-låntagare, framkommer även att det krävs körkort för att arbeta med verksamheten.

Kompetensutvecklingsbehov

Figur 8. Kompetensutvecklingsbehov för arbete med uppsökande verksamhet – antal förekomster per typ av kompetens.

Gällande frågan om hur kompetensutvecklingsbehoven ser ut svarar 19 kommuner att behoven kretsar kring digital kompetens följt av bemötande-kompetens (11 st). Nio kommuner hävdar att de vill byta erfarenheter eller få kompetensutveckling inom Boken kommer-verksamheten. Därefter syns en spridning i svaren – några bibliotek nämner att de för tillfället inte har identifierat några kompetensutvecklingsbehov i den verksamhet de har för tillfället. Svaren skiljer sig något mot de vi fick om vilken kompetens som krävs för att arbeta med uppsökande verksamhet. Svaren visar också att det är mycket individuellt vad man har för kompetensutvecklingsbehov. Några av kommunerna uttrycker att det är ”[v]äldigt svårt att säga något generellt” (Borås) eller att ”[m]ånga är väldigt bra på att söka sin egen kompetens” (Ulricehamn). Behoven av kompetensutveckling kan också uppfattas som individuella, där en nyanställd uttrycker att ”[j]ag känner verkligen att jag behöver ha mer kunskap om kommunens organisation eftersom jag är rätt så ny här också.”

Att utveckla spetskompetens i sitt arbete eller att dra nytta av andra yrkesgruppers kompetens lyfts fram av intervjupersonen i Ale.

> *Annars handlar ju kompetens, eller spetskompetens, väldigt mycket om vad man får möjlighet att odla i sitt arbetsliv. Jag är ändå ganska optimistisk [...] – man kan absolut ta in andra yrkeskompetenser på större bibliotek och att man inte bara anställer bibliotekarier sådär, det är ju naturligtvis jätteklokt och vettigt. Men i grunden tror jag ändå att kompetensen finns och kan finnas hos bibliotekarier om vi som arbetsgivare ger dem möjligheterna att odla den. Och också att vi tänker att den kompetens vi behöver måste vi inte ha inom våra egna väggar utan det handlar om samarbete och att lyssna på andra och andras klokskap, ta del av andras kompetens. (Ale)*

Flera kommuner uttrycker att det är viktigt med en mer allmän och kontinuerlig kompetensutveckling av personalen och att det alltid finns behov av att hålla sig uppdaterad med utvecklingen på olika områden. Hur kompetensutvecklingen går till ingår inte i undersökningen, men vissa intervjusvar aktualiserar detta tema. ”En del kompetens kan man tillskansa sig på egen hand och annat kanske man kan få hjälp med och gå olika kurser och liknande.” (Lysekil) I Åmål bevakar man vilka kurser som erbjuds via Kultur i Väst (nuvarande Förvaltningen för kulturutveckling) då biblioteket ser ett behov av att ”[h]ela tiden löpande hålla oss uppe”, medan man i Öckerö tar fasta på betydelsen av att träffas i nätverksgrupper: ”Vi är ju ett antal bibliotek som samarbetar och det är ju värdefullt.”

Vissa av kommunerna ser ett kompetensutvecklingsbehov i relation till tjänsten Boken kommer där en röst tar fasta på det problematiska i att det saknas utbildningsinsatser och att kompetensen ofta stannar hos den som har arbetsuppgiften.

> *Det finns inga kurser för Boken kommer-bibliotekarier. Det har jag saknat lite när jag började jobba med det. För det hade jag aldrig jobbat med tidigare. Vad ska jag göra? Vad innebär det? Och där fanns ju ingenting att ta av förutom att fråga min kollega som hade jobbat med det innan. Hur har du gjort? Hur har du lagt upp det? Så där finns inga kurser, utbildningar att luta sig mot. (Öckerö)*

Det kommer också till uttryck i ett par intervjuer att man önskar att alla medarbetare i biblioteket borde ha mer kunskap om och förståelse för arbetet med den uppsökande verksamheten.

> *Alla ska tänka att uppsökande verksamhet är del av att jobba på bibliotek. Det är inte bara det fysiska biblioteket utan även vara utanför bibliotekets väggar. Och prata och berätta om vad vi kan erbjuda. Det är något som skulle vara självklart, som kanske inte*

är [det] idag, för alla. Det är en statusfråga, att det hänger ihop med kompetensutvecklingen att alla ska se att allt arbete är lika viktigt. Att vara ute och göra verksamhet är precis lika viktigt som de som är i informationsdiskpass.

Ett sätt att lära sig om den här typen av verksamhet – önskemål som framkommer i några av intervjuerna – är att ta del av andras erfarenheter av arbetet. Här får vi svar som dessa: ”[t]ips på hur man kan jobba uppsökande helt enkelt, så man inte behöver fundera så mycket själv” (Färgelanda) och att ”[t]a lärdom av bra exempel, andras exempel” (Tidaholm). Några kommuner nämner att det har varit givande med nätverksträffar mellan Bibliotek i Väst, då man har träffat andra som arbetar med samma sak, så att de har kunnat lära av varandras erfarenheter. Andra former av kontaktskapande som har potential att bli en mer långsiktig relation är exempelvis samarbete med förskolor.

Digital kompetens

Den digitala utvecklingen visar sig vara ett av de områden där kompetensutvecklingsbehovet uppfattas som störst och något som man behöver hålla sig kontinuerligt uppdaterad med, enligt många kommuner. Det kommer inte till uttryck genom att man helt skulle sakna färdigheter inom området, utan snarare pekar svaren i riktning mot behovet av följsamhet gentemot den hastiga digitala utvecklingen.

> *Men visst, det är väl tekniken egentligen även om jag tycker att vår grupp är ganska stabil i det tekniska men det går ju så snabbt fram hela tiden och det händer ju nya tekniska lösningar hela tiden så det är klart att man behöver vara på tårna där. (Partille)*

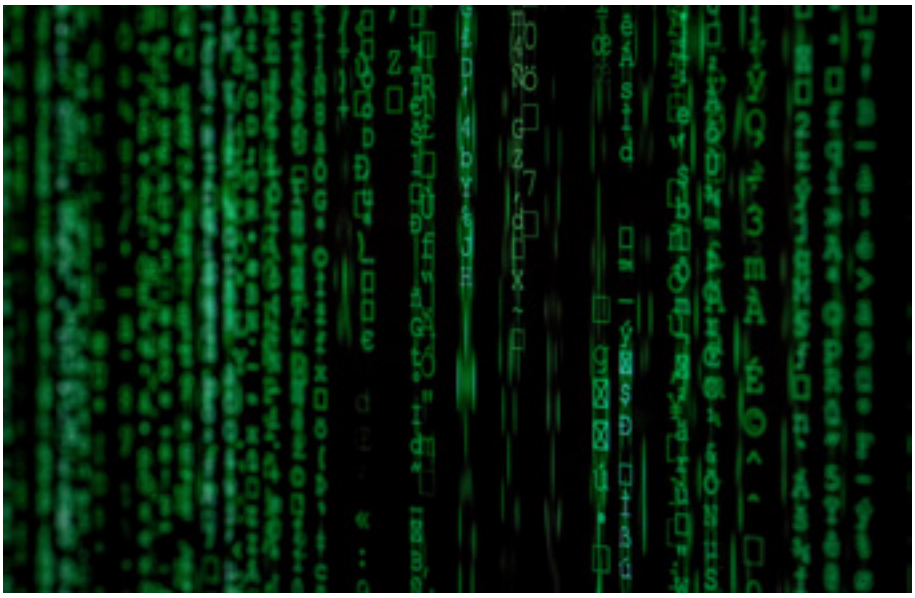

> *Det händer så himla mycket med det digitala. Det som händer med spelare och så vidare – alla möjligheter som finns med det digitala. Man kan göra filmer och man kan göra allt möjligt. Det behövs kanske lite mer systematiserad utbildning. Visst, Digiteket är fantastiskt, men [det] krävs att man sätter sig där själv och tar tiden och gör det. Det tror jag är ett stort problem, man tar inte den tiden alltid, om det inte är något specifikt du letar efter just där och då. (Strömstad)*

I en intervju kommer det till uttryck att intervjupersonen för egen del ser ett behov att förbättra sina digitala kunskaper medan yngre kollegor har större digital kompetens. ”Jag behöver nog mer digital kunskap helt enkelt, skulle jag säga. Vi har väl ett par yngre förmågor som är bättre på det.”

Det visar sig i intervjusvaren att den digitala kompetensen behövs eller kommer till användning inom olika områden. Flera kommuner nämner att personalen behöver behärska de digitala tjänster och verktyg som erbjuds av biblioteket och för den uppsökande verksamheten. Att kunna handskas med Biblio, e-böcker, Daisy-spelare och hur man laddar ned filmer och böcker, hur man läser tidskrifter på datorer och surfplattor av olika modeller är några färdigheter som tas upp. Bland annat i detta sammanhang lyfts också vikten av pedagogiska eller didaktiska kunskaper, för att till exempel kunna demonstrera bibliotekets digitala tjänster och ”möta individerna på den nivå de är och förklara på ett sätt som gör att de kan ta till sig det.” (Götene)

Det är också för andra ändamål som de digitala kunskaperna kommer till användning, som till exempel när det gäller att kunna marknadsföra den uppsökande verksamheten via bibliotekets webbplats eller sociala medier. ”Det förväntas ju att du ska kunna marknadsföra dina arrangemang på Facebook och Instagram till exempel.” (Tranemo)

Under pandemin har det blivit allt tydligare att det finns ett behov av att ”[l]ära sig spela in filmer” (Stenungsund), vilket är ett område som biblioteken vill få större kunskaper om. Sådan medieproduktion kan handla om att göra inspelningar av bokpresentationer, sagostunder, sångstunder och andra aktiviteter, som man har börjat arbeta mer med mot bakgrund av coronarestriktionerna.

Några biblioteksverksamheter uppger att de tagit del av Digiteket, en digital lärplattform som finns tillgänglig via Kungliga biblioteket, med syfte att fortbilda biblioteksanställda.

> *Ja, det var ju väldigt bra att satsningen på Digitalt först att den var igång, så att vi redan hade börjat jobba med det i personalgruppen innan det här året blev nu, där vi har behövt ställa om så mycket till digitalt, det var väldigt bra timing. Men att man har en*

bra digital grund. Det behövs ju ännu mer när man ska jobba uppsökande. Ska man jobba uppsökande digitalt, det är ju två bitar att få in i det. Den kompetensen behöver man fortsätta förstärka. (Svenljunga)

Det finns också röster som uttrycker att det har varit svårt att avsätta tid för att ta del av de resurser som Digiteket erbjuder: ”Nu har vi ju Digiteket som väl de flesta inte ens hinner titta på.” (Töreboda) ”Det är ju något vi brottas med nu i och med det nationella projektet Digiteket och att alla också ska hinna lära sig och sedan kanske du inte jobbar med det varje dag [...] Det är [en] jättestor utmaning.” (Tranemo)

Social kompetens och bemötande

11 av biblioteken ser social kompetens och bemötande som ett område för kompetensutveckling och vid nyrekrytering söker man ofta en person med därtill relaterade förmågor. ”Ja, det är väl egentligen, det man ofta söker idag om man söker någon är att man har de här egenskaperna. Man är social och utåtriktad och tycker om att träffa människor.” (Tranemo)

När det gäller kompetensutveckling av befintlig personal så kommer det på tal i flera intervjuer att det måste finnas ett intresse hos personalen för att arbeta utåtriktat och med bemötande. Uppfattningen att den sociala kompetensen är något som hör till personlighet, snarare än yrkesmässig kompetens och därmed är svårare att utbilda sig i, är något som visar sig i några svar (Svenljunga, Tibro, Vårgårda) och kan ta sig uttryck enligt följande:

Framför allt att vi har personal med social kompetens och intresse är en jättestor bit. Den är ju så mycket svårare för den går ju inte att utbilda i för det handlar ju om ens personliga läggning. Det är jätteviktigt att man har en personalpolitisk tanke där, att man fått täckt in den biten också. (Svenljunga)

Det hänger ju väldigt mycket på personerna, om de är bekväma med att jobba med uppsökande, alltså om man inte tycker om att nätverka, eller liksom, nu kommer jag inte på vad det heter, ja men åka iväg till ett ställe och vara där och råka prata med några. Om man inte klarar av det, då kan man inte riktigt jobba med uppsökande verksamhet så enkelt. Då får man göra något annat. Så där behöver man ju jobba med en typ av kompetensutveckling men det måste finnas en lust från början. (Vårgårda)

Beträffande utvecklingsbehov kring social kompetens hamnar fokus ofta på bemötande, vilket inte sällan beskrivs som ett pågående arbete: ”Vi har försökt jobba internt med det här, alltifrån hur man hanterar när det blir en besvärlig situation till vad man säger om verksamheten utåt.” (Tibro)

Bemötandet av särskilda målgrupper är också ett aktuellt tema. Flera intervjupersoner tar upp just bemötandet av människor som har olika funktionsvariationer – en heterogen och prioriterad målgrupp – som enligt biblioteksla gen ska ägnas särskild uppmärksamhet. Därmed framkommer också behov av ökad kunskap hos personalen.

> *Det kanske kan ligga i [att ha fler utbildningar]. Det har ju varit utbildningar i att bemöta människor med kognitiva funktionsnedsättningar, att öka kunskapen hos oss i personalen. (Dals-Ed)*
>
> *Bemötandefrågor, [...] det är ingenting som man kan kryssa av det här med att möta människor med funktionsvariationer, det är ett pågående arbete. Mångspråk är ett pågående arbete. (Härryda)*

Även en annan målgrupp som inte heller den är homogen är människor med annat modersmål än svenska, framstår också som en prioriterad målgrupp med tydlig koppling till biblioteksla gens skrivning, där också vissa kommuner ser ett behov av utökad bemötandekompetens: ”Även det här med bemötande, och en viss kunskap om hur man bemöter folk i olika kulturer. Vad som fungerar och inte fungerar.” (Svenljunga)

Kunskaper i olika språk är en färdighet som kan komma till användning i mötet med målgrupperna. Att kunna teckenspråk eller ha tecken som stöd kan vara bra att ha med sig i olika situationer, liksom språkkunskaper i exempelvis arabiska.

> *En grupp som vi inte har nämnt till exempel är ju olika typer av funktionsvariationer [...] som jag känner att det jobbar vi för lite med. Alla möjliga sätt liksom, från intellektuella funktionsvariationer och funktionshinder till liksom annat. Man är döv eller blind eller vad det månde vara liksom. Det är klart att någon som kan teckenspråk hade varit jättebra, alltså att det finns den typen av kompetenser som man kan önska. Kompetenser med olika språk såklart, arabiskan framförallt. (Ale)*

Kunskap om litteratur och litteraturpedagogik

Fyra kommuner identifierar litteraturkännedom som ett kompetensutvecklingsområde relaterat till uppsökande verksamhet. Det kan handla om behov av att kunna prata om böcker, kunskap kring hur man inspirerar människor till läsning eller hur man arbetar med sagostunder och litteratur i ett litteraturpedagogiskt perspektiv. Det handlar om att

> *inte bara känna till litteratur, utan kunna prata om böcker – litteraturpedagogik. Hur läser man en saga för utvecklingsstörda på ett boende, hur inspirerar man en äldre människa som tappat synen och aldrig läst en bok? (Lysekil)*

I Ulricehamn arbetar man med att kompetensutveckla personalen genom träning av förmågan att presentera böcker, men också i form av litteraturorientering genom bokfrukostar, vilket har givit utdelning: ”Det är en väldigt nyttig grej, det märker vi, för man blir duktigare och duktigare, det märks.” Det är långsiktig metod som inte kostar kurs- eller utbildningsavgifter. Ett kontinuerligt fortbildningsarbete med att orientera sig om aktuell litteratur ger även andra kommuner exempel på där Stenungsund också lyfter fram förmågan att kunna ge individanpassade boktips.

Hinder och utmaningar

Beträffande de största hindren eller utmaningarna för den uppsökande verksamheten är det framför allt brist på resurser i form av tid, pengar eller personal, som lyfts fram i svaren. Det är 36 kommuner som ser resurserna som en utmaning för verksamheten. Det handlar ofta om att man ska kunna bedriva bibliotekets basverksamhet och dess öppethållande med den personalstyrka som finns, vilket i sig kan vara en utmaning för verksamheten. Då kan det vara svårt att avsätta resurser för och planera den uppsökande verksamheten, där det också kan finnas en sårbarhet i bemanningen, särskilt hos de mindre kommunerna vid exempelvis sjukdom.

> *Det är många konkurrerande arbetsuppgifter för personalen. När det är mycket sjukdom så har man ju många pass som ska lösas och vi har ju många bibliotek då som vi försöker hålla öppet. Det är mycket planering som kanske inte alltid blir som man har tänkt för att det kommer in något, vi måste lösa andra saker. Hålla bemanningen uppe, helt enkelt. (Ulricehamn)*

> *Ja…det är nog egentligen tiden, att liksom skapa utrymme för verksamheter som är utöver basverksamhet. Alltså det som är knutet till fysiska biblioteket trots allt med bemanning, mediasamlingar och allt det där som ligger i botten. Att kunna liksom få utrymme för att planera, tänka, göra annat. Jag tror att det är den största utmaningen faktiskt. (Tidaholm)*

En annan observation som berör resurser är att det kan vara svårt att veta vad som ska prioriteras där vikten av att all personal ska ha förståelse för den uppsökande verksamheten också är central. Återkommande svar gäller vikten av att hitta en balans mellan behov, efterfrågan och resurser. Det kan också handla om att ha förstående chefer eller förstående medarbetare.

> *[V]ad ska man göra och inte göra? Att man vet att man lägger tiden och resurserna på rätt saker. Just att det då kanske inte ifrågasätts så att man måste vara borta för att åka runt med teatrar. Alltså att det finns en back-up för att täcka behovet i lånedisken med det dagliga arbetet så att man har det i ryggen från chef att det här ska prioriteras. En tydlighet.*

Det finns också farhågor att få minskade medel när biblioteket konkurrerar med andra förvaltningar om resurser. Några intervjusvar visar en oro över neddragningar till följd av prioriteringar som görs av politiska beslut. Konkurrensförhållandet mellan olika kommunala verksamheter kan exemplifieras med följande utdrag:

> *Det finns alltid en rädsla för minskade resurser, den verkligheten lever alla kommunala kulturinrättningar i. Jag befinner mig i en samhällsbyggnadsförvaltning tillsammans med [Vatten och avlopp]. Det är väldigt svårt att säga att vi ska ha investeringar när alla vattenrör läcker, vi måste göra om dem. Vad är viktigast? Det är svårt att hävda sig ibland i kommunala hierarkin.*

När biblioteken samarbetar eller samverkar med andra kommunala verksamheter kan det finnas ett beroende av andras arbetstid och engagemang för att kunna nå målgrupper som kan vara i behov av uppsökande verksamheten. I ett intervjusvar redovisas att det inte finns något intresse för samarbete hos chefer inom äldreomsorgen och i ett annat uttrycks att det finns svårigheter att etablera en kontinuitet i samarbetet, där vissa verksamheter som man behöver arbeta tillsammans med för att nå målgrupperna har hög personalomsättning, där verksamheten även är personbunden.

Utöver utmaningarna med personalresurser och samarbete behöver ofta vissa avväganden göras i strävandena att nå målgrupper för att inte vara alltför påstridig.

> *Hur får vi folk att förstå vad biblioteket kan göra för dem utan att vara missionerande eller liksom – 'detta är en kyrka som du [ska gå till] och måste tillbe'. Det är någonting, det finns någonting för dig liksom, det är en jättestor fråga. (Ale)*

Uppsökande verksamhet under coronapandemin

De största utmaningarna under coronapandemin rör det osäkra läget och konsekvenserna för verksamheten och dess planering. Under den pågående pandemin behöver verksamheten ständigt anpassas efter myndigheternas råd och restriktioner, vilket kräver snabb omställning av verksamheten. Kommunerna vittnar om att de har behövt anpassa verksamheten med kort framförhållning, vilket beskrivs som en stor utmaning.

> *Bristen på möjlighet att planera, att man inte har kunnat se särskilt långt fram i framtiden, utan det kommer nya direktiv, så vi har inte kunnat göra så mycket. För vi har inte vetat hur nästa vecka ser ut. (Trollhättan)*

Det är inte enbart i det stora som verksamheter har fått ställas om utan även praktiska rutiner och inställningar i biblioteksdatasystemet identifieras

som problemområden i arbetet under coronapandemin. Många bibliotek tar också fasta på svårigheten i att man inte kan möta sina målgrupper och underhålla de etablerade relationerna mellan personal och användare. Detta blir särskilt tydligt i arbetet för målgrupperna äldre och personer medfunktionsvariationer, som kan tillhöra riskgrupperna för coronasmitta. Av flera intervjusvar får vi erfara att det har varit svårt att bedriva uppsökande verksamhet då fysiska besök fått ställas in och att man har tappat det sociala sammanhanget som det personliga mötet i exempelvis ett boksamtal ger. Det kan också finnas svårigheter i kommunikationen med Boken kommer-låntagarna, som kanske hör dåligt, då man måste hålla fysiskt avstånd.

> *Alltså, det är ju mötet man är ute efter. Det är mötet man vill åt. Det är att hela tiden prata om att, att vi har fått jobba mycket digitalt, det gör ju inte att vi jobbar med uppsökande verksamhet på det sättet som vi vill göra. Det är väl sånt, man har fått en tankeställare om att det är ju ändå mötet man är ute efter många gånger. (Lidköping)*

Några kommuner nämner att de inte har kunnat bedriva uppsökande verksamhet alls under pandemin. Besöksförbud på äldreboenden har försvårat verksamheten, men några kommuner har löst överlämningen av böcker

med hjälp av personal på äldreboendet. För användare som nyttjar tjänsten Boken kommer så har man inte kunnat mötas som vanligt, men det finns exempel på där verksamheten kunnat fortsätta ändå. Några intervjupersoner nämner att de har kunnat göra många av uppgifterna genom att ha kontakt med låntagaren via telefon och ställa en bokkasse utanför dörren eller skicka lånen med postgång, vilket man brukar göra med Daisyskivor även i vanliga fall. (Mark)

> *[D]et är den gruppen som fått allt som vanligt. Nästan. Förutom att jag inte kommer in, att vi möts i dörren och överlämnar böcker och står på två meters avstånd och pratar. De har ju fått sina besök, så jag är väldigt glad för det, att vi har kunnat fortsätta nästan som vanligt, med avstånd då, och ibland har jag haft visir eller munskydd. Den verksamheten blir ju extra viktig i sådana här tider när äldre är ännu mer isolerade än vanligt. Så jag är väldigt glad över att vi har kunnat fortsätta. (Öckerö)*

För tjänsten Boken kommer har pandemin i vissa fall inneburit att verksamheten har kommit igång eller ökat i omfattning och det är många nya användare som har fått upp ögonen för tjänsten.

> *Men sen har vi ju fått gratisskjuts under pandemin kring det här med Boken kommer. Som sagt, det har varit 15 låntagare i ganska många år som har använt den här servicen och nu har vi över 150 stycken låntagare. Sedan om de är 70+ och absolut i normalläge kan komma till oss, det är inte så relevant just nu för att vi servar allihop. Det kan ju ändå ha nått ut till dem som vi normalt inte har vetat om att vi har den servicen. (Lidköping)*
>
> *Ja för oss har det ju inte varit någon större utmaning, snarare lyft för den typen av verksamhet. (Skara)*
>
> *Vi har ju plockat vansinnigt mycket bokkassar och kört ut också och levererat vid dörren [...] Det här har ju fungerat väldigt bra faktiskt och det har varit superuppskattat, så lärdomar…ja, att man blir ännu mer stärkt i sin uppfattning att ”Gud vad viktigt det här är! (Mariestad)*

Flera kommuner uttrycker att det har varit svårt att hinna med och personalplanera för nya tillfälliga Boken kommer-låntagare, särskilt de som hör till en riskgrupp och därmed varit förhindrade att komma till biblioteket för att låna. ”Talboken kommer och Boken kommer har fått [...] en hel del tillfälliga nya deltagare, men det har verkligen ökat markant. Vi har fått ta in hjälp av vår andra personal för att kunna möta upp det behovet.” (Åmål)

För andra uppsökande verksamheter har pandemin inneburit utmaningar, till exempel för arbetet mot barn och unga då verksamheterna inte har tagit emot besök eller varit pausade. Uppsökande arbete mot familjecen-

traler har inte gått att genomföra som tidigare. ”[Vi] har ett jättebra samarbete med dem men de har ju haft stängt sin verksamhet hela året. Så att där har vi heller inte kunnat jobba” (Ulricehamn). Även skolor, förskolor och andra platser där man möter målgrupperna barn och ungdomar har haft stängt eller inte tagit emot besök under pandemin. En del av arbetet har man dock kunnat genomföra på nya sätt: ”Staketsagorna för förskolor är också exempel på omställning, högläsning utomhus vid förskolor men utanför deras område.” (Borås)

I arbetet med Bokstart blir arbetet ett annat än tidigare och på biblioteken har man löst det på olika sätt, till exempel digitalt. När det personliga mötet inte kan genomföras riskerar man att gå miste om den relationsskapande och språkutvecklande komponenten i verksamheten.

> *Vi ska ju egentligen göra regelriktiga hembesök där vi träffar familjerna i deras hem och pratar om läsningen och språkutvecklingen med [familjerna] men vi har ju också bara fått ha kontakt med familjer över telefon och via brev och lämnat gåvorna utanför [dörren] på en avtalad tid [...] och har någon varit hemma då har man ju hejat lite vid dörren och pratat lite snabbt. Men vi har ju inte fått den relationen till familjerna som vi egentligen skulle ha haft. (Mark)*

Det har också varit svårigheter med utåtriktad verksamhet som man har byggt upp under en längre tid, men som inte har går att genomföra under pandemin. Exempel på detta är när man tagit sig ut till andra platser och haft aktiviteter för grupper.

> *För barngruppen [var] våra största utmaningar, förtvivlan. Att ju mer veckorna gick, det gled oss ur händerna, allt det vi hade jobbat upp, under flera år. Vi upplevde att det var fullsatt på evenemangen. Hur ska vi göra nu? Ställa om. Sångstunder utomhus var också svårt när över 50 personer kom och det var maxgränsen, så kommunen kom in och sa stopp. Ni får inte ha det här längre, vi kan inte säkerställa att gränsen följs. Vi märkte hur stort behovet var. (Kungälv)*

Att behovet varit stort har visat sig i återkoppling från bland andra nyinflyttade och nyblivna föräldrar som har kunnat träffa andra föräldrar och hitta ett nytt socialt sammanhang. ”Sedan tycker jag också att vi tappar verksamhet mot barn och unga. Det är en utmaning i sig och så är det en utmaning att komma tillbaka.” (Götene)

En annan viktig del i den uppsökande verksamheten är samverkan med andra aktörer och nätverk som man byggt upp under längre tid, och under pandemin så har man fått utstå prövningar.

> *Att vi inte får träffa folk. Man har tappat hur det ser ut och hur kontaktnäten ser ut, den biten har man tappat lite, för att man inte har kunnat upprätthålla kontakten med dem som man i vanliga fall träffat när man gått till den där föreningen. Det kommer bli en uppförsbacke att dra igång igen. (Skövde)*

För de kommuner som har haft nyanställd personal under pandemin uttrycks svårigheter att knyta de kontakter som är centrala för uppsökande verksamhet. ”Att starta upp som nyanställd och försöka etablera en kontakt med nya personer och nya kollegor digitalt, fungerar inte lika bra som att träffa dem fysiskt.” (Bollebygd)

I pandemitiderna uttrycks också en oro bland personalen att bli smittad. Det märks bland annat för personal som arbetar med barn och unga, där någon uppfattar att målgruppen ”inte [har] samma känsla för att hålla avståndet och de här bitarna, även om vi uppmanar till det, även om man försöker arbeta med små grupper. Det är en svårighet. Det finns en rädsla bland personalen, för vår personal har det funnits en viss oro i det momentet.” (Svenljunga). Problematiken med smittorisk uttrycks också i osäkerheter kring bemanningen också att det är osäkerhet med bemanningen när personal uppmanas att stanna hemma vid minsta tecken på sjukdomssymtom.

Omställningsarbete

Att ställa om verksamheten genom att göra aktiviteterna digitala har inte alltid fungerat. Det kan vara svårt att nå den äldre målgruppen med funktionsnedsättningar med de digitala lösningarna, vilket också pekar på verksamhetens sårbarhet.

> *Allting, bokprat, bokcirklar, allting stängs ner, vi kan inte lösa det med hjälp av samtal i mobiler eller över datorer eftersom vår målgrupp inte…det fungerar inte för dem [...]. Det har varit jättetufft. Man ser hur skör verksamheten är. Vi hade ingen förberedd strategi för någonting sånt här. (Åmål)*

En annan problematik handlar om att ställa om aktiviteterna till digitala former, både när det gäller bestämmelser kring tillgänglighetsanpassning och andra juridiska frågor. ”Det kan vara svårt att nå ut och nå folk digitalt också för att det finns ganska mycket juridiskt runt omkring hur man kan använda det digitala också.” (Tanum) Det uttrycks också behov av kunskaper om arbetet med digital teknik, men också tillgång till utrustning. Även om viljan och ambitionen finns hos personalen så behöver man inhandla ny teknik och förhålla sig till juridiken, framkommer av några intervjusvar. Dessutom kan det vara en utmaning med att göra filminspelningar som blir bra.

Utmaningen har väl varit att få till det tekniska och inspelningarna på ett proffsigt sätt så att det inte ser ut som någon dogmafilm. Det har väl varit såna saker och där har vi väl försökt till viss del koppla på vår kommunikationsavdelning och vår kommunikatör. Det är väl just det att när man släpper ifrån sig någonting så vill man ju att det ser proffsigt ut. (Partille)

Lärdomar inför ett ”normalläge”

Som redovisats i föregående avsnitt har biblioteken fått anpassa sin verksamhet efter nya restriktioner under pandemin och de har arbetat aktivt med detta efter nya och oförutsedda omständigheter, som ibland har ändrats från en dag till en annan. Vi får erfara att bibliotekspersonalen har lärt sig att vara flexibel. Representanten för Svenljunga påpekar att man fått en större acceptans för oförutsedda händelser och situationer och att man behöver vara rustad för nya arbetssätt och lösningar. I en intervju berömmer chefen personalgruppen för sin flexibilitet då den kommer med förslag och lösningar för åtgärder mot smittspridning, istället för att fastna i oro (Vänersborg). Flexibiliteten kan också ta sig uttryck i nya och kreativa lösningar för att verksamheten ska kunna fortgå. Istället för att träffas inomhus på olika mötesplatser har vissa bibliotek valt att utföra aktiviteter såsom möten och sagostunder utomhus när det har varit möjligt (Borås, Åmål). Andra lösningar inkluderar att tillgängliggöra viss verksamhet i digital form. För vissa målgrupper har det fungerat bra. Av Kungälv får vi veta att man har fått positiv återkoppling av sina användare där de digitala sångstunderna till och med varit ”mer populära än Babblarna hemma”. (Kungälv)

Det finns också exempel på nya former av Boken kommer-verksamhet, då man levererat läsning till personer i riskgrupp. I och med pandemirestriktionerna tycks många ha fått upp ögonen för tjänsten, men frågan är hur verksamheten kommer att stå sig fortsättningsvis vid en ökad efterfrågan. Behovet av nya lösningar för tjänsten har därmed uppdagats. I vissa kommuner kan man behöva göra omprioriteringar eller utöka personalstyrkan om de nya Boken kommer-användarna blir permanenta (Åmål, Tidaholm). Även inom barnverksamheten finns exempel på behovet av nya lösningar. I Strömstad har man tagit fram en ny slags take-away-metod med färdigpackade bokpåsar som kan hämtas upp utanför biblioteket, och denna service kan man se ett fortsatt behov av. Metoden beskrivs som lämplig för att nå barn och deras föräldrar.

> *Vi packar ju enorma mängder bokpåsar [...] 'Kan du inte packa en påse åt min 6-åring eller min 8-åring som gillar rymden?' [...] Det kommer att fortsätta, jag tror att där finns ett skapat behov av färdigpackade böcker. Du får med dig saker som du inte själv hade valt. Och det gäller även vuxna. Boken kommer har alltid varit så. Men det kan vara ett sätt att nå föräldern och nå de kanske stressande föräldrarna och få lite mer skräddarsytt. Det kan ju bli något. (Strömstad)*

En viktig iakttagelse är behovet av en verksamhet som inte är personberoende och vikten av flexibilitet där personalen ska vara beredd att gå in i varandras ställe om det skulle behövas, exempelvis vid sjukdom. Det ska finnas beredskap och acceptans i hela personalgruppen om någon inte kan fullfölja sitt åtagande.

> *Det fungerar inte att säga att nu är den personen sjuk, det blev ingenting. Vi ska kunna fullfölja våra åtaganden ändå. Sedan kanske man behöver skruva på det. Men att ha en plattare organisation där alla kan sköta grunduppdragen känns viktigt. (Svenljunga)*

Utvecklat digital kompetens

Av intervjuerna får vi erfara att ambitionen är att så snart det är möjligt växla över från digitala till fysiska möten och återupprätta biblioteket som mötesplats. Men det finns också röster som tar fasta på att vissa arbetssätt kan behållas och utökas då dessa har blivit till nya viktiga verktyg. Representanten från Ale anger att det digitala arbetet har utökats på nya, roliga och spännande sätt.

Flera bibliotek hävdar också att personalen har stärkt sin digitala kompetens under pandemin då digitala verktyg har använts i större utsträckning än innan. Digitala möten och föreläsningar kommer på många ställen även användas i fortsättningen. Digitala metoder som tagits fram under pandemin och fått bra genomslag och respons kan även fortsättningsvis

fungera som ett komplement till aktiviteter på plats i biblioteket. Som exempel nämns inspelning av boktips eller sagostunder. Sociala medier har också använts mer aktivt och effektivt. Utöver att personalen har stärkt sin digitala kompetens finns även indikationer på att användarnas relation till digitala medierna har stärkts. ”[J]ag tänker att den här situationen har ju tvingat alla, precis varenda människa egentligen i samhället just nu, inklusive äldre, att faktiskt acceptera tekniken på ett helt annat sätt liksom.” (Partille)

Det fysiska mötet

Den digitala utvecklingen till trots är det tydligt att det fysiska mötet är viktigt för många biblioteksanvändare och för personalen, där det exempelvis kan vara lättare att ha ett referenssamtal i form av ett fysiskt möte. ”Då tänker jag vikten av att möta användaren ansikte mot ansikte, [...] det är en lärdom som jag har dragit i alla fall att referenssamtalet är svårare när det sker via mejl och lappar.” (Götene) Betydelsen av det fysiska mötet aktualiseras också i relation till olika målgrupper. ”Man blir medveten om vikten av att man inte får träffa barnen som [vi] har gjort förut. [...] Man inser hur viktigt det är, att kunna komma ut.” (Lilla Edet)

Flera kommuner tar fasta på betydelsen av att ha ett brett kontaktnät och att samverka med andra verksamheter på olika sätt. Men när den uppsökande verksamheten är personberoende kan en sårbarhet uppstå.

> *Det här med att det ofta är personbundet, att man kanske behöver jobba mer med att skapa ramar och rutiner kring hur man jobbar med uppsökande verksamhet. Att de som man har samarbete med, att man tydliggör hur vi gör det tillsammans, så att det inte blir avhängigt på att du är där och du är där. (Skövde)*

> *Ta hand om sina samarbetspartners. Man tar tillvara alla olika kompetenser som finns och har nytta av dem och om det är liksom kanaler som redan finns och är etablerade, att man använder sig av dem. (Stenungsund)*

Bibliotekens medskick

Avslutningsvis ställde vi frågan om vilka lärdomar av arbetet med uppsökande biblioteksverksamhet intervjupersonerna ville skicka med till andra bibliotek. Majoriteten av svaren handlar om att våga testa nya saker, tätt följt av samarbeten i olika former. Fyra kommuner uttrycker förhoppningar om att få råd från andra.

Figur 9. Bibliotekens medskick – antal förekomster per kategori.

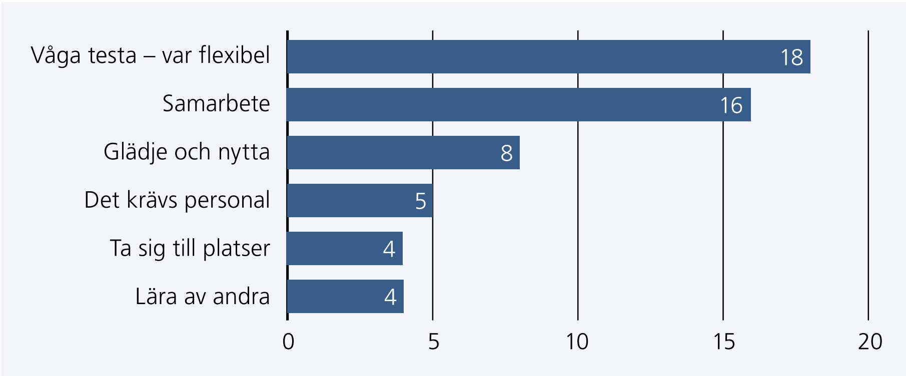

Våga testa, det behöver inte vara så svårt!

18 kommuner framhåller vikten av att våga testa och pröva nya arbetssätt och idéer, vara flexibel, lära av eventuella misstag och kunna tänka om. ”Det är intressant det där, för det är någonting som jag försöker prata mycket om [...], att våga testa och våga misslyckas, det tror jag är jätteviktigt. Och lära sig av det.” (Göteborg)

Att sjösätta nya idéer, metoder och verksamheter – och få dem att fungera på bästa sätt – är något som kräver tålamod och ihärdighet. Det gäller att inte ge upp vid motgångar.

> *Att man ska Våga testa! Inte ge upp med en gång. Att skruva om, det inte funkar. Inte hänga läpp för att det inte kommer någon när det är regnväder utan istället gå ut en solig dag. Det tar ett tag att bygga upp något. Det tar ju tid om man ska starta något från grunden. (Skövde)*

Flera kommuner påpekar att man inte behöver ”planera ihjäl sig” och att det krävs viss flexibilitet och spontanitet där man också bör tänka på vad

som kan göras här och nu. ”Våga sticka iväg och testa, utvärdera och tänka om. Ställa om. Just do it!” (Härryda) Det behöver inte alltid handla om att det måste göras större kartläggningar, banbrytande upptäckter eller planering innan man testar nya arbetsformer och aktiviteter, men det kan vara bra att ha en grund att stå på och att inte göra allt på en och samma gång.

> *Vad kan man göra nu? Inte liksom tro att vi måste ha ett projekt, vi måste ha budget, vi måste [vara] fri från pandemi. Tänk inte på alla saker utan utgå från vad vi kan göra nu. Man kan alltid göra något. (Vara)*

Flera intervjusvar visar att det inte alltid måste vara så komplicerat eller göras större investeringar för att arbeta uppsökande. Det kan också fungera att ”ta det lugnt och inte greppa allt på en gång” och att testa sig fram med vad som fungerar, utan att behöva starta upp projekt (Strömstad). ”Man kan göra oerhört mycket genom att tänka lite annorlunda eller med [...] väldigt små medel. Tänk utanför boxen!” (Orust)

> *Att det inte alltid behöver vara så komplicerat, att folk som regel blir väldigt glada för ganska lite. Det är inte så mycket som ska till för att få till en ganska bra uppsökande verksamhet. Det behöver inte kosta så mycket heller faktiskt. (Öckerö)*

Ett annat medskick från intervjuerna är ”att skaffa en bokbuss!” för att lättare kunna söka upp nya platser. En fördel med en mindre bokbuss är att det inte krävs lastbilskörkort för att köra den och att det är ”en väldigt, väldigt bra verksamhet för att nå ut, speciellt i kommuner som är i vår storlek som är utbredd [...] Nej, annars är det nog det här att hitta engagerade personer.” (Tranemo) Intervjupersonen i Färgelanda tipsar om att tänka mer i termer av pop up och ta sig till idrottsevenemang, fotbollsmatcher och hembygdscaféer för att arbeta utanför bibliotekets fyra väggar (Färgelanda).

Personalresurser

Ett ytterligare medskick är rådet att vara två när man ska ge sig ut och söka upp nya platser eller ge sig ut på pop up-turer. ”Någonstans hörde jag rådet att man skulle vara två när man ger sig ut bland folk, för det är mer avväpnande att komma fram till två personer.” (Härryda). Alla verksamheter har inte möjlighet till pararbete vid uppsökande aktiviteter, men finns det möjlighet att påverka personalresurserna så ges rådet att inte arbeta ensam om det är möjligt. ”Mitt bästa tips är att ha en kollega som du trivs med och har roligt med, när du gör alla de här grejerna. För har ni roligt tillsammans så blir det så mycket bättre.” (Kungälv)

Även om det går att genomföra mycket genom små medel i uppsökande verksamhet så framgår det av intervjusvaren att det är en mycket tids- och personalkrävande verksamhet. Flera bibliotek ser ett ökat behov av resurser

och vikten av att meddela politikerna vad som krävs, exempelvis i termer av personalresurser, för att kunna utföra uppsökande verksamhet.

> *Att man inte vänder ut och in på sig själv. Man visar vad som krävs för att göra de här grejerna, det tar personalresurser. För gör man inte det, och ändå gör det, så hamnar man ju sedan i att; 'men det löste ju ni', och då sitter man fast i det sedan. Man måste visa att det krävs resurser för att göra sådana här grejer. (Karlsborg)*

Samarbete är A och O

Flera kommuner pekar på vikten av samarbete på olika nivåer. Det rör sig om samarbete mellan medarbetare inom den egna biblioteksverksamheten och med personal vid andra bibliotek, men också med andra aktörer inom eller utom kommunorganisationen, som till exempel föreningar, studieförbund, privata aktörer och företag. Inom bibliotekets egen verksamhet betonas vikten av att ha ett helhetsperspektiv. Det kommer exempelvis till uttryck i en önskan om att få bort ”stuprören” i verksamheten och snarare få en helhetssyn med mer samarbeten mellan olika ansvarsområden inom verksamheten (Ale). Att verksamheten bör förankras hos all personal, även hos den som inte direkt arbetar med uppsökande verksamhet, och även hos chefer, är andra medskick. ”Det är viktigt att alla vet, så att alla har viss kunskap om det även om det någon som är ansvarig.” (Bengtsfors)

Samarbeten eller samverkan med andra aktörer i eller utanför kommunens organisation är också något som lyfts fram som positivt för att stärka bibliotekets resurser, genom att man ”utnyttjar hela kommunens potential” (Partille), men också att man stärker sin egen kompetens. ”Samverkan med andra verksamheter är inget att vara rädd för, det bara stärker oss själva och bibliotekarierna i sin yrkesroll som de även tvingas fundera över i samverkan med andra.” (Borås) ”Var inte rädd att ta kontakt. Människor blir ju väldigt glada om man tar kontakt. Alla vill vara någon som man vill samarbeta med. Vi vill ju vara någon som människor vill samarbeta med.” (Härryda)

Kontaktskapande kan ta tid och det är inte alltid att man vet vad kontakterna kan leda till i det fortsatta arbetet. Här framträder också betydelsen av vilka förväntningar man har på ett eventuellt samarbete, liksom förmågan att vara följsam och flexibel.

> *Du skapar ofta kontakter utan att veta vad resultatet kommer att bli. Att arbeta uppsökande innebär en utmaning i att ställa om dina initiala tankar efter att motparten uttryckt sina förväntningar och begränsningar eller behov. Att jobba i dialog betyder ju att man ändra sig. Man kanske har en tanke men sedan vill man göra det på deras villkor så får man ju tänka om ofta. Så det kräver kreativt tänkande och flexibilitet. (Trollhättan)*

Intervjusvaren ger vid handen att det är viktigt att hitta rätt personer att samarbeta med för att det ska bli en kontinuitet i verksamheten.

> *Där vi har vi märkt på de här servicehusen att där det har fungerat, där har vi haft en person som vi har haft ett bra samarbete med. En kontinuitet i samarbetet. En fast punkt. En fast person. Det har varit A och O för ett fungerande samarbete. (Kungälv)*

Betydelsen av kontinuitet i samarbetet visar sig även i vikten av att välja lämplig samarbetspart för att det ska bli ett långsiktigt samarbete med gott resultat. I detta sammanhang ges rådet att samarbeta med ”bestående institutioner och sammanhang som studieförbund, flyktingmottagning, arbetsförmedling, sådana som man vet finns kvar” (Bollebygd).

Det framstår som viktigt, men inte alltid lätt, att upprätthålla nätverk i olika kommuninterna verksamheter. ”Många kommunala verksamheter har oerhört hög personalomsättning, det är ett ständigt pågående arbete där. Det finns exempel på särskilda boenden som kan ha fyra chefer under ett och samma år. Oerhörd personalomsättning.” I sådana fall blir det svårt att bibehålla ett kontinuerligt samarbete.

Samarbetet med andra verksamheter har även visat sig sårbart under pandemin, när man inte har kunnat behålla den löpande kontakten. Det har

medfört ett behov av att skapa fastare ramar för samarbetet, för att det inte ska bli personbundet. ”Lärdomar från pandemin att börja ganska tidigt med att skapa ramarna runt en verksamhet, att det inte blir så att det faller för att den här personen slutar eller så. [Det] behöver vi arbeta aktivt med generellt. Att lägga grunden fastare.” (Skövde)

Att finna systematiska former för samarbete över kommungränserna, till exempel genom nätverk eller idébanker för medarbetare som arbetar med uppsökande verksamhet är ett annat medskick (Strömstad). Flera kommuner uttrycker en önskan om att ta del av andras idéer och erfarenheter. ”Och sen att man kan ta andra kommuner av ungefär samma storlek, om de har en uppsökande [verksamhet], att man kan titta på, hur har de gjort för att lösa detta? Och kanske erfarenhetsutbyte mindre kommuner emellan.” (Hjo)

Ett annat slag av samarbete är det som biblioteken har med sina användare. Åtta kommuner lyfter fram glädjen i kontakten med användarna och den nytta den uppsökande verksamheten gör. Vikten av att utgå från användarna och erfarenheterna av verksamhetens betydelse för dem tar sig också uttryck i relation till prioriterade målgrupper. Arbetet upplevs ofta också som nyttigt och glädjefyllt. ”Det är fantastiskt med den direkta kontakten. Det gör mig glad. Och man gör nytta och mycket kärlek helt enkelt.” (Mariestad)

Det blir uppenbart att det är användarna som är utgångspunkten för det uppsökande arbetet – verksamheten i sig är inget självändamål. I många fall görs arbetet med de i bibliotekslagen prioriterade målgrupperna i blickfånget och där det uppfattas göra mest nytta. Även om verksamheten inte når alla så ”når vi några och planterar ett frö hos någon som berättar vidare för nästa. Så når vi ut helt enkelt”. (Uddevalla)

Ytterligare en rekommendation är att utgå från vad som efterfrågas av användarna, framför allt målgrupper som har prioriterats från politiskt håll (Bollebygd). Det kan ta längre tid och vara mer krävande om man måste börja med att skapa ett intresse och bygga upp en efterfrågan.

> *För oss är det bättre att börja lite där vi står och sedan…det här kanske vi kan få pengar för? Det är alltid bättre om det finns en efterfrågan, och därifrån ta det…men då söker vi pengar för det här projektet. Då kan vi prioritera och lägga tid på det för att det finns en efterfrågan. (Essunga)*

Diskussion och slutsatser

Begreppet ”uppsökande biblioteksverksamhet”

Var tid har sin terminologi för uppsökande biblioteksverksamhet. ”Social biblioteksverksamhet” som var en dominerande benämning under 1970-talet och kanske främst förknippas med en tid ”när folkbiblioteken profilerade sig som radikala kulturinstitutioner” (Hansson, 2005, s. 23), ser vi endast enstaka exempel på i det empiriska materialet. Redan den äldre litteraturen om uppsökande biblioteksverksamhet i Sverige redovisar svårigheter att avgränsa verksamheten och dess ingående aktiviteter. Men även nutida erfarenheter indikerar att det sedan länge etablerade konceptet Boken kommer kan betyda olika saker på olika platser och att det finns en ”glidande [skala] mellan distribution och läsfrämjande” (Brisander et al., 2020, s. 9). Om Boken kommer som får betraktas som ett sedan länge etablerat koncept inbjuder till olika tolkningar är det inte långt till hands att tro att det vidare begreppet ”uppsökande biblioteksverksamhet” vållar ännu större huvudbry, vilket föreliggande undersökning ger talrika exempel på. Digitala arbetsformer, som initierats och utökats under pandemin gör den uppsökande verksamheten än mer gränsöverskridande.

Vi finner exempel på är att uppsökande och utåtriktat arbete snarare betraktas som förhållningssätt än specifika verksamheter och i många fall har undersökningens intervjupersoner – efter att ha vridit och vänt på begreppen – kommit fram till att fler verksamheter kan betraktas som uppsökande än vad som initialt redovisades. Flera former av uppsökande verksamhet är integrerade i bibliotekens övriga verksamhet, aktiviteter och utbud. Samtidigt uppfattas särskilt tjänsten Boken ofta som liktydigt med uppsökande biblioteksverksamhet och har en alltjämt en stark ställning i många kommuner.

Den uppsökande verksamhetens tvärgående natur kan också förstås i ljuset av lokala förvaltningsstrukturer, arbets- och organisationsformer. Bemanningen skiljer sig därmed också beroende på kommunens storlek och andra organisatoriska faktorer, där vissa befattningar är specialiserade mot en viss typ av uppsökande verksamhet, vilket också avspeglas i intervjudel-

tagarnas sammansättning. Specialiserade befattningshavare har ofta uttryckt specifika uppfattningar om innebörden av uppsökande verksamhet. Detta aktualiserar vikten av en mer distribuerad kännedom om verksamheten hos hela personalstyrkan för att motverka ”stuprörstänkande” i organisationen – det vill säga när en arbetsuppgift eller ett ansvarsområde har knutits till en viss individ. Särskilt de mindre kommunerna har fått erfara en sårbarhet i de fall uppsökande verksamhet varit förbunden med en viss person (jfr Lindberg, 2020).

Av intervjusvaren kan vi utläsa att bokbussverksamheten både kan betraktas som en mobil biblioteksfilial men även som en uppsökande verksamhet – en trätofråga som också redovisats i litteratur av äldre datum. Vår ambition var inte att skriva kommunerna på näsan angående uppsökandebegreppet utan snarare låta intervjupersonerna komma till tals om hur de uppfattar det. Även om det kan betraktas som ett metodologiskt problem, exempelvis i uppskattningen av verksamhetens omfattning och kostnader, anser vi att det i huvudsak har berikat undersökningen, bland annat genom att det har inbjudit till reflektion över den egna verksamheten.

Även om Hedemark och Börjesson (2014, s. 110) inte behandlar begreppet ”uppsökande biblioteksverksamhet” kan följande passage ringa in en

potentiell risk med en otydlig terminologi: ”[...] om en myndighetspraktik och en verksamhetspraktik i det tysta utvecklar olika förståelser av ett centralt begrepp kan det innebära problem i regionala och nationella uppföljningssituationer, framförallt för de lokala verksamheterna.”

Omfattning och kostnader

Bilden av den uppsökande verksamhetens omfattning och kostnader är mycket oklar beroende på bibliotekens svårigheter att uppskatta dessa. Resultatet pekar på att det är mycket ovanligt med specifika kostnadsposter för uppsökande verksamhet och återigen gör sig begreppsförvirringen påmind jämte biblioteksverksamhetens och arbetsuppgifternas integrerade natur där det ofta är omöjligt att bryta ut uppsökande verksamhet. Då det också saknas relevanta uppgifter att jämföra med är det knappast möjligt att ställa resultatet mot statistiska uppgifter för övriga län eller kommuner i landet. Därtill var svarsbortfallet stort och resultatet måste därför tolkas med största försiktighet.

Planering, utvärdering och uppföljning

Principen om det kommunala självstyret samt skilda förvaltningsstrukturer och -kulturer avspeglas i den stora variationen i biblioteksplanerna och spridningen i förekomsten av andra plandokument med relevans för uppsökande verksamhet. Här är också trenden med tillitsbaserad styrning av relevans för att förstå arbetet med planering, dokumentation och utvärdering, där den administrativa bördan att dokumentera i detalj också är en viktig faktor.

Tidigare studier uppmärksammar att systematisk utvärdering av tjänsten Boken kommer (Lindberg, 2020) och läsfrämjande projekt för barn och unga (Sandin, 2011), uppföljning av de mera långsiktiga effekterna av samarbete mellan bibliotek och BVC (Hampson Lundh & Michnik, 2014) och av bokstartsprojekt (Statens kulturråd, 2019) inte har förekommit i någon större utsträckning. Detta ligger i linje med föreliggande undersöknings resultat för uppsökande verksamhet i allmänhet. Samtidigt kan förmodas att krav på mätbara effekter och konkreta resultat av satsningar, aktiviteter och politiska målsättningar leder till ett ökat behov av dokumentation och uppföljning, som därmed kan användas i argumentationen för verksamhetens relevans och ökade anslag gentemot politiken (jfr Stevenson et al., 2017; Ögland et al., 2012). Förhållandet kan förstås mot det så kallade utvärderings- eller granskningssamhället – med dess mål- och resultatstyrning – som fortfarande utövar ett betydligt inflytande över offentlig verksamhet, där fördelning av resurser och styrning sker på basis av indikatorer, nyckeltal och balansräkningar (se Jacobsson et al., 2019).

Av resultatet framgår att det är främst vid särskilda projekt som någon mera systematisk utvärdering av den uppsökande verksamheten utförs, sannolikt på grund av de krav anslagsgivaren ställer på måluppfyllelse och utvärdering. Utvärdering av den kontinuerliga uppsökande verksamheten tycks dock inte får någon större prioritet, ofta på grund av resursskäl, även om det finns exempel på en mer informell återkoppling och utvärdering genom personlig direktkontakt med användarna. Även här framstår problematiken med den ofta personbundna verksamheten som viktig för att greppa situationen, där erfarenheterna av hur tjänsterna tas emot av användarna riskerar att stanna hos de direkta utförarna (jfr Lindberg, 2020). Kungliga bibliotekets insamling av statistiska uppgifter är också ett förhållande att hålla i minnet – om det skulle ställas högre krav på kommunerna angående exempelvis nyckeltal för uppsökande verksamhet skulle situationen förstås bli en annan.

Verksamhetens syfte

Att uppsökande biblioteksverksamhet har en kompensatorisk funktion är tydligt och inte särskilt oväntat – att vända sig till dem som inte kan ta sig till bibliotekslokalen är ett syfte som är grundmurat. Därtill finns en ambition att utjämna villkoren för deltagande och tillgänglighet (jfr Stevenson, 2017; Lindberg, 2020). Gränserna mellan uppsökande verksamhet, läsfrämjande, kontaktskapande och marknadsföring är ofta flytande, vilket avspeglas i kommunernas identifierade syften med verksamheten. Samtidigt kan vi se variationer där syftet med uppsökande verksamhet ibland betraktas som något specifikt, men i de flesta fall som något mycket sammansatt. Återigen kan vi hänvisa till vad som läggs i begreppet ”uppsökande biblioteksverksamhet”. Att synliggöra och informera om bibliotekets verksamhet framstår som mycket centralt i det komplexa syftet med uppsökande verksamhet. Biblioteken strävar efter att vara relevanta i en tid där de möter stor konkurrens från andra aktörer när det gäller informationsanvändning, litteratur- och kulturupplevelser. När resurserna är knappa och bibliotekens verksamhet ibland ifrågasatt, krävs ett aktivt arbete för att synliggöra biblioteket och dess relevans, liksom att förmå samhällsinvånarna att ta del av dess tjänster och utbud. Detta kan kopplas till idéer om en kulturell underskottsdiskurs (Stevenson, 2017) och kan användas som ett argument för bibliotekens relevans i konkurrens med andra politiska prioriteringar. Invånarna vet inte vad de går miste om då de inte tar del av biblioteksverksamheten, så att säga. Detta avspeglas i uppfattningar om att uppsökande verksamhet syftar till att nå dem som ännu inte har upptäckt bibliotekets utbud eller har en ovilja att besöka biblioteket och ta del av dess tjänster och utbud. Uppsökande verksamhet kan därmed bli ett slags medel för deltagande i lokalsamhället (jfr Hvenegaard Rasmussen, 2016). Även om det endast är några enstaka intervjupersoner som i undersökningen talar i

termer av ”missionerande” belyser detta en av den uppsökande verksamhetens komponenter. Det utjämnande syftet med uppsökande verksamhet kan också betraktas som ett utslag av strävanden för att motverka socialt utanförskap och segregation samt att främja människors integration i samhällsgemenskapen. Detta kan ses i ljuset av det liberala samhällets positiva maktutövande, eller med Lindström Sol och Ekholms (2021) terminologi, som ett utslag av en filantropisk styrningsrationalitet.

Även om biblioteken arbetar för de i bibliotekslagen prioriterade målgrupperna, som också avspeglas i det sammansatta syftet för uppsökande verksamhet, är detta på ett mer allmänt plan ett tecken på ett delaktighetsparadigm och den moderna europeiska välfärdsstatens omfördelningsmodell (Stevenson et al., 2017). Uppsökande verksamhet som en läsfrämjande insats kan också förstås mot bakgrund av de utjämnande ambitionerna – att främja aktivt samhällsdeltagande och delaktighet på lika villkor. Därmed avspeglas också de statliga satsningarna på läsfrämjande även i bibliotekens ambitioner med den uppsökande verksamheten.

Tillgänglighet, som också prioriteras i bibliotekslagen, ingår som en väsentlig del i de undersökta bibliotekens redovisade syften med uppsökande verksamhet. I tabellen nedan redovisas exempel på uppsökande verksamheter, aktiviteter och tekniska lösningar, som framkommit av undersökningens resultat, i relation till Michel Bucklands villkor för informationstillgänglighet.

Tabell 3. Michael Bucklands villkor för informationstillgänglighet. Översättning av Lindberg (2020, s. 56). Villkoren gäller för när information, dokument eller bibliotekstjänster – i detta fall uppsökande verksamhet – kan betraktas som tillgänglig.

Villkor	Exempel på aktiviteter och teknik
att den kan identifieras av användaren – att den är känd	Strävanden att nå nya användare Marknadsföring, pop up-bibliotek (serendipitet) Risk att ökad marknadsföring av t.ex. Boken kommer leder till ökad efterfrågan som inte kan mötas med befintliga resurser
att den är fysiskt och tekniskt nåbar	Service till glesbygd, t.ex. i form av bokbuss Etablerad teknik för Boken kommer (t.ex. Daisy) E-medier, strömningstjänster Nya digitala lösningar, t.ex. att skapa bibliotekskonton under pop up-tillfällen som länkar användaren till biblioteket
att kostnaden, i form av pengar eller ansträngning, uppfattas som skälig av användaren	Bibliotekslagen anger att bibliotekets tjänster ska vara kostnadsfria för användaren Ansträngningen att ta sig till bibliotekslokalen är en faktor som aktualiserar uppsökande bibliotekstjänster generellt
att kostnaden för att tillhandahålla tjänsten är skälig för den som erbjuder den	Bokstart och liknande program är ofta resurskrävande Mobila lösningar är kostnadseffektiva (särskilt cykelburen verksamhet) Nya digitala lösningar kan vara resursbesparande Krav på professionell medieproduktion och tillgänglighetsanpassning kan vara en utmaning
att den är kognitivt tillgänglig och begriplig för användaren	Användaranpassade medier och teknisk utrustning – Daisyskivor och -spelare, e-böcker, e-ljudböcker Medarbetarens yrkeskompetens och förmåga till pedagogisk förmedling i förhållande till målgruppens behov samt förmåga att förevisa användning av tekniska hjälpmedel
att den uppfattas som acceptabel och trovärdig	Brett och varierat utbud av uppsökande verksamhet anpassad för målgruppen Förtroende- och tillitsskapande genom social kontakt

Arbetsmetoder

Efter att vi analyserat alla svar avseende intervjufrågan om arbetsmetoder i samband med uppsökande verksamhet kan vi konstatera att begreppet ”arbetsmetod” är mångfacetterat och att det inte har en tydlig definition vid folkbiblioteken i Västra Götaland. Svaren om hur arbetsmetoderna för uppsökande arbete kan se ut omfattar allt från omvärldsbevakning och marknadsföring till samarbeten med andra aktörer och konkreta aktiviteter som till exempel bokprat eller Boken kommer. Dessutom kan även mobil uppsökande biblioteksverksamhet ses som en egen metod.

Omvärldsbevakning kan, enligt intervjupersonerna, vara en metod för att hålla sig ajour med vad som händer i samhället för att på det sättet utarbeta aktiviteter och tjänster för uppsökande biblioteksverksamhet.

En vanlig metod för att få veta hur användarna ser på biblioteksverksamhet rent allmänt kan bestå av skriftliga undersökningar eller direkta samtal med presumtiva eller befintliga biblioteksanvändare på biblioteket, utanför bibliotekslokalen eller på digitala plattformar.

Samtalen kan även föras med de mellanhänder, de indirekta målgrupperna, som är förmedlare av kontakten mellan biblioteket och slutanvändare. Dessa indirekta målgrupper som biblioteken söker samarbete med, är i många fall av stor vikt för att kunna få till stånd ett uppsökande arbete riktat mot önskvärda slutanvändare. De samtal som förs med direkta och indirekta målgrupper, i syfte att få till uppsökande verksamhet, benämns av vissa bibliotek som ett utåtriktat arbete.

En långsiktig strategi för samarbete kräver ett engagemang i att hålla dialogen med målgrupper vid liv så att samtalet om fortsatta behov inte stagnerar utan är ständigt pågående. Om biblioteken strategiskt arbetar med omvärldsanalys och har ambitionen att vara uppmärksamma på samhällsförändringar så kan det vara en hjälp i att förstå användarbehov och utifrån det utforma verksamheten.

En metod för att nå icke-användare för att inventera deras behov av biblioteksverksamhet framstår i vår empiri som svårdefinierad. Sammanfattningsvis kan sägas att mobil biblioteksverksamhet allmänt och pop up-verksamhet i synnerhet ses som något som har potential att ringa in behov hos målgrupper som tidigare inte intresserat sig för bibliotekets tjänster. Att pop up-bibliotek dyker upp på oväntade platser och inbjuder till spontan, informell social interaktion är något vår empiri visar och som även Yarrow och McAllister (2018) konstaterar i sin forskning.

I samband med uppsökande verksamhet har vi sett att målgrupperna barn och unga samt äldre oftast är prioriterade. Läsfrämjande aktiviteter som Boken kommer är den oftast förekommande när det gäller målgruppen äldre. Vid överlämningen av litteraturen är det många i undersökningen som vittnar om samtalets betydelse i samband med val av vidare läsning. Det gäller även besök på äldreboenden då bibliotekarien kommer in som ”ett nytt ansikte” och kan ge nya intryck och idéer till tankeutbyte som annars inte skulle uppstå. De äldre kan uppleva att de inte längre är del av ett föränderligt samhälle men kan då känna delaktighet i en större samhällelig kontext. Denna ”sociala inkludering” betonas i internationell forskning om uppsökande biblioteksarbete (Lo & Stark, 2018).

Bokbussverksamhet eller annan mobil verksamhet mot barn och unga samt besök på förskolor och skolor i läsfrämjande syfte är oftast förekommande aktiviteter när det kommer till målgruppen barn och unga.

Marknadsföring

Marknadsföring på webb och sociala medier, såsom facebookgrupper, är dominerande kanaler, vilket också är en snabb och kostnadseffektiv metod med möjlighet till anpassning efter lokala förutsättningar och behov. Förståelsen för det omgivande samhället är centralt för en relevant uppsökande verksamhet, inklusive dess marknadsföring (Buehler, 2020), vilket har tagit sig uttryck i samarbete med kommunernas övriga verksamheter i marknadsföringsarbetet och dess anpassning till de olika målgruppernas förutsättningar där det finns en uppfattning att seniorer med fördel nås genom exempelvis annonsering i lokalpressen. Att etablera och underhålla muntlig kontakt i nätverk med såväl kommunens olika verksamheter, som med andra aktörer såsom föreningsliv, framstår som värdefullt. Sådana strävanden till kontaktskapande kan leda till att verksamheten blir känd och intresseväckande, med potential för att användare blir till ambassadörer för verksamheten (Utter, 2020).

Förutsättningarna för marknadsföring kan vara olika beroende på kommunens storlek och andra lokala förhållanden, där mindre kommuner vittnar om värdet av den närhet och personliga kontakt som har etablerats till andra förvaltningar och verksamheter, medan fördelarna för de större kommunerna kan vara tillgången till mer omfattande stödstrukturer när de gäller kommunikation och marknadsföring. Samtidigt finns en omvittnad risk för att ökad marknadsföring kan leda till en ökad efterfrågan från nya användare, vilket biblioteken ofta inte har kapacitet att hantera (jfr Lindberg, 2020; Yarrow & Allister, 2018; Statens kulturråd, 1999). Marknadsföring eller information om verksamheten genom direktkontakt mellan medarbetare och befintliga användare är vanligt förekommande när det gäller tjänsten Boken kommer. En potentiell risk med denna mer informella kontaktkanal är dock att ”endast en mycket liten del av de till tjänsten berättigade invånarna får kännedom om – och faktiskt tar del av – tjänsten” (Lindberg, 2020, s. 78).

Pop up-konceptet är en del av en global trend för uppsökande verksamhet. Det erbjuder en slagkraftig helhetslösning för såväl marknadsföring och varumärkesbyggande, som läsfrämjande och mer allmän biblioteksservice, där vi också har fått exempel på att blivande användare kan få ett bibliotekskonto utfärdat varhelst pop up-biblioteket anländer. Det har också givits talrika och innovativa exempel på hur kommunerna arbetar med pop up-verksamhet, där framförallt olika former av cyklar är tecken på en kostnadseffektiv och miljövänlig trend, som ser ut att växa sig allt starkare.

Kompetens och kompetensutvecklingsbehov

Bemötande- och social kompetens framträder som det viktigaste temat när kommunerna identifierar vilken kompetens som uppfattas som nödvändig

för arbetet med uppsökande verksamhet, vilket också identifieras som ett av de främsta områdena för kompetensutveckling. Social kompetens och bemötande är förmågor som tydligt aktualiseras i det mångskiftande uppsökande arbetet, vilka i många fall uppfattats som bristfälliga hos nyanställd personal i allmänt biblioteksarbete (Michnik & Utter, 2018). Målgruppernas särskilda behov kräver ett anpassat bemötande utifrån dessas villkor. Att möta och interagera med exempelvis seniorer med funktionsvariationer, barnfamiljer, ungdomar och personer med annat modersmål än svenska, sätter medarbetarens kompetens och förmåga på prov. Här kan vi också relatera till uppfattningen om bibliotekarieyrket som en välfärdsprofession (jfr Lindberg, 2020).

Bredvid social kompetens framträder kännedom om digital teknik som en viktig kompetens för uppsökande arbete, vilket är föga överraskande mot bakgrund av samhällets digitalisering. För framtiden framstår temat som än viktigare, inte minst med tanke på det stundande generationsskiftet hos exempelvis Boken kommer-användare där dessa förmodas efterfråga digitala lösningar i allt större omfattning (jfr Lindberg, 2020). Ökade krav på tillgänglighetsanpassning, nya tekniska landvinningar, tjänster och verktyg aktualiserar likaså behovet av tekniskt kunnande för professionell digital medieproduktion, inklusive juridiskt kunnande kring publicering

och personuppgiftshantering. Nationella erfarenheter pekar på att bibliotekspersonalens självskattade kompetens gällande digital innehållsproduktion samt säkerhet och problemlösning är relativt låg (Grenholm, 2021), vilket vi kan relatera till det identifierade kompetensutvecklingsbehovet hos personalen vid folkbiblioteken i Västra Götaland. Vikten av digital och it-kompetens framkommer också av kommunernas Stärkta bibliotekssatsningar, där digitaliseringskonsulter, it-pedagoger och kommunikatörer är exempel på befattningar som man har sökt medel för – funktioner som normalt ligger utanför bibliotekarieprofessionen. Det pekar i riktning mot ökad specialisering, som både bjuder möjligheter och utmaningar. En potentiell risk, som tidigare nämnts, kan vara att organisationens ”stuprör” vidmakthålls när vissa funktioner och kompetenser knyts till enskilda personer. Frågan kvarstår vilka arbetsuppgifter som ska tillfalla bibliotekarien och vilka som med fördel viks åt andra yrkeskategorier i biblioteksverksamheten. I kompetenshöjande syfte efterfrågas former och kanaler för erfarenhetsutbyte genom exempelvis idébanker och nätverksträffar.

Lärdomar av arbetet under coronapandemin

Vissa svårigheter med biblioteksverksamheten under pandemin är gemensamma för andra organisationer och verksamheter – snabba omställningar med kort varsel efter nya direktiv, oro för smitta och osäkerhet i bemanningen vid sjukdom (jfr Hänninen, 2020). Besöksförbud och andra restriktioner har satt den uppsökande verksamheten på prov, men har även blivit ett incitament till förnyelse och uppfinningsrikedom. Hemleveranser till dörren, olika former av kommunikation på distans, högläsning utomhus och digitala bokstartsformer är blott några exempel. För vissa bibliotek har pandemin inneburit ett startskott eller uppsving för Boken kommer, med en ökad efterfrågan av tjänsten. Faktum kvarstår dock att den viktiga sociala och relationsskapande dimensionen av den uppsökande verksamheten ofta har gått förlorad – bibliotekens erfarenheter pekar på vikten av det fysiska mötet för flera målgrupper. Erfarenheter från norskt biblioteksarbete under coronapandemin vittnar om ett ökat medvetande om bibliotekets sociala roll från myndigheternas sida, liksom potentialen för digitala lösningar (Evjen et al., 2021). För folkbiblioteken i Västra Götaland har dock inte digitala lösningar alltid fungerat för alla målgrupper, särskilt för äldre med funktionsvariationer. Digital verksamhet väcker likaså tekniska och juridiska frågor, exempelvis i relation till tillgänglighetsanpassning.

Erfarenheterna av arbetet under pandemin innefattar många lärdomar där personalens flexibilitet, improvisationsförmåga och kreativitet kan bli ledstjärnor för arbetet när verksamheter återgår till ett normalläge. Att ställa om verksamheten till att bli mindre personbunden är en viktig erfarenhet för framtiden, liksom att förvalta den digitala kompetens, vana och acceptans, som upparbetats av både personal och användare under pandemin.

Bibliotekens ökade digitala aktiviteter och arbetssätt kan bli viktiga komplement till mer traditionella former när verksamheten återgår till ett normaltillstånd (jfr Hänninen, 2020). Biblioteken har i likhet med erfarenheter från Norge (Skare, 2021) också blivit mer aktiva och synliga på sociala medier, vilket är en viktig erfarenhet att bygga vidare på för framtiden. Alexander Hänninen (2020) pekar i sin kandidatuppsats om coronapandemins effekter på några svenska folkbibliotek på behovet av krisplaner för biblioteksverksamheten. Hänninens fynd kan vara värda att ta fasta på.

Bibliotekens medskick

Bibliotekens råd och erfarenheter att dela med andra visar på vikten av att vara flexibel samt att våga pröva nya metoder, arbetssätt och aktiviteter med användarens behov i centrum. Råden inkluderar också att söka upp nya och oväntade platser och värdet av bokbuss- och pop up-verksamhet, där det senare lämpar sig särskilt väl för parvist arbete, som har visat sig mer ”avväpnande” i kontakten med användare.

En av de största utmaningarna för den uppsökande verksamheten är brist på tid, medel och tillräckliga personalresurser. Ett centralt medskick gäller därför vikten av att tillräckliga medel avsätts för verksamheten, liksom att få gehör för den från politiskt håll. När konkurrensen är hård om ofta knappa resurser, både inom och utom biblioteksverksamheten, blir det också betydelsefullt att kunna argumentera för verksamhetens värde. I denna strävan framhålls också betydelsen av samarbete, såväl internt som externt, med olika aktörer inom och utom kommunen, liksom med andra bibliotek. Här framkommer också betydelsen av att skapa och vårda nätverk – genom en tydligare samverkan med kommunens övriga förvaltningar kan resurserna optimeras. Vissa orosmoln framträder dock i de fall där biblioteken behöver övertyga samarbetsparterna och dessas ledningar om verksamhetens värde, där i synnerhet vård- och omsorgsaktörer ofta är ekonomiskt och tidsmässigt ansträngda (jfr Brisander, 2013), jämte hög personalomsättning.

Många bibliotek uttrycker en önskan om att ta del av andra kommuners erfarenheter på det uppsökande området. Regionala och lokala samarbeten är etablerade på flera håll, såsom Bibliotek Dalsland, Bibliotek i Väst och Bibliotek Mellansjö, men det kan finnas behov av utökade samarbeten och erfarenhetsutbyten i andra delar av Västra Götaland. Mindre kommuner kan därigenom dela resurser, kompetens och erfarenheter för att stärka kapaciteten för den uppsökande verksamheten.

Slutligen är betydelsen av en distribuerad kännedom om – och kompetens för arbete med – uppsökande verksamhet i hela personalstyrkan ett medskick för att motverka sårbarhet och upprätthålla kontinuitet i en verksam-

het som ofta är knuten till särskilda individer. Här aktualiseras även betydelsen av ledningens insyn i den uppsökande verksamheten, där tidigare erfarenheter från särskilt Boken kommer-verksamheten indikerar att så inte alltid är fallet (Lindberg, 2020).

Slutsatser – ett fenomen i rörelse

Uppsökande biblioteksverksamhet är i många avseenden ett fenomen i rörelse. Inte minst avspeglas det i den varierande terminologi som används för verksamheten, vilket är ett uttryck för företeelsens sammansatta natur och integrerade del i den övergripande biblioteksverksamheten, där uppsökande blir till ett förhållningssätt snarare än en metod eller aktivitet. En rörelse mot en allt hastigare teknisk och digital utveckling jämte en pandemi aktualiserar behovet av teknisk, digital och juridisk kompetens i det uppsökande arbetet. Ett stundande generationsskifte av Boken kommer-användare aktualiserar likaså vikten av att se över distributionsformerna och de tekniska lösningarna för denna tjänst, men även för uppsökande verksamhet i allmänhet.

En sedan länge rådande trend, med förväntningar på offentliga verksamheters mätbara effekter och måluppfyllelse, ligger till grund för politiska beslut och prioriteringar. Även om det finns politiska ambitioner att minimera utvärderingssamhällets eventuella avigsidor är det mycket som tyder på att det fortfarande utövar ett betydande inflytande över offentlig verksamhet. Det återstår att se om en framväxande trend av tillitsbaserad styrning kommer att förändra bilden.

Vi kan också se en rörelse i riktning mot ett ökande behov av – och strävanden mot – samarbete och samverkan i den uppsökande verksamheten där också fler aktörer, personal och instanser behöver ha kunskap om verksamheten och dess arbetsformer, dels för att motivera dess relevans, dels för att undvika sårbarhet i organisationen. Uppsökande verksamhet beskrivs i många sammanhang som ett alltför personbundet arbete. För att optimera de ofta små resurserna är samarbete och samverkan med andra verksamheter i kommunen ett värdefullt tillskott, liksom erfarenhetsutbyten och gemensamma insatser med andra kommuners biblioteksverksamhet.

Även om syftet för uppsökande verksamhet ofta beskrivs som att nå personer, som på något sätt är förhindrade att ta del av den ordinarie verksamheten och dess utbud, är det också i en mer bildlig mening att länka användare till biblioteksverksamheten, fysiskt såväl som digitalt och mentalt. Då spelar också bibliotekslokalen som sådan en annan, men inte mindre, roll. Bibliotekens strävanden att implementera nya och kreativa metoder för uppsökande arbete – allt i från arbete med fordon till digitala lösningar – ger goda utsikter för en livskraftig uppsökande verksamhet i rörelse.

Referenser

Samtliga länkar är nedladdade 9 september 2021.

Ahlryd, S., Vigur, L. & Hansson J. (2010). *Biblioteken och de nationella minoriteterna: Hur svenska folkbibliotek arbetar för romer, judar, tornedalingar, samer och sverigefinnar.* Svensk biblioteksförening.
http://lnu.diva-portal.org/smash/get/diva2:352541/FULLTEXT01.pdf

Almerud, Peter (2004). *Bibliotek i skymundan: en rapport om arbetsplatsbibliotek.* Stockholm: Kulturrådet

Andersson, J. (2015). *Med läsning som mål: om metoder och forskning på det läsfrämjande området. Kulturrådet.*
https://www.bokstart.se/globalassets/med_lasning_som_mal.pdf

Apps, J., Christie, S. & Goouch, K. (2016). *The role of the Bookstart Baby gifting process in sup-porting shared reading.* Research Centre for Children, Families and Communities.
https://www.booktrust.org.uk/globalassets/resources/research/book-start-baby-report-final-21.7.16.pdf

*Biblioteks*lag (SFS 1996:1596). Kulturdepartementet.
https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/bibliotekslag-19961596_sfs-1996-1596

*Biblioteks*lag (SFS 2013:801). Kulturdepartementet.
https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/bibliotekslag-2013801_sfs-2013-801

Bibliotekstjänst. SAB:s kommitté för uppsökande biblioteksverksamhet. (2000). *Likvärdig service!: bibliotekens tjänster till äldre och funktionshindrade.*

Björkman, P. (2017). Det uppsökande biblioteket. *Bis: biblioteksdebatt från vänster!*, 1, 10–12.

Bleses, D. & Andersen, M.K. (2011). *Kan Bogstart gøre en forskel? En undersøgelse af Bogstarts potentiale som led i det forebyggende arbejde for at understøtte sprogtilegnelsen hos børn i udsatte boligområder.* Syddansk Universitet, Center for børnesprog.
http://www.bibliotekogmedier.dk/fileadmin/user_upload/dokumenter/bibliotek/indsatsomraader/boern/Bogstart/Kan_bogstart_goere_en_forskel_rapport_september_2011.pdf

BookTrust (2019a). *BookTrust: Getting children reading.* https://www.booktrust.org.uk/

BookTrust (2019b). *History of Bookstart.* https://www.booktrust.org.uk/what-we-do/programmes-and-campaigns/bookstart/practitioners/history/

Brandrup Kortbek, H., Præstegaard Schwartz, C., Scott Sørensen, A., & Thobo-Carlsen, M. (2016). The participatory agenda – A post-critical, anticipatory intervention. *Nordisk kulturpolitisk tidskrift*, (19)1, 19-35. DOI: https://doi.org/10.18261/ISSN2000-8325-2016-01-02

Brisander, C., Sundström, K. & Lindberg, J. (2020). *Berättelsen om Boken kommer.* Kulturförvaltningen, Region Stockholm.

Buehler, N. R. (2020). Outreach in Public, Special, and Academic Libraries. *The Serials Librarian*, 79(1-2), 57–61. https://doi.org/10.1080/0361526X.2020.1772174

Davis, A., Rice, C., Spagnolo, D., Struck, J., & Bull, S. (2015). Exploring pop-up libraries in practice. *The Australian Library Journal, 64*(2), 94–104. https://doi.org/10.1080/00049670.2015.1011383

Engström, L., & Olsson Dahlquist, L. (2020). The will to activate library users and the making of citizens: How different rationalities influence the notion of participation in a library context. *Library Quarterly*, 90(3), 314–331. https://doi.org/10.1086/708960

Eriksson, I. (2010). *Boken kommer: förmedling och bemötande.* [Kandidatuppsats, Högskolan i Borås] DiVA. http://hb.diva-portal.org/smash/get/diva2:1312002/FULLTEXT01.pdf

Essunga kommun (2015). *Biblioteksplan*. https://www.essunga.se/download/18.4d092e01759507d-7512c1c/1604589338520/biblioteksplan2015-2020%5B1%5D.pdf

Evjen, S., Colbjørnsen, T., Bøyum, I., Tallerås, K., & Olsen, H. K. (2021). Samfunnsoppdrag under press: Erfaringer og vurderinger i norske bibliotek under Covid-19. *Nordic Journal of Library and Information Studies*, 2(1), 17–37. https://doi.org/10.7146/njlis.v2i1.125251

Fakta Västra Götaland (2021) *Fakta Västra Götaland*. https://www.vgregion.se/regional-utveckling/statistik-publikationer/aterkommande-aktiviteter/faktavg/

Grenholm, E. (2021). Biblioteksperonalens digitala kompetens: Resultat från självskattningstester 2018-2020. *Digiteket*. https://regionuppsala.se/globalassets/kulturutveckling/biblioteksutveckling/biblioteksperonalens-digitala-kompetens.pdf

Grästorps kommun (2019). *Biblioteksplan*.
https://www.grastorp.se/download/18.4d092e01759507d7511430a/-1605029871692/Biblioteksplan%20Gr%C3%A4storp%202020-2023.pdf

Göteborgs Stad (2013). *Biblioteksplan: Göteborgs Stad 2013–2021*.
https://www5.goteborg.se/prod/Stadsledningskontoret/LIS/Verksamhetshandbok/Forfattn.nsf//E9A114F3A8363C02C1257BC8002063B6/$File/WEBVBLW382.pdf?OpenElement

Göteborgs Stad (u.å.). *Om Jämlik stad*.
https://goteborg.se/wps/portal/enhetssida/staden-dar-vi-laser-for-vara-barn/hur-vi-arbetar/om-jamlik-stad

Hampson Lundh, A. & Michnik, K. (2014). *Samarbete mellan folkbibliotek och barnhälsovård i Sverige en utökad kartläggning och nulägesbeskrivning*. Regionbibliotek Halland.
https://www.bokstart.se/globalassets/samarbete-mellan-folkbibliotek-och-barnhalsovard-i-sverige-rapport.pdf

Hedemark, Å. (2009). *Det föreställda folkbiblioteket: En diskursanalytisk studie av biblioteksdebatter i svenska medier 1970–2006*. [Doktorsavhandling, Uppsala Universitet].
https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:209085/FULLTEXT01.pdf

Hedemark, Å. & Börjesson, L. (2014). Att använda en plan – fenomenet biblioteksplaner och begreppet användning problematiserat. *Nordisk kulturpolitisk tidskrift, (17)*1, 92–113.
https://www.idunn.no/nkt/2014/01/att_anvnda_en_plan_-_fenomenet_biblioteksplaner_och_begrep

Herder, M. (1986). *Arbetsplatsbibliotek i Sverige: studier av en uppsökande folkbiblioteksverksamhet och dess framväxt*. [Doktorsavhandling, Uppsala Universitet].

Hill, C., (2009). *Inside, outside, and online building your library community*. American Library Association.

Holt, G. E. (2006). Fitting library services into the lives of the poor. *The Bottom Line, 19*(4), 179–186.
https://doi.org/10.1108/08880450610713063

Hvenegaard Rasmussen, C. (2016). The participatory public library: The Nordic experience. *New Library World, 117*(9/10), 546–556.

Hänninen, A. (2020). *Folkbibliotek under en kris: en intervjustudie om coronakrisens påverkan på folkbibliotek och bibliotekens motståndskraft*. [Kandidatuppsats, Högskolan i Borås].
http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:hb:diva-23442

Jacobsson, B., Pierre, J. & Sundström, G. (red.) (2019). *Granskningssamhället: Offentliga verksamheter under lupp*. Studentlitteratur.

Jochumsen, H., Rasmussen, C. H., & Skot-Hansen, D. (2012). The four spaces: A new model for the public library. *New Library World, 113*(11–12), 586–597.

Kriminalvården (u.å.). *Hitta och kontakta*. https://www.kriminalvarden.se/kontakt/hitta-till-oss/#checked_values=-583,584,596,597,598&keyword=

Kungliga biblioteket (KB) (2017). *Den femte statsmakten: bibliotekens roll för demokrati, utbildning, tillgänglighet och digitalisering*. Kungliga biblioteket, Nationell biblioteksstrategi. https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:kb:publ-399

Kungliga biblioteket (KB) (2021). *Bibliotek 2020* [Dataset]. https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:kb:publ-95

Kungälvs kommun (2020). *Biblioteksplan: biblioteksplan för Kungälvs kommun*. https://www.kungalv.se/siteassets/dokument/kommun-och-politik/styrdokument/for-invanare-och-foretagare/biblioteksplan-2020-2023.pdf

Lindberg, J. (2020). Studien om boken kommer. I C. Brisander, K. Sundström & J. Lindberg. *Berättelsen om Boken kommer* (Del 2, s. 50–95). Kulturförvaltningen, Region Stockholm. http://regionbiblioteket.se/wp-content/uploads/2020/04/Rapport_Bera%CC%88ttelsen-om-Boken-kommer_webb.pdf

Lindberg, J. & Hedemark, A. (2019). Meaningful reading experiences among elderly: some insights from a small-scale study of Swedish library outreach services. *I Proceedings of ISIC, The Information Behaviour Conference, Krakow, Poland, 9-11 October: Part 2. Information Research, 24*(1). http://www.webcitation.org/76lZpMYmu

Lindström Sol, S. (2019). The democratic value of participation in Swedish cultural policy. Comunicação & Sociedade, 36, 81–99. https://doi.org/10.17231/comsoc.36(2019).2346

Lindström Sol, S. & Ekholm, D. (2021). Integrating cultural and social policy through family home visits in suburban areas of exclusion: examining the rationalities of Bookstart Göteborg. *International Journal of Cultural Policy*, https://doi.org/10.1080/10286632.2020.1860031

Lo, P., & Stark, A. (2021). Examining the relationship between social inclusion and mobile libraries in the age of Internet connectivity: A qualitative study of mobile librarians around the globe. *Journal of Librarianship and Information Science, 53*(2), 245–270. https://doi.org/10.1177/0961000620935476

Lysekils kommun (2020). *Lysekils kommuns Biblioteksplan.* https://www.lysekil.se/download/18.544fe15217036c0a0a45e2d1/-1582213432400/Revidering%20av%20biblioteksplan%20f%C3%B6r%20Lysekils%20kommun.pdf

Mariestads kommun (2021). *Biblioteksplan 2021–2024: Mariestads kommun.* https://mariestad.se/download/18.775d7ec717762eb-c5ef2ddd/16125305014-53/Biblioteksplan%20Mariestads%20kommun%202021-2024.pdf

Marsela, R. (2014). Social inclusion and inclusive education. *Academicus International Scientific Journal, 10*(10), 181–191. https://doi.org/10.7336/academicus.2014.10.12

Michnik, K. & Utter, M. (2018). Nyexaminerade bibliotekariers beskrivna kompetensluckor och utbildningens utmaningar. I J. Hansson, & P. Wisselgren (red.) (2018). *Bibliotekarier i teori och praktik: utbildningsperspektiv på en unik profession*, s. 39–59. BTJ förlag.

Myndigheten för kulturanalys (2020). *Samhällets utgifter för kultur 2019, Kulturfakta 2020:3.* https://kulturanalys.se/wp-content/uploads/2020/11/Kulturfakta_2020_03_webb.pdf

Nguyen, L., Partridge, H. & Edwards, S. (2012). Towards an understanding of the participatory library. *Library Hi Tech, 30*(2), 335–346.

O'Hare, L. & Connolly, P. (2010). A Randomised Controlled Trial Evaluation of Bookstart+: A Book Gifting Intervention for Two-Year-Old Children. Centre for Effective Education, Queen's University Belfast.

Olsson Dahlquist, L. (2019). *Folkbildning för delaktighet: en studie om bibliotekets demokratiska uppdrag i en digital samtid.* [Doktorsavhandling, Lunds Universitet] https://lup.lub.lu.se/search/ws/files/64019345/Lisa_Olsson_Dahlquist_HELA.pdf

Orust kommun (2020). *Biblioteksplan 2020–2023.* https://www.orust.se/download/18.58163fca152f3ed8673d5226/15-84523661245/Biblioteksplan.pdf

Partille kommun (u.å.) *Partille biblioteksplan 2019–2022.* https://www.partille.se/siteassets/barn--utbildning/partille-biblioteks-plan-2019-22_rev.pdf

Regionfakta (2021). *Befolkning kvartalssiffror.* https://www.regionfakta.com/vastra-gotalands-lan/befolkning-och-hushall/befolkning/befolkning-kvartalssiffror/

Sandin, A.S. (2011). *Barnbibliotek och lässtimulans: delaktighet, förhållningssätt, samarbete.* Regionbibliotek Stockholm. http://hb.diva-portal.org/smash/get/diva2:876988/ATTACHMENT01

Seldén, L. & Sjölin, M. (2003). Kunskap, kompetens och utbildning ett bibliotekariedilemma under 100 år. *Svensk biblioteksforskning.* (14:4, 19–67). http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:hb:diva-2271

Skare, R. (2021). Folkebibliotekets digitale tilbud under koronakrisen: En case studie fra Tromsø bibliotek og byarkiv. *Nordic Journal of Library and Information Studies, 2*(1), 1–16. https://doi.org/10.7146/njlis.v2i1.125111

Statens kulturråd (1987). *Att mäta den uppsökande biblioteksverksamheten.* Statens kulturråd.

Statens kulturråd (1990). *Ända hem till fru Nilsson: en metodutredning om uppsökande biblioteksverksamhet.* Statens kulturråd.

Statens kulturråd (1991). *Strategi för vidgat deltagande i kulturlivet: en sammanfattning.* Statens kulturråd.

Statens kulturråd (1999). *Bibliotekens särskilda tjänster: kartläggning och analys av bibliotekservice till äldre och funktionshindrade.* Statens kulturråd.

Statens kulturråd (5 mars 2018). *Tidig språkinsats i samverkan.* https://www.bokstart.se/ombokstart/bokstart-i-sverige/tidig-sprakinsats-i-samverkan/

Statens kulturråd (2019). Främja läsning. http://www.e-magin.se/paper/j513gqbm/paper/1#/paper/j513gqbm/1

Statens kulturråd (2020). *Bokstart i Sverige: en uppföljning.* https://www.kulturradet.se/globalassets/start/publikationer/bokstart-i-sverige.pdf

Statens kulturråd (u.å.) *Stärkta bibliotek.* https://www.kulturradet.se/sok-bidrag/vara-bidrag/starkta-bibliotek/

Stevenson, D., Balling, G. & Kann-Rasmussen, N. (2017). Cultural participation in Europe: shared problem or shared problematisation? *International Journal of Cultural Policy, 23*(1), 89–106. https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/10286632.2015.1043290?needAccess=true

Sundström, K. (2013). *Det är möjligt! Samverkan mellan bibliotek, äldreomsorg och funktionshindersomsorg.* Presenterad vid Mötesplats Borås: Profession – Forskning, Borås 17–18 oktober 2013.
http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:hb:diva-9303

Sveriges Kommuner och Regioner (SKR) (22 mars 2021). *Tillitsbaserad styrning*.
https://skr.se/skr/demokratiledningstyrning/stodforattstyraochleda/attstyraforresultat/tillitsbaseradstyrning.46668.html

Tate, T. H. (2007). Unserved and Underserved Populations: Empowering People for Productivity in the 21st Century. American Library Association.

Tattersall Wallin, E. & Michnik, K. (2016). *Idrott, läsning och bibliotekutvärdering av projektet Läsmuskler*. Borås: Högskolan i Borås.
https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:917259/FULLTEXT01.pdf

Tidaholms kommun (2019). *Biblioteksplan för Tidaholms kommun: 2019–2023*.
https://www.tidaholm.se/download/18.74aff81a169d85d2a9338064/1606377994987/Biblioteksplan%20Tidaholms%20kommun%202019-2023.pdf

Tranemo kommun (2020). *Biblioteksplan*.
https://www.tranemo.se/innehall/2020/10/Biblioteksplan-2020.pdf

Uppsala universitet. Avdelningen för litteratursociologi (1983). *Uppsökande biblioteksverksamhet: en arbetsbok med modeller, resultat och erfarenheter från Gävleborgsprojektet*. Inst. Bibliotekshögskolan.

Utter, M. (2019). *Syns vi? Hörs vi?: nå igenom bruset och marknadsför biblioteket*. BTJ förlag.

Virolainen, J. (2016). Participatory turn in cultural policy?: an analysis of the concept of cultural participation in Finnish cultural policy. *Nordisk kulturpolitisk tidskrift, (19)*1, 59–77.
https://doi.org/10.18261/ISSN2000-8325-2016-01-04

Västra Götalandsregionen (VGR) (2019). *Regional biblioteksplan: Västra Götaland 2020–2023*.
https://alfresco-offentlig.vgregion.se/alfresco/service/vgr/storage/node/content/44135/Regional%20biblioteksplan%20V%c3%a4stra%20G%c3%b6taland%202020-2023.pdf?a=false&guest=true

Västra Götalandsregionen (VGR). Förvaltningen för kulturutveckling (2020-11-18). *Samarbetsavtal mellan Förvaltningen för kulturutveckling och Bibliotekshögskolan*. Löpnr: KuiV 2020/399

Witteveen, A. 2017. Hot wheels: High-quality mobile outreach is on the rise, serving newborns through teens. *School Library Journal, 63*(4), 34.

Yarrow, A., & McAllister, S. (2018). Trends in mobile and outreach services. *Public Library Quarterly, 37*(2), 195–208. https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/01616846.2018.1436365?-needAccess=true

Åmåls kommun (2018). *Biblioteksplan för Åmåls kommun: 2019–2022*. https://www.amal.se/media/468502/biblioteksplan2019_2022.pdf

Ögland, M. (2013). *Taxonomier: Verktyg för biblioteksutveckling.* Regionbibliotek Stockholm. http://regionbiblioteket.se/wp-content/uploads/2013/10/Taxonomier-skriv-ut.pdf

Ögland, M., Lundgren, L. & Wockatz, K. (2010). *Mäta och väga: Om statistik och effektivitet på folkbibliotek*. Regionbibliotek Stockholm. http://regionbiblioteket.se/wp-content/uploads/2013/08/M%C3%A4ta[1]ov%C3%A4ga_medframsida.pdf

BILAGA 1
Aktiviteter för uppsökande biblioteksverksamhet i Västra Götalands kommuner

1. **Kontinuerliga eller säsongsbundna aktiviteter**
2. **Projektburna aktiviteter**

Ale
1. Boken kommer
   Besök på Träffpunkten, kontakt med äldrepedagoger, litteraturtips
   Digitala hjälpen – digital delaktighet
   ”Att vara med och synas”, t ex vid olika festligheter
   Kontakter med BVC
   Boklådor och liknande till förskolorna
   Sommarboken
2. Ej för tillfället

Alingsås
1. Läsfrämjande aktiviteter för barn
   BVC-besök, besök på förskolor (presentation av böcker och sagoläsning)
   Boken kommer
   Bokcirklar på platser utanför biblioteket
   Lovaktiviteter, läsfrämjande insatser (t ex Sommarboken)
   Aktiviteter riktade mot prioriterade målgrupper, främst barn och ungdom
2. Projekt tillsammans med integrationsenheten för att guida nyanlända till biblioteket, samarbete med Länsstyrelsen
   Projekt tillsammans med Göteborg och Kungsbacka om biblioteksguider
   It-pedagog (Stärkta bibliotek)

Bengtsfors
1. Bokutlån till äldreboenden, hemleverans till vissa personer
2. Ej för tillfället

Bollebygd
1. Aktiviteter på äldreboende
   Lovaktiviteter för barn och unga, t ex Sommarboken i samarbete med skola
2. Ej för tillfället

Borås
1. Familjecentralernas arbete
   Boken kommer
   BHV-samarbete
   Kriminalvårdsbesök
   Arbetsplatsbibliotek
   Bokstart
   Besök på förskolor och skolor

2. Bokstart i samarbete med BHV och förskolor (ska permanentas)

Dals-Ed
1. Besök på exempelvis öppna förskolan
   Besök på trygghetsboenden
2. Läsbussen ”Läster” för besök på förskolor, skolor och på sommaren vid arrangemang. Även turer på landsbygden (Stärkta bibliotek)

Essunga
1. ”Bok och bebis” (evenemang i familjecentralens lokal)
2. Uppsökande på äldreboende
   Projekt med feriepraktikanter på förskolor (sagoläsning)
   Pop up-bibliotek, t ex vid badhus, ridklubb, badplatser

Falköping
1. Kontakt med BVC, ”Barnens första bok”
   ”Boklek, bokprat och källkritik” (digitalt bokprat under pandemin)
   Deltagande på mässor, t ex pensionärsmässa och Samkul (socialförvaltningen)
   Kontakt med sfi (Lärcenter)
   Boken kommer
2. Skapat en cityfilial – samarbete med Falbygdens museum (Stärkta bibliotek)
   It för teknikovana tillsammans med ”språkvän” för inkludering

Färgelanda
1. Boken kommer
2. Läsbuss och läsbusskoordinator (Stärkta bibliotek)

Grästorp
1. Högläsning inom äldreomsorgen, t ex på serviceboende och inom daglig verksamhet
   Talboksverksamhet, utskick av böcker
   Seniorcenter i dagligcentralen
2. It-pedagog (Stärkta bibliotek)

Gullspång
1. Viss Boken kommer-service
   Informationsverksamhet på äldremässor
   Arbete mot förskolor och skolor
   Arbete mot sfi
   Kontakt med BVC, familjecentral
2. Projekt om att främja barns biblioteksbesök

Göteborg
1. Bokbussar (elbussar)
   Samarbete med BVC, förskola, grundskola, civilsamhälle
   Take away-kassar för 70+ och hemleverans
   Boken kommer
   Barn och unga – årshjul
   Bibliotekscyklar (alla enheter har åtminstone en cykel)
   Strandbibliotek
2. Bokstart
   Läsa på förskolan – samverkansprojekt med förskola (pedagoger och bibliotekarier)
   Metodutvecklingsprojekt
   Läsoteket – webbplats för yrkesverksamma som i sitt arbete möter barn och unga

Götene
1. Boken kommer
   Sagostunder på öppna förskolan
   Bokcirklar utanför bibliotekets lokaler
   Boklådor till förskolor och äldreboenden, bokprat och lästips
2. Digidel (avslutat)
   Samarbetsprojekt mellan folkbibliotek och skola

Herrljunga
1. Boken kommer
   Leverans till äldreboenden
   Samarbete med familjecentralen och öppna förskolan om böcker och läsning
   Uppsökande hos t ex sfi-klasser, Svenska kyrkan, barngrupper
   Lovaktiviteter
   Biblioteksh örna i sporthallen vid evenemang
   Spontana aktiviteter
2. Projekt för ökade biblioteksbesök (Stärkta bibliotek)
   Biblioteket medverkar vid skolors och förskolors gemensamma stängningsdag – ”Mulle Meck-dag”

Hjo
1. Äldreboenden, läsning och samtal, t ex om tillgängliga medier
2. Ej för tillfället

Härryda
1. Boken kommer
   Arbete mot BVC
   Samverkan med olika aktörer, t ex pensionärsföreningar, Röda korset
   Kapprumsbibliotek
   Nätverk och samarbeten av olika slag, t ex Välkomsten med Svenska kyrkan
   Sommarboken och ”Värsta boken” (pop up)
   Bokkollo
   Uppsökande på oväntade platser, t ex stranden, torget
2. Bokcykel (Stärkta bibliotek)

Karlsborg
1. Arbete mot skola och förskola
   Arbete mot Äldrecentrum och mot seniorer generellt
   Boken kommer
   Bibliotek på idrottsanläggning
   Samarbete med familjecentral och Kulturstugan för små barn
   Strandbibliotek med bokskåp och hängmatta
   Samarbete med arbetsmarknadsenheten
   Sagostunder
   Lådcykel (pop up)
   Evenemang under året, t ex Bondens marknad, julmarknad på Forsviks bruk
2. Ej för tillfället

Kungälv
1. Uppsökande på familjecentral, BVC, köpcentrum
   Föräldragrupper på BVC
   Närvaro i parker, samarbete med familjecentral och öppna förskolan, gåvoböcker
   Solrosen (nedlagt), med nyanlända kvinnor som målgrupp
   Internet för seniorer, samarbete med Seniornet
   Anhörigföreningar, pensionärsföreningar, Träffpunkten, Rotary
   Boken kommer
   Caféverksamhet
   Bokcirklar för olika målgrupper, t ex arbetssökande, personer på dagcenter, personer med funktionsvariationer
2. Projekt Komarken, t ex babycafé eller Baby på bibblan (språkcafé för föräldralediga) (Stärkta bibliotek)

Lerum
1. Boken kommer, detta år även hemkörning till riskgrupper
   Besök på Träffpunkter (för seniorer)
   Medverkan vid marknader och liknande, t ex höstmarknad, julmarknad
   Kapprumsbibliotek
   Läsombudsverksamhet
   Pop up-bibliotek på stranden, synas utomhus

2. Sagostunder på olika språk
   Medverkan vid olika evenemang
   Bbiblioteksfolder på olika språk
   Vissa samverkansprojekt med andra kommunala verksamheter

Lidköping
1. Boken kommer (ökning från 15 till 150 låntagare)
   Bokbuss
   Filialaktiviteter för barn, unga och vuxna
   Samarbete med föreningar
   ”Kultur i skolan”
   Lovaktiviteter, Kulturkaravanen med bokbuss (i utsatta områden)
2. Läsfrämjande projekt, söker upp fem- och sexåringar (bokprat)
   Bokbingo
   ”Bibblan knackar på”

Lilla Edet
1. Boken kommer
   Bokjuryn
2. Ej för tillfället

Lysekil
1. Boken kommer, även till talbokslåntagare
   Seniormässa, anhörigträffar
   Talar på Synskadades Riksförbund och Hörselskadades Riksförbund
   Trygghetsboenden, depositioner
   Pop up
   Arbete mot BVC
2. Pop up mot ungdomar (bl a idrottsföreningar), bokgåvor (Stärkta bibliotek)

Mariestad
1. Boken kommer
   Depositioner till olika pensionärsgrupper, gymnastiktrupper,
   Svenska kyrkan, gruppbostäder
   Boklådor och bokkassar till skolklasser
2. Ej för tillfället

Mark
1. Boken kommer
   Bokbuss
   Föräldramöten på förskolor
2. Bokstart (ska implementeras i ordinarie verksamhet)

Mellerud
1. Boken kommer, Extra Boken kommer (för riskgrupper)
   Bokpåsar till förskolor
   Kontakter med det lokala föreningslivet, handikapporganisationer,
   pensionärsorganisationer, boenden, kontaktpersoner på boenden
   Sommarboken, uppsökande mot barngrupp
2. Bibliotekens roll i det digitala sammanhanget och digitala tjänster
   (Stärkta biliotek)
   Läsbuss, går bl a till förskolor (Stärkta bibliotek)

Munkedal
1. Boken kommer
   Regelbunden kontakt med anhörigstöd – informerar anhöriga om
   bibliotekets tjänster
   Planer på att skapa nätverk med PRO
2. Ej för tillfället

Mölndal

1. Bokbuss, tillfällig pop up-verksamhet med bokbussen när tillfälle ges för att träffa nya målgrupper, t ex på julmarknad och sommarkalas
   Pop up med elcykel
   Boken kommer
   Arbete mot öppna förskolan, familjecentral
   Återkommande marknadsföring, kommunikation (t ex på webben)
   För tillfället extra verksamhet (mediaförmedling) med anledning av pandemin
2. Ej för tillfället

Orust

1. Uppsökande mot förskolor, BVC och öppna förskolan
   Arbete mot boenden
   Boken kommer
   Kommunövergripande programverksamhet, arrangemang, t ex föreningsvecka och seniormässa
2. Ej specifikt uppsökande verksamhet, samverkan med skola
   Projekt med fokus på högstadieungdomar, projekt om meröppetfrågor, ökad tillgänglighet

Partille

1. Boken kommer
   Bokprat för 70+ (punktinsats)
   Äldreboenden, kontakt med läsombud
   Afternoon tea, samarbete med kulturskolan (inspelning av uppträdanden för visning på äldreboenden)
   ”Måbra-dagarna” (sagostunder)
   Nationaldagsfirande (biblioteksinformation)
2. Ej för tillfället

Skara

1. Boken kommer, utkörning av boklådor
   Bokprat på skolor
   Bokpåsar på familjecentral och förskolor
2. Ej för tillfället

Skövde

1. Boken kommer
   Depositioner till boenden (t ex LSS-boenden)
   Bokstart
   Familjecentralen
   Seniormässan, Friskvårdens dag (mässa), Anhörigstödsmässan
   Föräldramöten (information om läsning)
   Språkcaféer på sfi och sfi-besök
   Samarbete med studieförbund
   Nätverk
   Besök på gruppboenden, korttidsboenden och Träffpunkten för äldre
   BHV-träffar med familjecentralen
   Studieförbund
   Bokcykelverksamhet, bokleveranser till förskolor
2. Bokcykeln
   Bokstart
   Mångspråk, locka nya målgrupper till biblioteket
   Shared reading

Sotenäs

1. Boken kommer, pop up-bibliotek, mässbesök samt besök på öppna förskolan
2. Ej för tillfället

Stenungsund

1. Bokbuss
   BVC-besök
   Samarbetsprojekt med förskolan (gåvobok)
   Besök på ”funkiscafé” för ungdomar
   Besök på kvinnocafé, t ex i samband med arrangemang på biblioteket
   Boken kommer
   Arbetsplatsbibliotek
   Minibibliotek på äldreboenden (för boende och personal)
   Boktips på seniorboenden och hos Synskadades Riksförbund
2. Uppsökande på olika platser för att nå nya målgrupper (Stärkta bibliotek)
   Samarbete med familjecentral och BVC (sagostunder)
   Äventyrsvandring i samarbete med kulturskolan
   Gåvoböcker
   ”Funkiscafé” (unga med funktionsvariationer)
   Besök på Svenska kyrkans öppna förskola och ”kompisgrupperna”,
   Röda Korsets familjecafé
   Lovgrupp tillsammans med kultur- och fritidsförvaltning, aktiviteter och bokgåvor, t ex Arenadagen för ungdomar (sportaktiviteter), Sommarskoj
   Samarbeten med Språkcaféet (för vuxna)

Strömstad

1. Boken kommer
   Depåer på äldreboenden
   Förskolebibliotek
   Återvinningsbibliotek (bokbytarbibliotek) i shoppinggalleria
   Bokprat och sagostunder på skolor och förskolor
   Seniordagarna
2. Ungdomsbibliotek på fritidsgård, bokbytarkiosker på torget
   Återvinningsbiblioteket
   Lovaktiviteter i samverkan med kulturansvarig

Svenljunga

1. Samarbete med föreningar, hembygdsgårdar och bygdegårdar
   Bokstart (till hösten)
   Boken kommer
   Mobil verksamhet utöver ordinarie turer, t ex under sommarlov till badplatser och fotbollsturneringar
2. Bokbil (Stärkta bibliotek)

Tanum

1. Boken kommer, hemleveranser
   Samarbeten med BVC och öppna förskolor
   Återkommande evenemang i kommunen, t ex nationaldagen, HBTQ-festival
2. Ej för tillfället

Tibro

1. Boken kommer
   Sagostunder på familjecentral
   Deltar i evenemang, t ex vid ”cruising”
2. Satsning för att nå nya målgrupper (Stärkta bibliotek). Projektanställd har arbetat mot Sisu och idrottsföreningarna för att nå barn och unga som är aktiva i idrottsföreningar (pandemin har satt stopp)

Tidaholm

1. Träffar på familjecentral
   Träffar med förskolepersonal
   Kontakter med omvårdnadsförvaltningens stödenhet, pensionärs-organisationerna, syn- och hörselvårdskonsulent
   Ad hoc-aktiviteter – ta tillfällen när de ges (t ex på studieförbund)
   Svenska kyrkan, Internationella kvinnodagen
   Arbete mot föreningar
2. Shared reading och läsecirklar (Stärkta bibliotek)

Tjörn

1. Boken kommer
   Arbete mot förskolor
   Samarbete med kultur- och fritidscentra och kulturskola, diverse arrangemang
   Bokdepositioner till BVC och ungdomsmottagning
   Cykel, ”Biblioteket på hjul”
2. Ej för tillfället

Tranemo

1. Bokbuss
   Samarbete med skolor, bokpresentationer
   Lovaktiviteter, bokbuss i samverkan med fritidsförvaltningen
   Uppsökande på olika arenor, t ex marknader (möte med icke-användare)
2. Projekt delvis för uppsökande verksamhet
   ”Lättläst bokcirkel” i samarbete med sfi (startdatum flyttat till 2021)

Trollhättan

1. Boken kommer
   Bokbuss
   Take away under pandemin (hämtning utanför biblioteket)
   Hemkörning under pandemin
   Dyslexiveckan, nätverksskapande
   Cargobike (lådcykel) används under sommaren
   Sommaraktiviteter och lovaktiviteter för barn
   Bokbuss med ”sagobio”
2. Ej för tillfället

Töreboda

1. Bokprat för skolklasser
   Sagostund på familjecentral
   Högläsning på äldreboende
   Sfi-grupper
   Boken kommer
2. Bokstart, samarbete med BVC (ej under pandemin)
   Ytterligare projekt ställdes in under pandemin

Uddevalla

1. Boken kommer
   Vandringsbibliotek
   Besök på öppna förskolan
   Föräldragruppsbesök (BVC) på biblioteket
   Sommaraktiviteter, bokbuss (har haft) till ett utomhusbad, pop up-bibliotek
2. Dalaberg, samarbete med fritidsgård (Stärkta bibliotek)
   Bokstart har fått skjutas upp p.g.a. pandemin

Ulricehamn

1. Boken kommer, även talböcker, till hemmet och till servicehus
   Bokprat i grundskolor utanför centralorten
   Läshusvagn, främst i förskolor, stående i någon vecka
2. Husvagn (numera implementerad i ordinarie verksamhet) – arbete mot ungdomar, fritidsgårdsverksamhet. Tidigare arbete mot idrottsrörelse (fotbollscuper och idrottsläger)
   Medverkan i stadsfest

Vara

1. Medverkan i evenemang, t ex Barnens lördag, Bibblan i parken, Jordgubbens dag
   Samarbete med mödravård, BVC, förskola
   Caféer för PRO
   Biblioteksycykel används för besök på Träffpunkter

2. ”Läs-Vara” mot hemtjänstpersonal och brukare
   Samarbete med förskola, uppsökande mot pedagoger
   Lilla Vara Läser (högläsning med barn)

Vårgårda

1. Språkcafé
   Klassbesök från skolor
   Samarbete med seniorboende (bokdeposition)
   Bokgåvor till högstadie- och gymnasieelever
   Sommarboken
   Vårmarknad, språkcaféverksamhet, samarbete med FN-föreningen
2. ”Lust att läsa” i samarbete med socialtjänst & specialpedagog

Vänersborg

1. Boken kommer och Extra Boken kommer
   Festivalbesök m.m. med elcykel
   Ungdagar för högstadieelever (temadagar)
   Mini-bibliotek (4 st.)
   Spontana aktiviteter på sommaren
2. Elcyklar (Stärkta bibliotek)
   Pocketböcker (utlån), marknadsföringsmaterial

Åmål

1. Boken kommer, Talboken kommer, Bokstart
2. Läsbussen ”Läster”

Öckerö

1. Boken Kommer
   Besök på BVC och öppna förskolan
   Besök på äldreboende
   Informerar hos Synskadades Riksförbund
   Träffpunkt på äldreboende
2. Ej för tillfället
   Har tidigare haft sagostunder och bokklubbar för barn, it-kurs för äldre samt kapprumsbibliotek på förskolor

BILAGA 2
Missivbrev

Vi kontaktar dig med anledning av att du är en av intervjupersonerna i studien om uppsökande biblioteksverksamhet. Förvaltningen för kulturutveckling (Kultur i Väst) har gett Bibliotekshögskolan vid Högskolan i Borås detta uppdrag. Intervjun beräknas ta en halvtimme och äger rum på Zoom. Med din tillåtelse kommer den att spelas in. I slutrapporten kommer enskilda individer inte att namnges medan kommunnamn kommer att redovisas.

Eventuellt kommer uppgifterna från intervjuerna att användas för framtida forskningsstudier. Även då kommer uppgifter på enskilda individer att uteslutas.

En av oss undertecknade kommer att intervjua dig. Svara på detta mejl (svara inte till alla, enbart Sirpa Bark) och ge några förslag på datum och tider. Vi emotser ditt svar senast fredag 29/1.

Ni som har angett flera namn för intervju: samordna era förslag så att vi kan intervjua er vid samma tillfälle. Koppla gärna upp er till mötet från varsin dator vid intervjun, på det sättet blir ljudet bäst.

Ta del av intervjufrågor och information om personuppgiftsbehandling i bifogade dokument.

Vi ser fram emot att höra av dig!

Med vänliga hälsningar

Forskargruppen Uppsökande Verksamhet

Erik Joelsson	Emma Berge Kleber	Sirpa Bark
universitetslektor	universitetsadjunkt	universitetsadjunkt
erik.joelsson@hb.se	emma.berge_kleber@hb.se	sirpa.bark@hb.se

BILAGA 3
Intervjufrågor

Anmärkning: Endast svar på frågorna i kursiv stil har inkluderats i rapportens resultatredovisning.

Svara för den uppsökande biblioteksverksamheten i din kommun (samtliga folkbiblioteksenheter)

Inledande frågor

Vilken tjänstetitel har du?

Vilket ansvarsområde har du?

Hur många folkbiblioteksenheter finns det i kommunen?

Hur definierar du uppsökande biblioteksverksamhet?

Vilka begrepp för den här typen av verksamhet används i biblioteksverksamheten i din kommun? (t.ex. utåtriktat/mobilt/utvidgat arbete)

Vad är syftet med den uppsökande biblioteksverksamheten i din kommun?

Förutsättningar

Vilka är förutsättningarna för en god uppsökande verksamhet?

Upplever du att dessa förutsättningar finns i din verksamhet?

Finns den uppsökande verksamheten beskriven i en plan, ett årshjul eller liknande?

Aktiviteter

Tänk på de uppsökande aktiviteter som utförs via ditt/dina bibliotek:
Vilka aktiviteter är återkommande under hela året?

Vilka aktiviteter är återkommande under vissa tider av året?
Vilka aktiviteter bedrivs i projektform?

Omfattning

Uppskatta hur många årsarbeten som ägnas åt uppsökande verksamhet.

Uppskatta hur stor del av årsbudgeten (i procent) som läggs på uppsökande verksamhet. (Här ingår personalkostnader, driftskostnader, leveranser etcetera.)

Kartläggning

Beskriv den uppsökande verksamheten i termer av:

1. *målgrupper och syfte.*
2. *arbetsmetoder och eventuell samarbetspart.*

Vilka målgrupper vore önskvärda, men är svåra att nå?

Hur tar biblioteken reda på vad målgrupperna behöver?

Hur delaktiga är målgrupperna i arbetet?

Om det sker ett samarbete med andra aktörer, vad består detta samarbete av?

Vilka fordon används för den uppsökande verksamheten?
Berätta om erfarenheterna kring fordonen.

Uppföljning

Hur har den uppsökande verksamheten följts upp?

Har verksamheten varit framgångsrik? I så fall på vilka sätt?

Bedöms insatserna som tillräckliga?

Vad kan göras mer och/eller förbättras?

Vilka är de största hindren eller utmaningarna för verksamheten?

Övriga frågor

Hur marknadsförs den uppsökande verksamheten?

Har biblioteket sökt Stärkta biblioteks-medel för att kunna arbeta uppsökande?

Om biblioteket har fått medel, hur har dessa använts?

Vilken roll spelar den digitala utvecklingen för arbetet med uppsökande verksamhet?

Vilken kompetens krävs för att arbeta med den uppsökande verksamheten?

Hur ser kompetensutvecklingsbehoven ut?

Vilka har de största utmaningarna varit med den uppsökande verksamheten under pandemin?

Vilka lärdomar drar ni av detta för arbetet med uppsökande verksamhet i ett ”normalläge”?

Vilka är framtidsutsikterna för det uppsökande arbetet?

Vilka lärdomar vill du skicka med till andra bibliotek som arbetar med uppsökande verksamhet?

Är det något du vill tillägga?

BILAGA 4
Studiens deltagare

Kommun	Intervjuare	Befattning, intervjupersoner	Antal intervju-personer	Tid (minuter)
1	Joelsson	Bibliotekschef	1	60
2	Bark	Bibliotekschef	1	61
3	Joelsson	Vikarierande bibliotekarie	1	46
4	Bark	1 Omsorgsbibliotekarie, 1 barnbibliotekarie	2	50
5	Berge Kleber	Bibliotekschef	1	58
6	Bark	Bibliotekarie	1	22
7	Berge Kleber	1 Bibliotekarie, 1 kultursamordnare	2	59
8	Bark	Bibliotekschef	1	39
9	Berge Kleber	Bibliotekarie med samordningsansvar	1	37
10	Bark	Förstebibliotekarie	1	27
11	Bark	Bibliotekschef	1	50
12	Bark	2 Enhetschefer	2	116
13	Bark	Bibliotekarie	1	35
14	Bark	Bibliotekarie	1	58
15	Joelsson	1 biblioteksföreståndare, 1 bibliotekarie	2	32
16	Berge Kleber	1 Enhetschef, 1 bibliotekarie	2	39
17	Berge Kleber	Barn- och ungdomsbibliotekarie	1	38
18	Berge Kleber	2 Bibliotekarier	2	62
19	Bark	It-bibliotekarie/bibliotekarie	1	43
20	Bark	Bibliotekschef	1	42
21	Berge Kleber	1 Bibliotekarie, 1 barnbibliotekarie	2	27
22	Berge Kleber	1 Förstebibliotekarie (ansv. media), 1 Bibliotekarie (ansv. tillgänglighet)	2	65
23	Joelsson	Socialbibliotekarie	1	40
24	Joelsson	1 Förste barn- och ungdomsbibliotekarie, 1 tillgänglighetsbibliotekarie	2	42
25	Bark	2 bibliotekarier	2	51
26	Berge Kleber	Bibliotekarie	2	50
27	Skriftligt svar	Bibliotekschef	1	-
28	Berge Kleber	Förstebibliotekarie	1	69
29	Joelsson	1 bibliotekarie, 1 bibliotekschef	2	60
30	Joelsson	Samordnare	1	22

Kommun	Intervjuare	Befattning, intervjupersoner	Antal intervju-personer	Tid (minuter)
31	Berge Kleber	2 Bibliotekarier, 1 ansvarig för special-media, 1 verksamhetsansvarig (bibliotek)	2	63
32	Skriftligt svar	Bibliotekssamordnare	1	-
33	Bark	1 bibliotekarie, 1 litteraturpedagog	2	72
34	Bark	Förstebibliotekarie	1	49
35	Berge Kleber	Kulturchef (ansvarig för biblioteksverksam-heten)	1	51
36	Joelsson	Bibliotekssamordnare	1	27
37	Joelsson	Enhetschef för kulturenheten	1	58
38	Joelsson	Biblioteksutvecklare	1	47
39	Joelsson	Bibliotekarie	1	24
40	Bark	Bibliotekschef	1	52
41	Berge Kleber	Bibliotekarie	1	39
42	Bark	Bibliotekschef	1	60
43	Bark	Barnbibliotekarie	1	33
44	Bark	Bibliotekschef	1	47
45	Joelsson	Kultur- och fritidschef	1	73
46	Bark	Bibliotekschef	1	56
47	Joelsson	Enhetschef för bibliotek	1	37
48	Berge Kleber	Verksamhetsansvarig bibliotekarie (ansvar social biblioteksverksamhet)	1	32
49	Berge Kleber	Bibliotekarie	1	37

VÄSTRA GÖTALANDSREGIONEN